

Lapszámunkat **Vásárhelyi Antal** alkotásaival illusztráltuk. A művész bemutatása a 17. oldalon

Gömöri György
Született 1946
márciusában

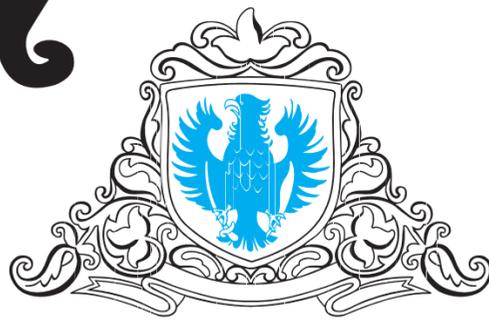
Marinnak

Szülei aznap keltek egybe,
mikor a német tankok
bedübörögtek Budapestre.
Ő lett a béke és a vasfüggöny gyermeke.
A felszabadult léleké és a megosztottságé.
A testvériségé és az elnyomatásé.
Szorosan összefonódik benne
az „arany idők” ígérete
és a vaskorszak kezdete.
Sorsának csillagképe bonyolult.
Különben is, ki hisz a csillagokban?
De a nemzés ideje lényeges:
vége a hosszú szenvedésnek, most már
csak kisebb megpróbáltatások ideje jön
– utána meg mindenki elrepül Angliába.

– *Hogyan került kapcsolatba Kemény Katalinnal?*

– Képletesen is, s ténylegesen is valahogy Hamvas Béla terelt Kemény Katalinhoz, akit először (s sokáig azt hittem, utoljára) valamikor a nyolcvanas évek közepén lelkes egyetemistaként, elkötelezett Hamvas-olvasóként hívtam fel telefonon. Felesleges is mondanom, hogy – valamilyen Hamvas-sal kapcsolatos ügyből kifolyólag – mint *Hamvas Bélánét* kerestem meg őt... Mi tagadás, Kemény Katalinról és munkásságáról akkor még vajmi keveset tudtam. Telefonbeszélgetésünk egyébként rövid volt: a vonal túlsó végéről Katalin hangját nem csupán kimértnek és diplomatikusnak, de kifejezetten elutasítóan éreztem. Így hát nemcsak hogy saját ügyemben nem jártam sikerrel, de egy jó időre el is ment a kedvem attól, hogy még egyszer efféle kellemtelenségeknek tegyem ki magam... Hogy aztán – jó tíz évvel később – miért kerestem meg levélben, és miért hívtam meg a lakására, nem tudom: lehet, hogy az akkortájt időről időre itt-ott megjelenő Hamvas-tanulmányaim valamelyike keltette fel érdeklődését, lehet, hogy az általam szerkesztett *Átváltozások* (azóta sajnos megszűnt) világirodalmi periodika valamelyik lapszáma... Barátságunk mindenesetre ettől az első személyes találkozástól datálódik: ezt követően gyakran látogattam meg őt Szentendrén, a pismányi „Tusculanumban”, az igazi „Kert-Magyarországon” (úgyhogy, ha egyáltalán van értelme ennek a

Irodalmi Jelen

VIII. évfolyam

79. szám

2008. május

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György

www.irodalmijelen.hu

498 Ft; 4 RON; 2 €

A nagyság iránti érzék

Interjú Szántó F. Istvánnal,
Kemény Katalin írói
hagyatékának gondozójával

szókapcsolatnak, akkor azt ez a Hamvas–Kemény házaspár gondozta és ápolta kert emléke jelenti számomra mind a mai napig). Leggyakrabban azonban a Pilis hegyeire néző zuglói otthonában látott vendégül, amely voltaképpen nem is volt számukra az igazi (legalábbis a *saját*) otthon, merthogy Katalin édesapjával – Kemény Gáborral, a neves pedagógussal – osztoztak rajta. (Különben, hogy is érezhették volna igazán otthon magukat a kisebbik szobába szorulva? Hamvas, ha csak tehette, inkább levonult a sarki cukrászda egyik, gondolom meghittnek aligha nevezhető „szegletébe”, sőt, ha az idő engedte, a vasúti töltéshez, hogy ott élhesse ki szabadon írásszenvedélyét!) Mégis,

Makkai Ádám: *Egy mikrokozmosz szonettjei a makrokozmoszról*

Najmányi László: *Pórevők*

Kemény Katalin: *Várakozás*

Ármos Lóránd: *Mint bárki*

Várad B. László: *A medvék országa*

Bene Zoltán: *1990*

Serdián Miklós György: *Izrael 7 éve*

Prágai Tamás: *Költészet „a fenol és a töf-töf korában...”*

Simó Márton: *[Miháj]*

Márton László: *A keletporosz Nínive*

Varga László: *Szobahőmérsékleten*

Koncz Tamás: *Jászol a szemétdombon*

Kutszegi Csaba: *Miskolci emberkísérlet*

A TARTALOMBÓL

Kávéházunk

● **Budapesten az Eckermann**
(IX. kerület, Ráday u. 56., a Goethe Intézet mellett)
Május 6-án és 20-án 19 órától szerkesztőségi órákat tart *Szűcs Géza*, az Irodalmi Jelen főmunkatársa.

● **Kolozsváron a Bulgakov**
Minden csütörtökön 14 órától szerkesztőségi órát tartanak munkatársaink: *Gáll Attila, Karácsonyi Zsolt, Orbán János Dénes*.

● **Szegeden a Grand Café**
(Deák Ferenc utca 18., második emelet)
Minden szerdán 18 órától szerkesztőségi órát tart munkatársunk: *Weiner Sennyei Tibor*.

Katalint más közegben, más térben szinte el sem tudnám képzelni (ami talán azzal az eredendő otthontalansággal van összefüggésben, amit Rilke oly pontosan ragad meg ezekben a sorokban: *Das ist Sehnsucht / Wohnen in Gewoge / Und keine Heimat haben in der Zeit.*) A családi ereklyéket, a csak félig-meddig sajátjának nevezhető könyvtár (az övétét ugyanis a háború félperzselte!) értékesebb darabjait, az európai iskolások egyikétől-másikától ajándékba kapott festményeket leszámítva ugyanis semmi sem vallott itt „művészlakásra”. Valahogy mégis úgy éreztem, a történelem lélegzik e falak között. Maga a XX. század. A lakás egyszerre idézte föl az „erdélyi géniuszt” erdélyi szótteseivel, az európai humanizmust a görög, a latin, az angol, a francia nyelvű és a gótbetűs német könyveivel, és persze a Távol-Keletet is a japán fametszetekkel vagy épp a kínai számjegyekkel megjelölt irattartókkal, melyek nem csupán azzal vonták magukra a vendégek figyelmét, hogy abban lapultak meg Hamvas Béla eredeti kéz- és gépiratai, hanem azzal is, hogy e dossziékat (a többek között kínaiából is fordító) Katalin nagy szeretettel, saját kezűleg készítette a számukra...

WEINER SENNYEY TIBOR
(Folytatása a 14. oldalon)

* Rilke: Motto (1898)

Porszívó

Kőrösi Zoltán A test öröme

Megnyikordult a pad, ahogy a férfi leült, holott az efféle földre ázott, betonlábú, vastag deszkából szerkesztett padok nem szoktak nyikorogni, attól legalábbis biztosan nem, ha egy ilyen vékonycsontú, szikár ember ül le rájuk.

Alig akadt üres hely a parkban, tavasz volt, illatokkal teli a levegő, előbukkant és bujkált a Nap, rohantak a macskaköveken a fények és az árnyékok.

A férfi nem volt már fiatal: óvatosan, sőt, kifejezetten lassan mozgott, mintha combközépig vízben gázolna, minden egyes lépését meg kell fontolnia, hogy fel ne bukjon az árban. A háttámlának is éppen ilyen kimért lassúsággal dőlt, a kezét is úgy emelte, mintha roppant súllyal nehezedne rá a kikopott gallérú, szálkás ujjú télikabát. Fehér bőrtáska lógott a csuklóján, nem is bőr, csupán műanyag, pántos, csatos női táska, ami csaknem üresnek látszott, mégis tompán, fémesen koppant, ahogy az ülésdeszkára tette.

A tuskésen rövidre nyírt, ősz haja holmi erdei állat sűrű, téli szőrzetére emlékeztetett. Sovány, beesett arcát mély ráncok barázdálták, arcbőrén látszott, hogy a férfi aligha négy fal között tölthette az életét, s mégis, e barnaságra, mint az elzárt, fénytelen szobákban lassan terjedő penész, valami szürkeség lepedéke tapadt.

Úgy ült le az üres helyre, hogy a háztető fogazott, ferde árnyéka éppen kettévágta: a bal válla, a csípője és a magas szárú cipője árnyékba süppedt, míg a fejét, az arcát és a jobb vállát, a karját sütötte a Nap, de nem látszott rajta, hogy akár az árnyék hűvöséről, akár a meleg fényről tudomása volna.

Néhány pillanatig maga elé meredt, majd, mint aki feladatot teljesít, kelletlenül cibálni kezdte a csuklójáról a táska fogantyúját. Lassú és erőtlen mozdulatokkal dolgozott, a kezét olyan messze eltartotta a testétől, akár valami idegen tárgyat, a válla nem is fordult a táska felé. Amikor végzett, a fehér, töredezett műbőr hevert mellette a pirosra mázolt fán, mint egy állat lenyúzott, kifordított gereznája.

A férfi pihent egy kicsit, majd beletúrt a táskába: lapos, fekete konzervdobozt és egy aprócska, kulcshoz hasonlatos formájú konzervnyitót húzott elő. A dobozt a térdére fektette, a nyitót megpróbálta beleakasztani a konzerves dobozból éppen csak kiálló fémlapocskába. Megremegett a keze, de a konzerv nem engedett. Megpróbálta még egyszer, ám a nyitó kibicsaklott az ujjai közül, s halk pendüléssel a pad alá hullott; éppen úgy esett, hogy csaknem láthatatlanná vált a macskakövek közötti részben.

A pad másik végén egy fiatalabb, fehér inges, zakós férfi ült. Újságot tartott a kezében, de nem olvasott, már percek óta az öregembert figyelte. Most előrehajolt, kutatva nézett a pad alá, aztán kényelmes mozdulattal lenyúlt és felemelte a kockakövek közlé pottyant konzervnyitót, az ujjai közé csipentve nyújtotta az öreg felé.

– Tessék.

Az öreg nem köszönte meg, még csak el se mosolyodott, viszont a konzervdobozt odanyújtotta a férfi felé. Olajoshal volt, fekete konzervdoboz, aranyszínű betűkkel, több nyelven is erről tudósított rajta a felirat.

– Kinyissam?

A férfi előbb választ várva, értetlenül nézett az öregre, majd megrántotta a vállát és biccentett.

– Kinyithatom.

A konzervet a padra, az újságjára fektette, vigyázva, nehogy a leve a nadrágjára csöpöngen. Ráillesztette a nyitót, éppen elkezdte feltekerni a doboz tetejét, amikor az öreg, egy mordulással megállította.

– Még nem nyitottam ki, így csak egy kicsi lyuk van rajta. A halak ki se férnek. De itt van, ha akarja.

Az öreg elvette a konzervet, egészen hátrahajtotta a fejét, úgy, hogy a haja és az arca a fényből az árnyékba csúszott, és néhány hosszú korttyal a lyukon át kiitta a dobozból az olajat. Amint befejezte, a kihörpintett konzervet maga mellé rakta a deszkára, és a táskából egy másik, ugyanolyan dobozt vett elő, azt is a férfi felé nyújtotta.

– Ezt is nyissam?

Az öreg ugyanúgy, behunyt szemmel itta ki most is az olajat, mint az imént. Maga mellé rakta a dobozt és benyúlt a táskájába az újabb konzervért. A fiatalabb férfi kinyitotta azt is, néhány sepp olaj ráfröccsent a kezére, csúsztak az ujjai a fémdobozon.

– Látom, étvágya az van.

Az öregember tíz darab olajoshal konzervet szedett ki egymás után a táskájából, mind a tizet kinyitatta a fiatalabb férfival, s mind a tizből lassú, nagy kortyokkal kiitta az olajat. Óvatosan, megfontoltan ivott, hogy a dobozokban csúszkáló halak el ne tömjék a rést, a szája szélén mégis sárga csík indult el az álla felé. Tíz aranybetűs, fekete téglácska a pirosra festett padon. Amikor végzett, néhány pillanatig maga elé meredt, majd, mint aki feladatot teljesít, egyenként visszanyomkodta a konzervesdobozok tetejét, és a fehér, műbőr táskájába csúsztatta őket. Tompa koppanások. Erőtlen mozdulatokkal beletuszkolta a csuklóját a fogantyúba, a kezét olyan messze eltartotta a testétől, akárha valami idegen tárgyat, a válla nem is fordult a táska felé. Most megint úgy ült, hogy az arca a napsütésbe lógott. Lassan, nehézkesen indult el, mintha vízben, sodrásban állna, s félne attól, hogy elesik, a magas szárú cipője vitte a fényből az árnyékba, az árnyékból a fénybe a macskaköveken.

A fiatalabb férfi egyedül maradt a padon: az újságján olajfoltok sötétlettek, a mutatóujját alig láthatóan, mégis fájdalmasan felsebezte az egyik konzerv pereme, keskeny, sötét vércsik szívargott belőle.

Tavasz volt, olajoshal és friss fű illatával volt fűszeres a levegő, fújta a szél is, előbukkant és bujkált a Nap, rohant az idő.

SÁRKÖZI MÁTYÁS Klíma

Természetesen nem először szembesültem e kérdéssel, tehát félő volt, hogy megint a sztereotip válaszokat húzom elő a pakliból: elmondom, hogy távozásom idejéről, tehát 1956 őszétől a kommunista birodalom 1989-es összeomlásáig harminchárom esztendő pergett le a homokórán, megszoktam a kódos szigetország furcsaságait, nagy nehezen kialakítottam magam körül a polgári jólétet is, részletre megvásároltam a családi házat, körülbástyáztam az írószobámat sok ezer könyvvel, fizikai értelemben tehát odanőttem Londonhoz, ha lelkemben nem is. Aztán hozzátésem ehhez, hogy a huszadik századi angol írók javarésze külföldön élt, mert keresték a napot és a meleg tengereket, a Dél-Franciaországba költözött Graham Greene, Anthony Burgess, Somerset Maugham vagy

PETRÓ JÁNOS Koccintás Marlon Brandóval

Szeretem a jó mozit, áldozok is rá szívesen. Nem vagyok már vézna legény, de ha kell, felgyalogolok akár a második emeletre is, hogy megnézzek egy jó filmet kedvenc mozimban. Mikor e jeles intézményről beszéltem Gábor barátomnak, aki költő, és fél életét az „Allamokban” tölti, cserébe ő is mesélt nekem szabadelvű mozikról New Yorkban, ahol szintén be lehet vinni az italt a nézőtérre, ahol sikerült megnéznie az összes Tarr Béla-filmet, s ahol a Sátántangóra elég sokan ültek be. Megnyugtattam, hogy én a jövőben is azt tervezem, hogy kisvárosom filmszínházait látogatom, és igaz, hogy a Sátántangóra nálunk csak hét-nyolc néző ült be, de azért New York más, igazságtalan az összehasonlítás, hiszen nincs az országnak olyan mozija, ahová mind a tízmillió ember egy óra alatt odaér. Igaz, az is elképzelhetetlen, hogy ha van nézője a filmnek, akkor műsoron tartják akár három héttel tovább is. Ez történt odaát a Werckmeister harmóniákkal.

A vágy villamosa, ami arra készítetett, hogy megmásszam a majdnem száz lépcsőfokot, az a film, ami akkor készült, amikor én még nem is éltem. De Marlon Brando az mégis-csak Marlon Brando. Hát szépen felcammogok a moziba, megváltom a jegyem, és megkérem párom, ugyan foglaljon nekem is egy helyet, mert gondoskodnom kell magamról, rengeteg kalóriát vesztettem az elmúlt percekben. Nagy és emberbaráti találmány, hogy mozi és kávéház együtt van, valójában az én gondolatvilágomban régóta összefonódnak, táplálék testnek és léleknek. Az viszont kár, hogy nincs üveges sör. Mert én kimondottan erre számítottam, mert éppen ma olvastam egy írást az újságban, ahol oly szépen írt az író kedvenc sörmárkáról, hogy én egész úton a mozi fele láttam magam előtt a sötét nézőtérben a gyöngyöző üveget, és már azt is elképzelttem, hogyan emelem számhoz a palackot, pontosan akkor, amikor Marlon Brando is azt teszi. Attól, hogy a sötétben egy korsó legyen a kezemben, vagy mellettem a földön, kicsit idegenkedek. Furcsa világ a sötétség, ilyenkor előkerülnek a láthatatlan lények, azok, akik csak arra várnak, hogy lekapcsolják a világítást. Apró, kicsiny népek ezek mind, egészen közelről figyelnek. Akár a sörömbbe is beleeshetnek, halk segélykiáltásukat nem halhatom meg. Nos, mire ezt végiggondoltam, és mindezek ellenére mégiscsak rendeltem volna egy korsó sört, a pincér, akinek kérdésemet feltettem, láthatatlan lényvé változott. Annak ellenére, hogy a pultnál csak én voltam, a másik pincérnek valószínű én változtam láthatatlanná, csak álltam és néztem, milyen átéléssel rendezi el, egy majdani kávéhoz a csészét és a kelleket, hogyan húzza egyszázad milliméterrel közelebb a cukrot a kávétejszínhez, s hogyan rendezi vissza, mikor látja, hogy az eredeti állapot sokkal esztétikusabb volt. Nem zavartam meg. A filmet szeretem, még akkor is, ha a cinkos kortyintás Marlon Brandóval ezúttal elmaradt. Brando egyébként rendes volt, az egész film alatt nem ivott meg húsz üvegnél többet.

Szegeden azért is jó élni, mert ha megkívánok valamit, mondjuk egy hús üveggel abból a bizonyos cseh sörből, rengeteg lehetőség adódik rá. Alig tízsaroknyira lakom a mozitól, hirtelen felindulásomban mégis legalább tíz helyre betérhetek. De érzékeny lelkem ilyenkor felülkerekedik a durva fizikumom, és most már azért sem. Ugyan melyik kocsmában van esélyem arra, hogy Marlon Brando és én, üvegeinket szánkhoz emelve összekacsintsunk?

Megoldás azért van, legközelebb viszek néhány doboz sört, de úgy azért nem lesz az igazi.

Lawrence Durrell angolságát mégsem vonja senki kétségbe, sem azt, hogy írói termésük szerves része az angol irodalomnak.

Am kipillantva az üvegfalon túlra, az ötös autóbusz megállójában várakozók fagyosan toporgó kis csoportjára, másféle válasz ötlött az eszembe. Lehet, hogy azért, mert előző este, társaságban, megint heves vita dúlt köröttem a magyar társadalom heveny betegségeiről.

– Hát az úgy van – mondtam, elfeledve a szabályt, miszerint „hát”-tal rádióinterjúban sem kezdünk mondatot –, hogy illusztris nagyapám, Molnár Ferenc színpadi szerző New Yorkban volt emigráns, ahol nyáron, a hőségben, rettentő magas a levegő páratartalma, meg lehet fulladni. Egy magyar barátjának panaszkodott zihálva, hogy ezt a nyomott időt nehezen bírja a szíve. „Miért választottad akkor emigrációd színhelyéül a rosszklimájú New Yorkot?” – kérdezte az illető.

„Nem a klíma miatt jöttem ide” – felelte Molnár, s szomorúan bölcs mondását azóta is sokan idézik.

– Nos – folytattam én –, Angliában telente olykor vízszintes esik az eső, nyaranta pedig borongós szürke idő van. De én bizony éppen a klíma miatt élek ott. A *társadalmi* klíma miatt. Jót tesz a közérzetemnek.

MAKKAI ÁDÁM

EGY MIKROKOZMOSZ SZONETTJEI A MAKROKOZMOSZRÓL

I.

TV-programra meredek: a Földet
tömegvonzás hajtja a Nap körül –
„hát ezt is láthattam!” – a szív örül,
de mi a „vonzás”? Több száz éves csöndet
tört meg e tárgyban Einstein képlete.
A vonzás nem más, mint egyfajta ródli,
– így kell egy téridő-lyukon sodródni –
széléről be, a középpont fele.
Amit nem értek: ez mitől marad
meg állandónak, mintha mágnes volna,
örök érvényű, kiapadhatatlan,
s Föld–Merkur–Vénusz Napba nem szakad?
Rejtett erőktől forr az égi katlan,
az ész itt csak dadog, bárhogy papolna.

II.

Az ész itt csak dadog, bárhogy papolna,
de Giordano Brunót a máglya lángja
perzselte át az üszkös túlvilágra,
s a klérus tapsolt, mintha győzött volna.
Galilei tanait visszavonta,
de felvette tanoncnak Torricellit,
ki mesterének rendre mindent elhitt,
s kertjében sétált, meditált naponta.
A higanycsőből így lett barométer,
légnomásmérő, s ebből időjóslás.
A Nap pedig, mint derűs, idős óriás,
elnézte fajtánk túlkapasait:
„Nyugodj meg, ember, ne légy olyan stréber,
az idő minden határt átszakít!”

III.

Az idő minden határt átszakít,
kivéve önmagát, ha térben méred –
zilált atomhalmazra hull a véred,
látván egy Feketelyuk álmait.
Ez itt a kérdés: információ,
– emlékezés az Ősi Robbanásra –
megmarad-e, vagy átváltozik másra,
s igaz-e még, hogy itthon állni jó?
Nem mind szerencsés, ami „haladás”.
(Az áldozatok száma milliárdnyi,
kiket e Földről *új fizika* zárt ki,
keveredvén az ősmajom-ököllel.)
Sorsunk ezért a tudathasadás,
s ha rosszul lépsz, egy ócska lépcső lök fel.

IV.

Ha rosszul lépsz, egy ócska lépcső lök fel,
bár agyadban az *Androméda Folt*
(mely hatvan éve még enigma volt)
egy táncot lejt a „szomszédos körökkel”,
melyek iszonyú úr-galaktikák,
milliárd Naprendszer s bolygó hazája.
De ha megbotlasz, begurulsz alája:
lépcsőfokok, nem gumikarikák.
Bokaficam, levált térd-porcogó,
parányi tétel, kit sem érdekelhet,
de valamiért nekem élni kellett,
bár bőröm aszott, száraz porfogó.
Szférák zenéje szóljon bár az Urben,
mi itt vesződünk sok kis földi zúrben.

V.

Míg itt vesződünk sok kis földi zúrben,
a *Kherubok* és *Szeráfok* hada
szupernovákat hány ide-oda,
s ha kiégték, a roppant *Trónok* közben
naprendszereket izzadnak magukból.
Ezután jön a lassú lehűlés,
levegő, tenger, szárazföldek, és
az erdőben egy árva kis kakukk szól,
ki úgy érzi, hogy idegen a fészek,
amelybe véletlenül beletojták.
Ipari gőz-bűz, kombájnok, retorták
irtják az erdőt. Iszonyodom, félek.
Kelet felől turbán, géppuska, burnusz
hozza „a vallást”, s lekaszáll Szaturnusz.

VI.

Míg „vallást” szít-fűt, lekaszáll Szaturnusz,
a „kaszás csillag”, nos, ez a neve.
Vakbuzgó szakállakba bújt bele,
s a nők fejére fekete *sadort* húz.
Pedig még süt a Nap, sőt Jupiter
sem haragszik a szabad akaratra;
Szilveszterkor felönthetsz a garatra,
s a szaudi vallásrendőr sem visz el.
„A cél halál, az élet küzdelem?
S az élet célja e küzdelem maga?”
Madách így írta – kijelentő módon.
De miért kell azért is küzdenem,
hogy testemnek jobb legyen a szaga,
ha úrruhámba izzadtam a Holdon?

VII.

Ha úrruhámba izzadtam a Holdon,
„honfoglaló asztronauta” vagyok;
hasznom kevés, költségeim nagyok,
s egy buznya holdam sincs a drága Földön.
Az úrszabadság olyan, mint a börtön:
kísértenek jó ízek és szagok,
a verőfényben is csak vacogok,
s levegőmet egy hátizsákban hordom.
Ez itt az előtábor, ha a Marsra
kivánnánk menni, boldogtalanok.
Kivándorlásunk boldogtalan ok:
a Föld fertőző személtáda lett.
Megbocsájthatatlan e szörnyű tett!
felkötni őket mind egy lámpavasra!

VIII.

Felkötni őket mind egy lámpavasra,
akik kiszívják Terra drága vérét,
s ilymód siettetnék a dráma végét:
felkötni mind! Jól látható magasra!
Küzdelmeinknek itt van jó helye,
ha „küzdelem” és „jó hely” összeférnek.
Fagyott földben is élnek egyes férgék,
megszűnhet erről bárki kételye:
hatezer méter magas örök hóban
jégkukac-telep virul láthatóan
Alaszka legmagasabb csúcsain!
Miért kell más bolygók holdjára menni?
Hisz’ itt is lehet jégkukacot enni,
ha éhen s szomjan sarkal-zúz a kín.

IX.

Ha éhen s szomjan sarkal-zúz a kín,
mint milliókat – ez forog ma téten –
úgyis, mint „ember-példány”, alig léptem
egy centit is a dzsungel útjain
előre, azaz vissza, fel az égbe,
ahonnét jöttünk. Nem *orángután*
volt őszünk, bár ezt majmoljuk bután:
az *Arkangyal* üzött a messzeségbe.
Az Édenkert sem Afrikában volt,
s bár teste oszlik, megmarad a holt:
kitágul innét s felröppen a Holdra.
De van, aki a Föld körül kering
mint moshatatlan, örök-szenyes ing,
s kísértetjárását nyakunkba hordja.

X.

Kísértetjárását varr fázós nyakunkba,
ki nem tudja: márpedig ő halott.
Csak enne, inna, ezer vágya ott
leküzdendő – a legnehezebb munka.
Hátrafelé éli le életét:
kitáncol tudatából volt szerelme.
(Tótágast áll a szkepszis-dúlta elme,
ha ily képet tár jövődöd elé!)

Pedig ez tán a *purgatórium*,
másképp a vallás őrijító badarság.
„Hiszem, mert érthetetlen!” – ezt hadarják,
flaskád üres, nincs nyugtatód, s nincs rum.
De hogyha ébren halsz, tudattal, okkal,
eggyé válhatsz a halhatatlanokkal.

XI.

Eggyé válhatsz a halhatatlanokkal?
Jó volna *tudni*, nem csak hinni ezt,
de kétely mardos, rád ül, nem ereszt,
s ha *láthatnád?* – Tán vergődnél, mint sok hal
a „Nagy Halász napesti asztalán”,
(mint ezt megírta jó Pilinszky János).
Mondjuk, hogy *angyal* lettél. Kész a páros:
Teremtőd és Te. Am rangod határos,
hisz’ nem lettél sem *Arkangyal*, sem *Arché*,
– ahhoz élj át vagy három újabb Kozmoszt –
s az „előléptetés” egy titkos arcé,
ki Logosz-rejtvényeket hozva oszt most:
„A »kettő« négyzetgyöke maga Isten,
s a »három«-é minden mi megvan itt lenn.”

XII.

Minden teremtés irracionális.
Isten? Ó túl van minden ráción –
nem éred el tévén, sem rádióan,
s minden makogó imád kihoz máris
a sodrodból. Morogsz, „babona mindez”,
pár ezer éves gyáva megszokás.
De megbotlasz, elesel, s zokogás
úrhodik rajtad el, s ez visszarendez
az értelméd-tagadta régi hitbe:
„Tán azért küldtél, Uristen, e létbe,
hogy ne értsem, hogyan suvadtam itt be,
s csak tegyem, amit kell, »művelve kertem« –
s ha tán így lenne: vesztíve is nyertem,
bátran lépek a rám váró sötétbe.”

XIII.

Lépjek bátran a rám váró sötétbe?
Lefejeznek: sokszor ezt álmodom,
de azt is, hogy akasztanak. Tudom,
hogy ez „csak álom”, de napom felébe
belévirít a fertelmes iszony –
testem a Kozmosz labirintus-képe:
nem értik végképp? Hogy a bús fenébe
mernek széttepní? *Ez* a vállizom
maga a Tejút, kis Galaktika,
atomjai a Szíriusz s a Göncöl,
mikben Szaturnusz gyűrű-tánca tombol,
s hogy mindezért mégsem haragszik a
Legfőbb Teremtő? Vagy hogy tán közömbös?
A hóhér ásít. Undorodva köpdös.

XIV.

A hóhér ásít. Undorodva köpdös,
ez a munkája: kiközösített.
Nagyon is tudja: ez nem hősi tett,
mit elkövet naponta – sose’ röpdös
a boldogságtól, ha nyakszirtet roppant,
vagy elereszti már a guillotine-t,
segéd hóhérijának unottan int,
s ha koponyád a fűrészpörba koppant,
fáradtan mondja, „na, jöhet a másik”.
Gyilkosságunkból nyilván nincs kiút.
Ha nem az állam teszi, csak kijut
pár százezernek, míg az Állam ásít.
Mégsem „hibás” e vérözön tengerér’
Isten, kit a bölcs lángesze fel nem ér.

XV.

„Isten, kit a bölcs lángesze fel nem ér
csak titkon érző lelke ohajtva sejt!
Léted világít, mint az égő
Nap de szemünk bele nem tekinthet.”
Így írta egykor Berzsenyi Dániel,
ki úrrá nyelvünk Logoszában bármi jel
szerint a legmagasabbra jutva
Kölcseyt is kutyaólba tudta
túlélő lelke s szelleme virtusán
taszítani s feledni. Nem vitt tusán,
sem öklelésen; niklai kert ölén
borozgatott a pappal az ősbölcény.
Tudta: A Kozmosz irracionális –
ha millió egyenletet kreálsz is.

A medve felmérhetetlen testi ereje ellenére kinkeservesen szedi össze nagy teste eltartásához a szükséges élelmet. Veleszületett ölési technikával nem bír. A lerántott, elhurcolt háziállatok hangja még sokáig hallik az éjszakában, gyötörvén az uverekben, katlanokban meglapuló, fülelő embert. A nagytestűek nyomát összetiport zabtáblák őrzik, eltördelt karú gyümölcsfák merevednek az égnek. Az elgyötört, földre húzott almafaágak új hajtásai, mintha mi sem történt volna, újból a magasba törekednek, ily módon az almafa menóra alakját őrli. Valamelyest érthetőbbé válik Luther Mártonnak az a kiszólása, miszerint a világvége biztos tudatában is az ő hitéből, erejéből még futná egy almafa ültetésére.

Az emberekben esett medvekárról nehéz nyilatkozni. Akit a medve megvert, annak nem sok jó napja van hátra. Ha valamilyen beavatkozás vagy szerencse folytán a vérmérgezést el is kerülne, összefüggően, értelmesen soha elmondani nem tudja, hogy mi is történt, kihez is volt szerencséje. Ha túlélne a találkozást...

A küzdelmes sorsú nagyragadozó életében nem várt fordulatot hozott a Kárpátok géniuszának uralomra jutása. A Göndör, ahogy a géniuszt Nagyváradon neveztük, minden idők legnagyobb medveadászává nőtte ki magát. A medvék ez idő tájt hatalmas támogatást élveztek. A támogatás nyíltan megvallott célja az volt, hogy az erősen szaporodó állományból minél több aranyérmes egyed kerüljön ki. Világ csodájára...

A medvéket megzavarta ez a támogatás. Mindennapi betevőjük megszerzésének kínjai alábbhagytak. Halandó fegyvert nem emelhetett rájuk. A föld népe, a kétlábú (ember és medve közös ősapától, Numi Toremtől ered, ezért valójában a medve is a föld népéhez volna sorolandó), akinek a gabonáját büntetlenül taposta, jó barmait számolatlan hordta a medve, éjjelenként a házaiba zárkózott és már a tyúkólat is köből róttá. A láncon levő házörzők földresunyit szemmel szorongták végig, míg a medve, vagy a bocsos medvé né végigvonul az udvaron. Egyedül a kóbor kutyák, ezek a javíthatatlan idealisták emeltek néha szót a medveuralom ellen. Őket elrugdalta az ember maga mellől. A kóbor kutyák két világ közé szorulva, 10 000 év hűségének emlékével tovább védtek a kétlábú vagyont és szemétdombjait.

A hetvenes évek végén Göttinga, München és Freiburg történelemmel kárpitozott előadótérmeiben adatott meg végighallgatnom, hogy Románia milyen csodálatos természetvédelmi politikát folytat. A göndör Suszter megmentette a barnamedvét. Márpedig ha ez így van – vajon hogyan is lehetett volna másként –, akkor az a társadalmi rend, ahol elcsapott cipészek barnamedvét mentenek, hát igen, akkor az se lehet kutya.

Való igaz, egy totalitárius rendszerben a hatalmat gyakorló azt tesz, amit akar. Ez lehet természetvédelem is akár. Hogy mi a természetvédelem, hogy milyen természetvédelem állítható fel ilyen módon, és mi ennek az ára – ennek megválaszolása hátralévő napjaimra nézve elég tartalék-fejtőrest biztosít. Azt, hogy a köpenyeget váltott, otthoni bocsánatot esedező professzorok milyen szánalmas, az árulás taknyával ragasztott handabandázással álltak elő a totalitárius természetvédelem dicsőítésére, idáig el se hallik. Ezt a szellemi törmelékét azért nehéz kitaláskázni a történelem színtereiről, mert akiknek köszönhetjük, azok még mindig ezen a szemétdombon ágálnak, és fűjják immár súlyosan összezavarodott kódísénéket.

Pénzt, paripát, fegyvert és egy medvefilm elkészítéséhez szükséges szerződést a West Deutscher Rundfunk adott. Mondanom sem kell, egy szép kerek történetet vártak el, a barnamedve megmentéséről. Meg is kapták. Igaz, négy és fél év múltán. Az alább közreadott képek, történetek innen maradtak, mondható tehát rájuk, hogy vágáshulladék. Egy kerek történet lefaragott sarkai.

A zongora halála

Fényképek tanúsítják, hogy a meglőtt medvéből a lövedék becsapódásának pillanatában sóhajnyi párafelhő emelkedik az égnek. Az égnek tartó felhő nagybőví fegyverrel meglőtt özek, szarvasok és minden bizonnyal emberek felett is megjelenik. E tényből azt az olcsó következtetést levonni, hogy az említett emlősöknek lelke lenne, felesleges. Persze van, hogyne volna. De nem így lakozik, és nem így száll el. Pénz- és energiaéhes korunkban a kufártermesztűek lélekfelfogási káéftét (Seelengewinnungs-GmbH) alapítanak. A finomabban hangszerezelt egyedek pedig nehezen szabadulnának a fellépő ömlengési kényesertől. Egyik sem segítené elő az emlősök sorsán való hűvös töprengést...

A medvék csapását követő utazó különös házikókat fedez fel a 70-es, 80-as évek kárpáti rengetegeiben. A kacsalábon forgó hajlékok többszintesek, különleges nyílászáróit szigorú vasalás védi. Magaslesre már csak annyira emlékeztetnek, mint palotapincsi a kérges havon szarvast hajszoló feketeköpenyes kopóra. A fűthető lestől alig 30-40 méternyire a terep általában lejteni kezd. A lejtő élére szorgos kezek két szokatlanul magas kapubálványt állítanak, melyeket gerenda fog össze. A keresztgerenda derekára ugyanazon szorgos kezek csigát szerelnek. Mely csiga egy rögzített csörlőn átvezetett fémhuzal segítségével hozza függőleges helyzetbe a lódögöt.

Ezeknek a lovaknak az eredetével a kelletlen légszomjas idők folytán senki nem foglalkozott. Valószínűsíthető, hogy nem annak a fajtának képezik részét, mely annak idején a magyarokat idáig, illetve az Al-Dunáig hozta. Közlebről a székely határőrlovak, valamint a hétfalusi csángó szekeresek lovai jönnek

szóba. Na és ott vannak (voltak) még a moldvai (Cumánia) ménesek... Ezek a lovak különös társaság. Kivégzésük és fölhúzatásuk helyszínére lábön jönnek el. Felvezetőjük pár nyugtató szó kíséretében eret vág rajtuk, hogy elfolyó vérük hírül vigye a szertekóborgó medvéknek, megjött a vacsora.

A lejtő élén álló, bálványok alkotta hatalmas kapu a kelet-európai ég egy darabját keretezi, közepében egy kiszívott, majd fölakasztott lódöggel. A földről nézve, melynek lakói vagyunk, az akasztott lócsüd vékonyának magasságában, messzi-

VÁRADI B. LÁSZLÓ

A medvék országa

ről dombok látszanak a keretben, mint maga a túlvilág. A különös, kékes sajjás letarolt erdők helyét jelzi. Heves szél-rohamok néha forgatni kezdik az akasztott ló egyre fogyó temét. Alkonyattájt Bösendörfer-zongorához hasonlító, hatalmas medve lebeg be a képbe és tépni kezdi a lódögöt. A túlvilágra szolgáló kapu félfáin fehér rovások észlelhetők, és a lódög alatt sunyin süllyesztett mérleg lapja búvik meg. Ezen a kapun csak kapitális medve válthatott át a végtelenbe. A hús után ágaskodó medve magasságát a rovásokon mérik, a medve súlya képernyőn jelenik meg a kacsalábon forgó ház szobáiban... Ha a két lábra állt, húst marcangoló medve nagysága megfelelt, nagyfőfájú testőrei élén megjelent a Göndör, és mielőtt a türkizfényű dombok glóriája kihuny, 30-40-50 méterről oldalba lötte a medvét, aki halála előtt még világgá zavarta az akasztott ló körül ólálkodó, gyengébben fejlett atyafiait.

A Göndör általában meg se nézte, hogy mit cselekedett. A göndör dilettáns diktátor volt, aki motrot cserélt: a kommunista internacionalizmusról nacionalizmusra váltott. Később őt is agyonlövik, sose tudjuk meg, hány méterről, de az eseményről készült videoklip élvezhetetlen. Nem énekelnek és reszket a kép.

A medveverő

A havasról megtérő nyájak mint élő, gyapjas gyűrűk torlódtak egymásba a település körül. Éjszaka néha közékük rontott a medve. Tengernyi állat hullámozott, keveredett, forgott, fáklyák repkedtek a levegőben. A pásztorok hangja állatává, a kutyák hangja már-már emberivé hiszterizálódott. Mintha mindegyik a másiktól várta volna a segítséget. Egymást buzdították. Ilyenkor egy-egy házak közt megmaradt

lucfenyő gyantás derekának dőltem, és úgy éreztem, soha nem hagytam el ezt a hangos, villogó ösködőt.

A villanyoszlopok sora barátom háza előtt ért véget. Az utolsó villanykörte szélesedő alapú fénykúpot vetett a vonatott rönkök által feltört útra. A nehezebb rönkök az út szélére hengerítve végezték az utazást. Az utcai lámpa fénykörében egy emberszerű alakot láttam tétovázni. A gőzölgő hátú lény alakját tanácstalanság lengte körül. Olyannyira, hogy ragadozó kíváncsiság ébredt bennem, és ösztönösen feléje kezdtem húzódni. Látni nem láthatott, érezte talán, hogy valaki közelít, és a vásott kérgű rönkök egyikére ereszkedett. Morgott. A Bászka vizének és a ránk szakadni készülő fenyevesek zúgásának ellenére a morgás idáig hallatszott. A település fölött gyűrődő nyájak kutyái néha felugattak. Úgy tűnt, mintha félálomban gyakorlatoznának, a medve még nem jelentkezett. Megközelítettem, majd pár lépésnyiről, még a sötétből figyeltem prédámat. A gőzölgő hátú felállt, és újból járkálni kezdett. Valahányszor a lámpa búvköréből kiléphetett volna, lábait megvetve megtorpant. Lassú kilengései néha azt a látszatot keltezték, hogy kizuhan a sötétségbe. Felálltam, léptem, aztán megmerevedtem. Az alak folytatta kitérés próbálkozásait. Az ég alatt bégető nyájak között hirtelen csend harapódzott el. Jólésoen bizsergetett a várható apokaliptikus hangzavar. Egy pásztor magas torokhangon kereplő, ázsiai hangot hallatott, néhány tapasztalatlan kutya felsikított, ám egyéb folytatása nem volt a nyitányak. Elérkezettnek láttam az időt, hallhatóakat léptem, ám a lámpavilág gőzölgő hátú foglyát nem lepte meg felbukkanásom. Cigaretára gyújtott, majd jobb kezét kopott fejfedőjéhez emelte. A mozdulatból nem világított elő, hogy köszönni óhajt-e, vagy viseltes katonacsákóját akarja szemébe rántani. Álltam, köszöntem, majd rágyújtottam. Dülöngélve, kialudt cigarettacsontját nyújtotta izzó cigarettám fele. A találkozás örömetől a kötőzkodésig minden belefért mozdulatába. Kipergett elejű cigaretacsikkje lángra lobbant. Csontos, hamuszínű arca pillanatokig megvilágosodott. Gúnyámat mustrálta, majd megszólalt:

- Maga vadász?
- Az vagyok...
- Mit csinál itt?
- Nézem, hogy maga mit csinál. – Ja... hát én haza akarok menni..., de a világot se hagynám... – Nem fél a medvétől?
- eröltettem hülyén a beszélgetést.
- Nem... még az embertől se... Úgy berúgtam, hogy az Istentől se félek... Tudja-e, mi a medvét megkötöttük.
- Meg?
- Meg... 19 évig nem beszéltem a bátyámmal a nyestbőr miatt... Hát vele kötöttük meg a medvét. A tavaly illyentájt... vagy korábban. Az alma még a fán volt. Azt szedte, de az állatokat is... Egy nagy fekete.
- Hogy fogták meg?
- Nem fogtuk – emelte meg mutatóujját a gőzölgő hátú ember. – Megkötöttük s vertük.
- Verték?
- Vertük.
- Hát miért?
- Az üszőér, a borjúér, a tehénér szerre kapott... Az Irtáspataka fejébe ült egész nap és nézte a jószágot. Napszálltakor indult. – A gőzölgő hátú ember lassan, szívósan magyarázott.

A hurkot, de nem a törzset, nyakat, hanem lábfejet fogó lépőhurkot, melynek különböző formái a Káma felső folyása mellől ismeretesek, oszlopokról leszerelt táviródrót-huzalból sodorták. A portát látogató medve már második éjszaka megakadt az öreg almafa derekára erősített hurokban. A huroknak hosszú szarát hagytak, lazán kötötték, hogy az állat ne csavarhassa fel a fa törzsére. Nehogy iszonyú erejét megvetve, elszaggathassa a huzalt. Az emberek, egy nemzetségbeli három szomszéd reggel az erdőre mentek, nem estek neki foglyuknak. Napközben nem beszéltek a fekete medvérről. A fakitermelésről jövet megállapodtak a kocsmában, rumot ittak és elhatározták, hogy aznap miért kap a medve, de azt is, ki mondja ezt meg neki. Választásukkal, legidősebb lévén, a gőzölgő hátú embert tisztelték meg. A kertbe érve, hosszú, dobverőszerű, gyéritekros vágott fenyőrudakat ragadtak. A hamuszínű vádat emelt, ezt követően botra akasztott viharlámpás fényénél a fekete medve félholtra veretett. Három napon át tartott a törvénytevés. Az „üszőér, a borjúér, a tehénér”, külön a fekete medvének fenntartott időben.

– Az erdő is jött, mert a fekete bögött a veréstől, s vizelt maga alá. Azzal is én beszéltem:

- Né, te olyan román törvény van, hogy a medvét nem szabad megölni, de olyan nincs, hogy a padurát* sem. Másnap feltarisnyált és elment erdőterületre.
- Harmadik nap estéjén a fekete itélet-végrehajtás közepette (verés) elájult. Az emberek közül a legfiatalabb harapófogóval levágta az állat húsába evődött hurkot. A megvert medvét fellocsolták és újtára eresztették.

Mire emberem idáig ért, kilengései elcsendesedtek. Elköszönni készült:

- Mikor vertük, a két kezét feje köré fonyta, és megfeszült mint a dob. Ha megálltunk, bögött – mondta búcsúzóul a gőzölgő hátú ember, és lomha, medveszerű járásával nekivágott a sötét éjszakának.

* Erdőpásztor, vadőr.

Cité-Soleil: Napvárosnak hívják. A főváros, Port-au-Prince egyik kerülete.

Néhány négyzetkilométernyi szeméttel. Rozsdás bádoggannák, lyukas olajshordók, mocskos rongydarabok, törött üvegek, foszladozó gumiabroncsok, műanyag palackok, szétázott kartonpapír és emberi, állati ürülék. Sovány, mocskos, sárga kutya és sovány, mocskos, fekete emberek matatnak mindenütt. A szeméttel szakadozott műanyag fóliával fedett gödrök. Agödörökben emberek élnek. Népes családok, több generáció. Valamelyik gödörben mindig szül, vagy haldoklik valaki. Az esős évszakban gőzölög a szemét. Az eső hat hónapig minden nap pontosan délután háromkor érkezik és pontosan egy óra hosszat esik. Nem cseppekben, hanem egyetlen tömegben zúdul a szemétre. Megtölti vízzel a gödröket. Kiönti a gödörlakókat. Szakadozott műanyag fóliát borítva magukra ülnek gödreik szélén. Több generáció. Várják, hogy elálljon az eső. Aztán várják, hogy a gödreikből leszívja a vizet a több méter vastag szemét. Leveszik a gödröket borító szakadozott műanyag fóliát és várják, hogy a nap kiszáritsa a szeméttel kibélelt gödröket. Várnak türelmesen. Amikor a gödrök kiszáradnak, újra betakarják őket szakadozott műanyag fóliával, és visszamásznak. Akik még vagy már tudnak, azok közölni kezdenek a szeméten. A gyerekek nézik őket a félhomályban. Az öregek – negyvenévesen itt már vénnek számítanak az emberek – csak bólogatnak és motyognak magukban. Legtöbbjük nem lát már, és fogai sincsenek. Szemük világát a trópusi élősködők veszik el. Fogaik az alultápláltságtól hullanak ki.

Az őslakó taíno indiánok Ayitinek, „hegyekkel borított föld”-nek hívták az akkor még buja őserdővel borított szigetet. A taíno népcsoport a Karib-tenger szigeteit egykor benépesítő békés, mezőgazdasággal, halászattal, vadászattal és gyűjtögetéssel foglalkozó arawak néphez tartozott. Nevük „jó”, vagy „nemes embereket” jelent arawak nyelven. Ma már nem élnek taíno indiánok Haitin. A többi szigeten szétszórva is csak pár száz kísértetszerű lény maradt az egykori több milliós arawak népből. Előbb a spanyolok és az Európából behurcolt betegségek irtották őket, aztán a franciák. A szeretet Istene nevében százakat égettek el a Szent Inkvizíció máglyáin, százakat akasztottak fel, nyúztak meg elevenen, fejezték le, fojtottak vízbe, törtek kerékbe, húztak karóba, négyteltek fel, főztek meg forró olajban, megható imák és gyönyörű keresztény himnuszok hangjai kíséretében.

Ayiti volt az első sziget az Újvilágban, amelyet Kolumbusz megpillantott. A spanyolok 1492-ben a ma Môle Saint-Nicolasnak nevezett város helyén szálltak partra először. Azt hitték, Indiába érkeztek. Ennél szebb tájat még nem láttak. A parti homokba tüzték a spanyol zászlót, letérdeltek és imádkoztak. A szigetet Hispaniolának nevezték el, és királyuk nevében birtokba vették. A bennszülöttek először isteneknek hitték, és vendégszeretően fogadták az európaiakat. Aztán, amikor azok erőszakoskodni kezdtek velük, felgyújtották házaikat, elrabolták javaikat, elűzték őket földjeikről, rabszolgáskorba akarták őket kényszeríteni, harcoltak ellenük. Esélyük sem volt a spanyolok puskái és ágyú ellen. Az európai telepések ültetvényeinek művelésére rabszolgákat hoztak Afrikából. Hispaniola szigetének keleti részét ma a Dominikai Köztestársaság, nyugati részét Haiti foglalja el. Repülőgépen érkezve tisztán látható a két ország közötti, észak-déli irányban húzódó határ. A vonaltól keletre sötétzöld erdő, nyugatra okkersárga sivatag. Haitin alig van néhány fa. A többi kivágták. A favágást a spanyolok kezdték, a franciák folytatták, aztán a szabad Haiti polgárai fejezték be.

1804. január 1-jén Haiti lett az első független, feketék alapította köztársaság a világon, az egyetlen olyan ország, amelyben győzelemmel végződött a rabszolgáskor. Az Egyesült Államok után Haiti lett a második független állam az Újvilágban. A francia forradalom által inspirált afrikai rabszolgák 1791-ben felláztak, és Toussaint L'Ouverture, a „Fekete Napóleon” vezetésével legyőzték rabszolgatartóikat, majd a spanyol és brit inváziós seregeket is. Bonaparte Napóleon gyarmati hadsereget küldött a szigetre. A legmodernebb fegyverekkel felszerelt franciák kezdetben sikeresen harcoltak a fellázadt rabszolgák ellen és kierőszakolták a fegyverszünetet. Az egyezséget megszegve 1802-ben elfogták a lázadók vezérét. Toussaint francia börtönben halt meg. Vezérük elfogásának hírére Jean-Jacques Dessai-

Najmányi László

POREVÓK

(Útinapló részlet)

millió frank kárpótlást az elkobzott ültetvényekért. A kárpótlás kifizetése tönkretette az új ország gazdaságát, amely azóta sem tudott talpra állni. Ebben az Egyesült Államok kormánya által évtizedekig támogatott, az államkincstárt kifosztó, a lakosságot terrorizáló és szellemi sötétségben tartó Duvalier-diktatúrának, és a diktatúra bukása után bekövetkező, még mindig tartó totális káosz és korrupciónak is komoly része volt.

Az élelmiszerek nagy részét ma már importálják a terméklenné vált szigetre. Körülötte a halak és kagylók is eltűntek a tengerből. Az élelmiszerek – a műtrágyagyártás, az öntözés és a szállítás megdrágulását eredményező magas olajárak miatt – világszerte megsokszorozódtak az utóbbi években. Sokkal többbe kerül a rizs, kukorica és a liszt is, mint korábban. Abio-üzemanyagok iránti rohamosan növekvő igény ugyancsak nagy nyomást gyakorol az élelmiszerpiacra. Csak kevesek engedhetik meg maguknak Haitin, hogy a boltokban, vagy a legyeketől hemzsegó piacokon vásároljanak. A legszegényebbeknek lisztre, rizsre, vagy babra sem telik. A lakosság 80 százaléka napi 200 forintnál kevesebből él, miközben az élelmiszerek ugyanannyiba, vagy többbe kerülnek, mint New Yorkban. A gazdagok és a pár étterem kidobott ételmaradékait percek alatt széthordják. A szeméttelre még a rothadt gyümölcsök és a csirkecsontok se jutnak ki.

A száraz évszakban a Napváros lakói port esznek. Az okkersárga port a sziget központi fennsíkjáról hordják a szeméttelre. Tengervízzel és a módosabbak által kidobott műanyag palackokból összegyűjtött étolajjal összekeverve, az asszonyok süteményekké formálják a port. A kerek süteményeket szakadozott műanyag fóliára helyezve a napon kiszáritják, és evvel táplálják gyermekeiket. Akinek sikerül nagyobb mennyiségű olajat összegyűjtenie, az a piacon is árulja süteményeit. Van rájuk vevő. A porban gyilkos paraziták és mérgek is lehetnek. A gyomorba és belekbe jutva kiszáritja a szervezetet. Haspuffadást, gyomorfájdalmakat, krónikus székrekedést okoz. A porból készített süteményeknek csak annyi tápértéke van, amennyit a beléjük kevert avas olaj és só tartalmaz. Megkóstoltam egy ilyen süteményt. Puha volt, bűdös, és amint a nyelvemhez ért, kiszívott minden nedvességet a számból. A por kellemetlen ízt még ma is érzem.

lines, Alexandre Petion és Henri Christophe vezetésével újra felláztak a feketék és 1803. november 18-án döntő győzelmet arattak Bonaparte serege felett. A Vatikán hatvan évre visszavonta papjait a független országgá vált szigetről. A gyarmati hatalmak blokád alá vonták a lázadó rabszolgák köztársaságát. Franciaország addig nem volt hajlandó elismerni Haiti függetlenségét – és megszüntetni a blokád – amíg az 1833-ban ki nem fizetett 150

ÁRMOS LÓRÁND

Mellettem jössz-mész

Mellettem jössz-mész. Hozzám nössz lassan, mintha a tested testem része lenne.

S míg egyre szűkül régi világunk, te meg én istenekké nővünk benne.

Hatalmunk nő, és félünk nincs mitől, területeinket miközben bejárjuk,

végtelen akvarell lesz a világ, egybemosódnak a régi határok.

Mellettem jössz-mész. Hozzám nössz lassan. Minden, ami vagy, súly- és határtalan.

Befogadsz, és áteresztesz mindent, kellesz mindenemhez, mint a nincs, a van.

Kapaszkodó vagy minden utamhoz; minden fordulónál utamat álló,

keresztbe kecs, hosszába kéj; Isten csomózta kényes, könnyű hálót.

Mint bárki

Megyek az úton én is, mint bárki. Nem is nagyon van más mit csinálni.

A szembejövők arcait nézném: talán rájövök, mi van a végén.

Talán rájövök, és talán öröm, ha előre tudom, szembe majd mi jön.

Vállaimat nem húzza súlya; mindenemet leraktam az útra.

Csillogón jelzi most is, honnan jöttem: mindenem ott van az úton mögöttem.

Semmit nem rakok el belőle télre. Szegényen ér majd a hír is, hogy vége.

Könnyű szívvel könnyebb rajtalenni. Megyek az úton. Céлом semmi, semmi.

Tél

Siklik a nyelvem az oldaladon lefelé.

Csitt! Odakinn csattan a lég.

Tél van, éj, most ébred a szomszéd,

bandzsít, fonnyadó asszonya mellől

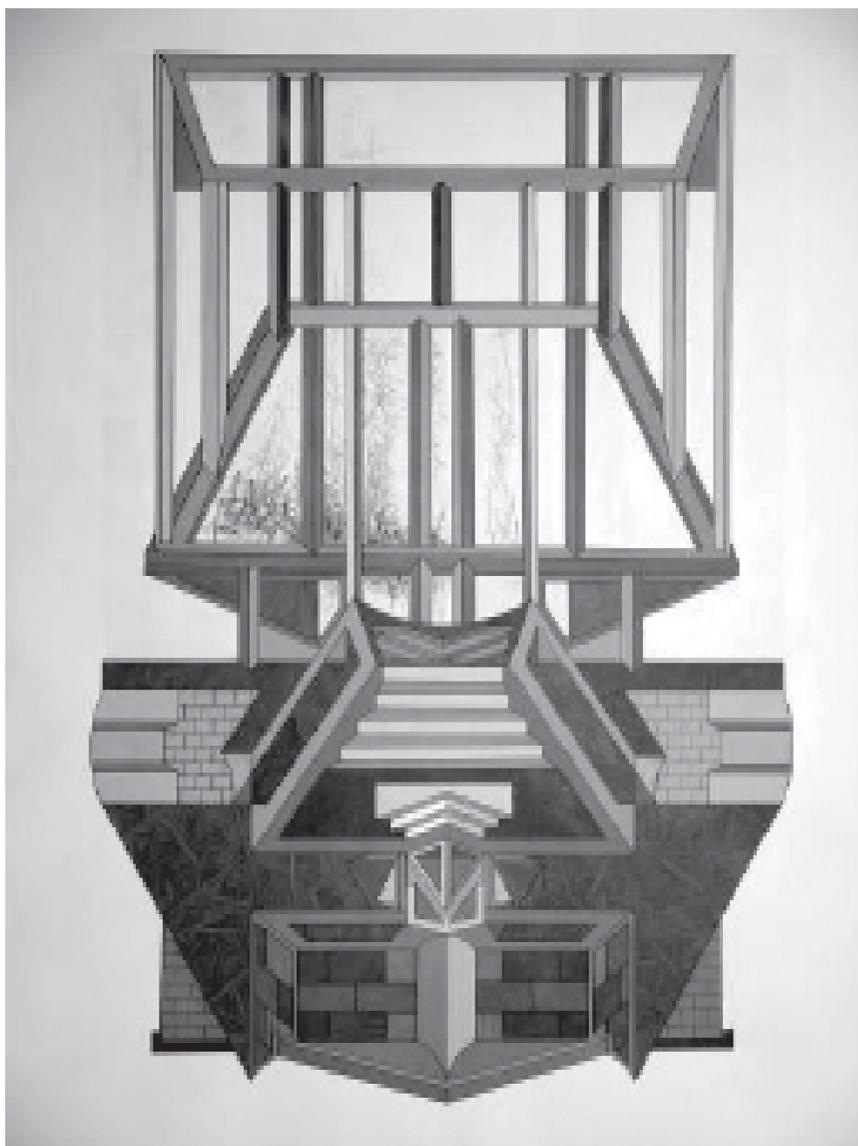
gyanakvón nézi ömlő nedveid

falakon áthúzódó rajzolatát.

Csitt! Mire moccan a hajnal,

alszik újra. Addig némán

úszom tejszín melleiden.

ADONYI SZTANCS JÁNOS

Magtalan Miska

– Fiaim, csak a tetű le ne menjen rólatok! – mindig ezekkel a szavakkal fejezte be századának eligazítását Borfi János általános iskolai igazgató hadnagykorában az orosz fronton. Hogy így volt, azt Magtalan Miskától tudjuk, a szembe szomszédától, aki Borfi János legényeként szolgált a második világháborúban.

Tudnivaló, a fronton csak a halott embert hagyta el a tetű.

Igazgató a hatvanas években lett az egykori századparancsnokból. Mindenki szerette a szülőfalumban, már csak azért is, mert az ő iskolájában senki sem bukhatott meg.

– Az életre mindenki alkalmas – mondogatta –, a tanulmányi eredmény másodlagos.

Akin csak tudott, segített. Gyógyított is. Ketten a kémiatanárral korhelyeknek savanyú itókákat, gyomorbetegeknek keserű leveket kevertek; ingyen és bérmentve, házilag, barátságból, bizalmi alapon. Amikor Magtalan Miska öreg édesanyja már egy hete szorulásban szenvedett, és semmi jele nem mutatkozott, hogy megszabadul a bajától, az igazgató úr bekopogott hozzájuk egy üveg kotyvalékkal:

– Na, néném – mondta –, ez kihajtja a dolgot, mint vadászgőrény az üregi nyulat!

Úgy is lett.

Hanem Magtalan Miskán nem tudott segíteni Borfi János. Gyereknemzést mégsem vállalhatott helyette. Mert bizony évre év jött, de gyerek nem sirt fel Miska portáján.

A háború előtt még az asszonyt okolta:

– Hiába vetem a jó magot a szikes földre! – hangoztatta, ha valaki a gyermekáldás felől érdeklődött.

Csak hogy a háború csúfot üzött Miskából. Mert amíg ő katonáskodott valamerre a nagyvilágban, az oroszok megszállták a falut. Mindjárt az első napon beszállásolt hozzájuk egy magas rangú tiszt, aki roppant igényelte a kényelmet, annyira, hogy amikor befeküdt Miska ágyába, bizony asszonytestnek kellett a dunnát előlegeitennie.

Nem sokkal az oroszok továbbvonulása után három szekér vitte az idegen katonáktól megesezt asszonyokat, lányokat a közeli városba – abortuszra. Ott zötyögött az egyik szekéren Miska felesége is.

– Megvert engem a Jóisten a partizánno gyereke miatt – kesergett Miska Borfi Jánosnak, aki kitartóan próbálkozott volt legénye gyógyításával, keverte, kotyvasztotta a nemzőképességet beindító szereket. A „páciens” kötelességszerűen fel is hörpintette ezeket, egész addig, mígnem egyszer elment a máriapócsi búcsúba, és ott a tömegben megpillantott hátulról egy cakkos fület. Ettől fogva soha egy korty bűdös kotyvalékokat nem fogadott el az igazgató úrtól. Elvesztette ugyanis a reményét. Biztosra vette, hogy tényleg és végérvényesen megverte az Isten.

A cakkos fül egy régi katonacimborájához tartozott, akiről semmit sem tudott a háború óta. A háborúban azonban elválaszthatatlanok voltak. Nők után is együtt koslattak. Zsebre vágta egy-két konzervet, hónok alá csaptak egy-egy vekni kenyeret – s az étellel vonzóvá téve magukat, igen könnyen ment a lényegre törő udvarlás az éhező ukrán és orosz nők körében.

Borfi hadnagy álláspontja világos volt: aki erőszakoskodik a civilekkel, azt hadbíróásra vágja. Ha azonban a kölcsönös előnyök alapján talált magának a baka partnert, afölött szemet hunyt. A szemhunyaszon túl hajlandó volt az élelmiszer-ellátmány túligénylésére is. Ezzel egyfajta szextartalékokat halmozott fel a századnál, pusztán azért, hogy a fiúknak legyen mit suttymban elhordaniuk a nőknek. Az egyik katoná észveszejtőn összeszerelmedett egy ukrán lánnyal; addig jutott, hogy már dezertálni akart. Bilincsbe kellett verni, úgy tudták csak elvonszolni, amikor az egység továbbállt.

Az istenveréssel büntetett cselekedet, ami Miskát egy életen át nem hagyta nyugodni, egy ukrán falucska félreeső házában történt. Miska nyitott be az ajtón, nyomában az elválaszthatatlan cimborájával. Nőt kerestek. Egy kimerült asszonyt találtak bent az ágyon, mellén egy csecsemővel. Alig néhány órával korábban szülhette meg a gyermeket. A kismama megrémült a két egyenruhástól, de Miskák ezt különösebben nem furcsállták. Nem nyúltak senkihez és semmihez, látták, hogy nincs ott keresnivalójuk.

Már épp az ajtó felé fordultak, amikor váratlanul lövés dördült, aztán még egy. A második eltalálta a cimborá fület. Pisztollyal tüzelt rájuk a kismama, a párna alól kapta elő a fegyvert. Reflexszerűen viszonzta a tüzet a két katoná. Azonnal meghalt az asszony is, a gyerek is. Az utóbbi egyetlen lövést kapott kicsiny testébe.

Miska ebben az ukrán faházban találkozott az ördöggel. Mert nem tudta másképp megmagyarázni a történeteket, csak úgy, hogy az a gonosz műve. Sehogys ment a fejébe, miért támadt rájuk az asszony, hiszen nem bántották, és már éppen távozóban voltak. Na és a csecsemő?! Neki, az ártatlannak miért kellett meghalnia? Már ott, a házban, mint az aknazsilánk vágódott Miskába a gyötrő kérdés: vajon melyikük golyója oltotta ki a csöppnyi életet?

A hivatalos vizsgálatot azzal zárták le, hogy a nő partizán volt, a katonák előírás szerint cselekedtek.

Tizennyolc évig reménykedett Miska, hátha mégis a cimborája ölte meg a csecsemőt. De amikor Máriapócon megpillantotta a fület, amelyet a partizánno lövedéke cakkozott ki, azonnal látta, hogy a fül gazdája körül három gyerek áll. Hamar be is mutatkoztak Miskának, miután a két barát összelelkezett.

A háromgyerekes férfi a találkozás öröme meghívta Miskát a kocsmába, és csak sorjázta, sorjázta a közös katonai élményeket. Nem tűnt fel neki, Miska milyen nagyokat hallgat. Amikor végre megszólalt, olyat mondott, hogy a cimborá előtt is elsötétült a katonamúlt.

– Ha Istenben van egy csepp igazságérzet, nem ad három gyereket annak, aki elpusztított egy csecsemőt. Hiszek az isteni igazságszolgáltatásban, úgyhogy én vagyok a gyilkos.

Krumpliorr

Egy nappal a hosszú nyári turné utolsó előadása előtt a frissen kinevezett Igazgató, már az új produkcióra készülődve, behívatta magához Albatroszt, a méltán világhírű légtornászt.

– Kér egy ásványvizet? – kérdezte az Igazgató, verejtékező homlokát törölgetve. A nyitott ablakon csak úgy áradt be a hőség.

– Természetesen továbbra is számítunk a munkájára, verejtékező homlokát törölgetve. A nyitott ablakon csak úgy áradt be a hőség.

– Talán Igazgató Úr úgy érzi, hogy már nem vonzzák a publikumot a számaim?

– Nem erről van szó, hiszen elismerem, még mindig képes estéről estére megtölteni a nézőteret. Ennek ellenére egy hatvanhoz közeledő artista ne cikázzon odafent a kötelek között. Egyébként is, mélyreható és teljes körű változtatásokat tervezek, melyek alól maga sem lehet kivétel. Az új produkcióban bohócként kamatoztathatja a tapasztalatait.

– De hát tudommal én vagyok az egyetlen a világon, aki segítség nélkül, pusztán a saját erejéből képes repülni. Ráadásul tökéletesen fitt és egészséges vagyok. Ha kell, akár egy egész órát is elrepkedek leszállás nélkül.

– Erről nem óhajtok vitát nyitni. Nem akarom, hogy a hátam mögött összességük, hogy ez is csak az Albatrosz szárnyain tudja hozni a bevételt.

A világhírű légtornász hitetlenkedve és kedvetlenül toporgott a terebélyes, faragott íróasztal előtt. Amióta gyerekkorában a társulathoz szegődött, mindenki számára természetes volt, hogy kivételes képességeire alapozza a műsorszámokat. Hosszú pályafutása során ezek és ezek tapsoltak szájtátva, amint odafent a kupolában denevért megszégyenítő ügyességgel repkedett és bukfencezett a levegőben.

Am az új Igazgató rendkívül határozottnak mutatkozott, és az artistában még az is felmerült, hogy hátha igaza van.

– Végeztünk? – nézett fel az Igazgató asztala mögül, ismét megtörölve izzadó homlokát.

Albatrosz habozott néhány pillanatig, aztán egy hirtelen mozdulattal kivetette magát az ablakon. Két karcapással az épület fölé emelkedett, majd körülrepülve azt, egyre magasabba szárnyalt, hogy odafentről még egyszer körülpillantva sólyomként bukjon alá a raktárhoz, krumpliorrot vételezni magának.

A szürkepapagáj

Gerzson, az afrikai szürkepapagáj még mindig izgatottan gubbasztott a kalitkájában. Jobb híján lenyelt néhány napraforgómagot, majd egy darabig idegesen tollászokodott. Csak akkor nyugodott meg némileg, amikor Kozmáné bekapcsolta a televíziót. Kedvenc kórházas sorozata ment, a papagájnak különösen Yvonne, a fekete hajú és gyorsbeszédű fiatal belgyógyász tetszett, aki ráadásul kanarit is tartott otthon. Gyakran ábrándozott arról, hogy Kozmáné helyett ő a gazdája. Az asszonnyal amúgy nem volt baja, habár a madárral nem vette fel szellemekben a versenyt, de remekül főzött és többnyire ugyanazokat a sorozatokat kedvelték.

Nem volt könnyű, ám Gerzson nagyon vigyázott, nehogy elárulja magát. Úgy vélte, inkább jólétben unatkozik, mintsem esetleg meggorroljanak rá, és bevágják valamilyen menhelyre; a legrosszabb esetben pedig akár szabadon is engedhetik, mindenféle veszélynek, betegségnek és éhezésnek kitéve ezzel.

A szürkepapagáj elsősorban a durva és alattomos Kozma Úrtól tartott, aki a kocsmából hazajövet sohasem mulasztotta el megrázni a kalitkáját egy mondjalmárválamitazanyádszentségit kíséretében. A jákó ilyenkor a rend kedvéért egy hülyepapagájjal felelt, Kozmák megelégedésére.

Gerzson azon a vasárnapon is gondolataiba mélyedve ringatózott a fémhintáján – előző este elkapott egy újabb riasztó hírt a globális felmelegedésről –, később pedig egy beszabadult légy cikázó röptét követte figyelemmel.

Kozma Úr nemrég végzett a kocsimosással, felesége pedig már majd egy órája küzdött egy – a tévéújságban lelt – keresztrejtvénnyel. Már közel járt a megfejtéshez, csak a bal felső sarokban fehérelt egy kellemetlenül üres terület.

– Paprikakrém. Nyolc betű – kérdezte Kozmáné. – A vége -in.

Gerzson érdeklődve figyelte a fejleményeket. A házigazda jókedvű volt, az autó szépen ragyogott, és már a megérdemelt sörét is elfogyasztotta, így hajlandó volt megszüntetni a szókincset.

MAGYAR CSABA

(Karcolatok)

– Vitamin – vágta rá.
– Nem jó, p-vel kezdődik.
Ráadásul a vitamin hét betű, gondolta Gerzson lemondóan.

– Hagyd már ezt a baromságot! – mordult Kozma Úr az asszonyra, a kudarcától feldühödve. – Inkább az ebédrel foglalkozz!

Kozmáné szomorúan nézett a keresztrejtvényre, igazán szerette volna megtudni, hová utazik nyaralni a világhírű sztárpár. Gerzsonnak megesett rajta a szíve.

– Pritamin, pritamin! – rikkantotta el magát a szerepéből kiesve.

– Mit vartyogsz, te dög? – hallotta a kalitka felé tartó felbőszült gazdáját. – Játszod itten a nagyokost?

A szürkepapagáj tudta, hogy lőttek az aranyéletnek. Ijedten pislogott Kozma úr markában.

– Yvonne! – gondolta bánatosan, a végzetére várva.

A jegesmedve

Kovács Antal birkózókorában megszokta, hogy a korai edzés miatt már hajnalban talpon van. Bár a sportból kiöregedett, mostanában sem esett nehezebb fél öt körül kikászálódni az ágyból. De akár egész éjszaka is talpon maradt volna, nehogy elkéssen új munkahelyéről. Kovács Antal ugyanis a birkózáson kívül nem értett semmihez, így rövid edzői pályafutása lezárultával jobb híján segélyből és alkalmi munkákból élt.

A nagydarab, macskaléptű ember ezért élete egyik legnagyobb szerencséjének tartotta, hogy bekerült az Állatkert néhány hónapja meghirdetett tanfolyamára, ahol különböző kihalófélben lévő nagyvadak helyettesítésére képezték a kiválasztottakat.

Kovács Antal inkább a gorillát érezte testre szabottnak, a felvételi beszélgetésen a pszichológus mégis a jegesmedvét javasolta neki. A legutolsó macskó mintegy fél évvel azelőtt múlt ki, és a veszélyeztetett faj újabb példányának a beszerzése szinte lehetetlen feladatnak bizonyult. A világon elsőként, a Fővárosi Állatkert vezetősége arra az elhatározásra jutott, hogy a látogatók igényeit kielégítendő, professzionális imitátorokkal fogja pótolni a hiányzó vadakat.

Az egy hónapos elméleti és gyakorlati képzés alatt Kovács Antalt felkészülésében jó néhány oktatófilm és egy etológus is segítette. A volt birkózónak hatalmas termete ellenére egy serdületlen medvesihedert kellett megtestesítenie. A birkózó nem hitte volna, hogy néhány hét alatt laikusokat megtévesztő pontossággal lesz képes utánozni a játékos jegesmedvebocsot. Amint kiderült, az Állatkert vezetői annyira elégedettek voltak teljesítményével, hogy még az állatok etetését tiltó táblát is levették a barlang előtti kerítésről.

Kovács Antal közel egy órát zötykölődött a buszon, mire első munkanapján kevéssel pirkadat után az Állatkert bejáratához ért. A számára öltözővé átalakított barlangban rutinos mozdulatokkal vedlett át jegesmedvévé, még egy duplakávét is felhörpintett sebtiben, mielőtt magára cipzárta volna a bundáját. Kissé izgatottan cammogott a kifutón, az első látogatóra várva. Amikor pedig nyitás után pár perccel meglátta az apukájával együtt felé közeledő gyereket, még két lábra is ágaskodott.

– Apa, itt az új jegesmedvekölők! – kiabált a kisfiú, majd bedobott a medvének egy kekszet. A birkózó örömmel majszolta el a finom falatot, hiszen szerény fizetése mellé jól jött az ingyenes. Ráadásul az éhkoppra megivott reggeli kávéból egy kicsit meg is fájdult a gyomra.

– Milyen ügyes, nézd, hogy úszik! – kiabált megint az izgatott kisgyerek, amint a birkózó tett egy tiszteletkört a medvecében.

A következő órában kisebb tömeg gyűlt össze a kifutó körül, hogy közelebből is szemügyre vegyék az Állatkert friss szerzeményét. A jegesmedvebocs munkaszereződése ötödik pontjának megfelelően látványos mozdulatokkal szelte a vizet. A partra csak azért jött ki, hogy megtömjé bendőjét a területére behajigált jutalomfalatokkal.

A birkózó kora délutánra kissé elfáradt. Lassan kecmergett ki a medencéből, majd a barlang előtti napsütötte kőlapra hemperedett. A szeptemberi nap kellemesen melengette a bundáját. Hátára fordulva néhányszor belepaskolt a levegőbe, majd lehajtotta a fejét.

– Lusta egy állat – jegyezte meg valaki, de a jegesmedve ezt már nem hallotta. A délutáni etetésről álmodott.

...furcsa volt az az 1990, mesélte évtizedekkel később Asztalos Péter egy (nyugdíjmenté lett ismerősének. Mi harmadikosok voltunk, még éppen nem szavazhattunk, a negyedikesek viszont már igen. Az órák közti szünetekben a WC-re jártunk dohányozni, közben parázs politikai vitákat folytattunk. Röpködtek az emdéfek, fideszek, szadeszek. Egyikünk kijelentette, hogy ötvenhatot ő

sose fogja forradalomnak tekinteni (néhány esztendő múltán ugyanez a személy mély, meggyőződéses nemzeti elkötelezettségéről vált közismertté), mások akasztották volna Grószot (Grósz meg, vélhetően, akasztott volna minket, ha tehetné volna). Egy évvel fölöttünk járt az egyik későbbi államtitkár fia, ügyesen focizott és mindig szép lányokat ölelgetett. Apuka időnként feltűnt a tévében jól ápolt szakállával, és cirkalmas mondatokban, természetellenesen artikulálva mondott csúnya dolgokat a kommunistákról. Sokan őszintének hitték, én a magam részéről mindig gyanakodtam. Mára annyit tudok, hogy valamiféle tisztázatlan viszonyt ápoltak vele Kádár titkos szolgálói, aztán 1990 utáni, pár évig tartó intenzív politikusi pályafutása során sikerült egy villára szert tennie a kies Budán. A többitől nem tudok, ami természetesen nem jelenti, hogy nincs miről. De térjünk vissza a tárgyhoz, vagyis az 1990 körüli évekre – nem mintha a budai villa nem tartozna szorosan hozzá, de tegyünk úgy, ahogy Pósalaki bácsi. 1990. Az államtitkárság küszöbén álló férfiu ivadéka a folyosón, az udvaron, a tornaöltözben egyaránt bennfentesen hallgatott. Sokat sejtetően. Még a tus alatt is így tett, miközben a farkát szappanozta. Leginkább szájalmas volt. Nem tudom, akkor is így éreztük-e. Sokan most se. 1990. A zene például sokat jelentett. Nekünk. Az independent rockfesztiválok Újszegeden, ahogy énekeltek az F.(uck) O.(ff) Systemmel: „Ha eljön az idő / És nem mondhatom el: / Miért nem tettél semmit akkor még, / Mikor már mindent tudni kell?! / Megkaptál már mindent, / És könnyek nélkül nézed a testeket. / Csak állok érzéketlenül, / Míg eltemetik a jövőt veletek. / A múlt bennünk él, úgy fáj. / A pillanatnak élünk, / És a holnapra nem gondolunk már”. Hát, tényleg nem gondoltunk. A múlttal voltunk elfoglalva, a dolgok végre-valahára a helyükre kerülnek, véltük. (Bazi nagyot tévedtünk.) 1990. „Rajttammaradt télikabát, / forró lettél, nagy, lomha takaró. / Kigombollak, télikabát, / vitorlázunk szélben, mint a hajó. / Nyomj a földhöz, télikabát, / el ne szálljak, érzem a hajlamot. / Mít szólsz hozzá, télikabát? / Megértük az új tavaszt.” – énekelte Cseh Tamás Bereményi szövegét, és mi úgy éreztük, lehet szerencsénk. Ma sem tiszta, miért nem lett. Nyilván bennünk van a hiba. És nyilván rajtunk kívül is akad. Azt nem állítom, hogy mindenki a változásokkal foglalkozott 1990-ben. Korosztályom jelentős része (példának okádek) a testi élvezeteket részesítette előnyben. Valóságosan vagy imagináriusan. Egy haverom gyakorta mondogatta, hogy ő mindig adakozik a nőknek: az utcán járva-keelve mindegyiküknek kívánatos puncit képzel a lábai közé. Erről jut eszembe: egy nagy magyar író jóval később leírta: „A nemiség már nem a régi, mióta a nők is élvezik, mondta egy öreg barátom.” Nem tudom, döntő többségükben élvezik-e. Hiszen ugyanezen nagy magyar író vetette papírra ezt is a következő évezredben: „Ha egy nemi aktusban veszel részt, azt akarod, hogy körülötted minden veled foglalkozzék, rád figyeljen. Mindenki zsarnok, ha a paráználkodásról van szó.” Attól tartok, nem csak akkor. 1990-ben éppen a zsarnokságtól hittük megszabadulni magunkat. Naivitásunk nagyobb volt balfaszágunknál is, mondta Asztalos Péter a szőke germáná avanszált fekete kunsági legénynek. Sört hörpöltek, mert a bor ideje már elmúlt, habár éppen visszahozni szándékozták álmodozó férfiak és nők (az igazi bort, nem azt a mindenféleből erjesztett lötytyöt, amitől a szegénység még szegényebbé válik, és visszavonhatatlanul testi-lelki nyomorba dől). „Itt a hatalom, a sör, a vér, a sár / egymásba ér az unalom meg az izgalom. / Itt türelem, a bor meg a tiszta vágy / rég megadta magát! És nem népszerű, / mert nem célszerű dolog és ébredése nincs, / csak teljes, véges tévedése!” – énekelte a PG csoport (már '90 után). Mi most még ne énekeljünk, vélekedett Asztalos Péter. Abban az évben focivébé is volt, a csúfos mexikói lebógés után nem jutottunk ki (és azóta is csak távolodunk). Pedig izgalmas világbajnokság volt, például utoljára szerepelt Csehszlovákia. Utána kisvártatva szétesett. Jugoszlávia szintúgy. A Szovjet Birodalomról nem is beszélve, bár az mostanság mintha újraépülne. Emlékszem Maradona könnyeire a döntőben. És a kameruni fiúkra, akik többet érdekeltek volna. És emlékszem arra is, mikor még azt hittük, él a magyar foci. Spanyolország után, Mexikó előtt, tehát két VB-döntő között vitt ki apám egy SZEOL-meccsre. Akkor a Szegedi Olajbányász NB I-es volt. Én meg úgy hatodikos lehettem. Nem emlékszem az ellenfélre és az eredményre se. Arra igen, hogy szotyolát köpködtek körülöttem, élvezetesen ocsmányul beszéltek, és mikor a szegediek gölt rúgtak, egy megermetett fickó a magasba emelt. Nem hiszem, hogy egyetlen ember is lehetett azon a meccsen, aki azt hitte, 1990. fordulatot hoz. Én pláne nem. Ugyanúgy, ahogy '90-ben meg abban nem hittem, hogy ez ilyen nehéz és ilyen kilátástalan lesz. Hogy ennyire nincsenek oldalak és ideológiák, ennyire nincs semmi a pénzen kívül. Asztalos Péter keserűen legyintett egyet, a szőke germáná avanszált fekete kunsági legény úgy bólogatott, mintha értené. Sokáig nem szóltak. A minap álltam a Dugonics téren, várakoztam, törte meg a csendet Asztalos Péter a következő korszok kezdetén. Éppen nem volt a fülemben zenedugó, csak nézelődtem bávatagon. Sötétedett, mert így, télelőn korán sötétedik. Ismerős nő ment el mellett, rájöttem, hogy a tévéből az: valami aktuális „sztár”-műsorvezető vagy hasonló. Szomorkodtam, hogy az ilyenek Szeged utcaköveit is koptatják, nem csak a világvárosban lebzselnek. Tébláboltam, egy barátommal beszéltem mobiltelefonon, elsírtam neki nyomoromat, élményemet az állandó pitiáner taposástól, mindattól, amire nem gondoltunk '90-ben... Jó hosszán, és nyilvánvalóan hihetetlenül unalmasan fejttem ki mindezt, aztán elbúcsúztunk. Lődörögtem tovább. All ott, lődörgésem színterén a Szegedi Sütődék

Bene Zoltán

1990

nevű cégnek egy bódéja. Péksüteményeket árúsítanak belőle az éhes járóelőknék. Amikor felpillantottam a homlokzatára, Sik Sándor egyik versének részletére lettem figyelmes (a közvilágításnak hála). Bizony Isten! Egy péküzem árúsító-bódéján Sik Sándor! Hirtelen csuda jó érzésem támadt... – Asztalos Péter elhallgatott, nézte nyugatra szakadt egykori cimboráját. Tudta, hogy fölösleges volt eddig is, ezután is az, de azért a verset, a *Megértettem, hogy kenyérnek születtem* címűt még felolvasta a zsebébe gyűrt papirosról:

Van aki toronynak születik, és van aki remetének,
Van aki örlő száznak, és van aki csemegének:
Engem magnak vetett a Magvető,
És kenyérnek, annak is feketének.

Mintha csak játszani, bújtam elő
Meleg mélyedből, drága földem,
Kíváncsian, szelesen, zölden.
Babusgattak öreg barázdák,
Hízalagattak kövér májusi pászták,
Éreztem a jó napsugarak csókját,
Míg körültem pitypalatty furulyáz,
És borzas szelek játszanak fogócskát.
Így nő ki nyurgán fiú és kalász.

És éreztem, amint a fűrtös száron
Az Isten ujjá végigsimogat,
S rámtelt a törvény: minden búzaszálon
Csak egy kalász marad.
És itt a pecsét is a szívemen:
A Szűz Mária áldott képét
Viseli minden búzaszem.

Aztán levágtak, a szérűbe hordtak,
Verejtes nyárban csépen meghadartak,
Malomba vittek örletök,
Két kő között megtörték őket,
Azután sötét kamrába kerültem,
És megsüppedtem (puha liszt), és magamba merültem.

Aztán egy koporsószerű
Mély tekenőbe dobtak,
Két bütykös nagy tenyér belémmerült,
És nekifogtak:
És addig téptek, szaggattak, tepertek,
Öreg kovással úgy-úgy elkevertek,
Hogy sirtam, és a könnyeim cupogtak.
De addig nyúzott a két hadaró,
Míg elmúlt bennem minden savanyúság,
S nem állta görcsrel rossz csomó
Tésztaimnak tiszta belehúsát,
S igaz kenyér törvényeként
Színig dagadtam az edényt.

Úgy majd aztán a kemencébe raknak,
Míg porhanyó leszek és szép piros,
Meleg cipő, kívánatos.
Mert kínban kel meg a kenyér
Emberfalatnak.

Hát, ennyi azért jó irányban változott, mondta még Asztalos Péter, kihörpintette a maradék sörét, és faképnél hagyta a néhai barátot, rá se hederítve a hátának ütköző kiáltásokra...

BALASKÓ ÁKOS

Megérte-e

Ablaküveg. Hozzádöccentett homlokommal mintha érzésem, hogy kint szomorkál, szítál. Egy pár suhanc, s idősebb függő már kijár cigizni (úgy látszik, ez együtt jön a korral).

Haza együtt velük, majdnem két óra hosszan. Hmm... még szokható, nem zavarva (na jó, kicsit), ... (motorzaj – élesztgetik az Intercity-t)... de magammal egy sokkal suttogóbb bajom van:

hogy hiba volt-e direkt lekésni a gyorsat, (némi bliccelés, s annyi. Simán felolvad a sok között, ami ránk ragad az utunk

során); hogy megérte-e plusz két óra (vártam, kávézsgattam egy Moszkva téri McDonaldsban)...

mindegy... füttyszó pöffen... most már mi indulunk.

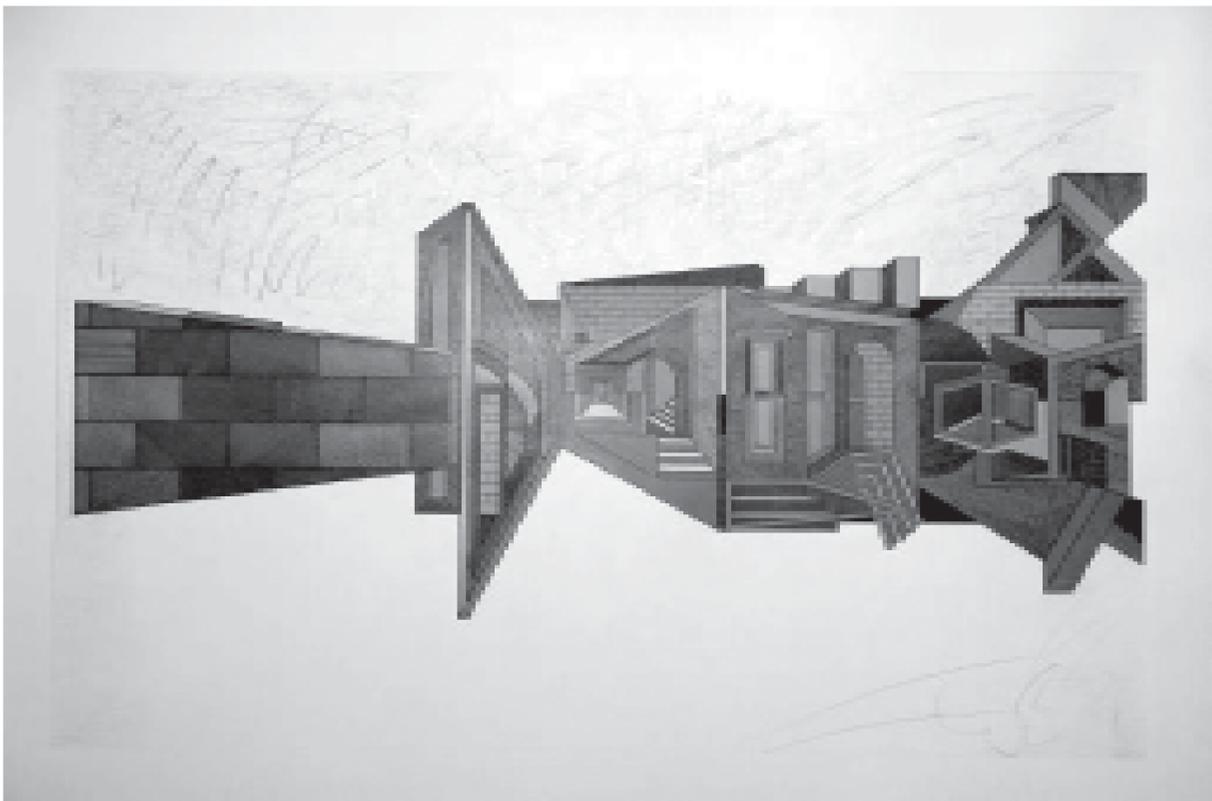
Gyönyörű, hogy így is

Összegyúrva vér, s maradék, előtted, kés alatti test: kiterülve fekszem asztalon dagadt, dadogó ajakkal... csorba félszavak – s csak a zacc az íz, a koffein éltet.

Nem nekem? Nekem? – körülöttem annyi élelem fagy meg (mirelit kaják), s te majd, ha éh gyötör, melegítesz ezt, vagy azt, ami ízlik.

Nem muszáj? Muszáj? Suta érzetekkel fogva föl (de szűk), amit enged épp a helyzet, úgy hiszem, gyönyörű, hogy így is, mint a chardonnay, itatod magad, ha fojt a sok okság.

S Én: kigombolt ing, maszatos szememben kölykös ámulás. Ami én vagyok, meg voltam egykoron... Gyönyörű, hogy így is szomjazol engem.

2001. október 25.

Ferihegy 2B.

A dolgozó lány az LRI pultnál félig velem írta meg a számlát. Talán nem akar hibát elkövetni, gondolom jóhiszeműen. Eddig Showdert nézte a kisszobában, és megnyugtatósként közli velem: Még jó!

Mármint a Sanyi, aki pókerarccal ütemet ver – és a fején történetesen éppen egy dizájnos szakácssüveg díszel.

Beuys is szerette, ha volt rajta valami, Fellini szintű; az első a fejszerűlése, az utóbbi a kopaszága miatt.

Egy külalakjában és életvitelében elpuhult, közép-kelet európai mércével mérve is szerény tehetségű énekes a vendége, aki egy általa eredetinek tartott ötletcsomaggal hízelgett a magyar közönségnek, hogy ő négyezer éves.

Huszonöt évvel ezelőtt nálunk a showmaneket vagy elmegyógyintézeti kezelésben részesítették, vagy Komlós János egyik alteregójának hívták, és az Államvédelmi Hatóság fizetési listáján sem volt a nagy ismeretlen.

Ez idő tájt jöhettek el Izraelből, a SWISSAIR Tel-Aviv–Zürich járatával, mert kezdődött a Wintersemester, az ún. téli szemeszter a bázeli egyetemén.

Akkoriban még nem volt eszménykép a konjunktúra zsidó, ahogy ezt Mezei András költő meghatározásából ismerhetjük, és nem volt politikailag korrekt a kirándulás Erec Izraelbe az államszocialista Magyarországról.

Öreg zsidót tolnak kerekesszékekben. Egy szökere lúgzott feleség halad az oldalán, méretes kartondobozokba bújtatott globalista kincsekkel. Szintén öregnek, és zsidónak látszik.

A személyzetük is halad az úton: tömény másságban megy ugyan a számára kiszabott, szerényebb keretek közt zajló lét-forgatagban. Úgy tűnik, a két közepes nő elszántan javít a karmáján: szolgálnak és tolnak.

Párhuzamosan a menettel, a másik check-in előtt két sovány izraeli legény álldogál. Fejenként sok fülbevalóval felszerelve. Az egyikükön festett hajrészlet, és az üzenetet nehéz nem megérteni: a kezében könyv van.

Magyarnak is elmenne az arcával, csak a virtuális kellékes lihegte túl a dolgot a könyvvel, mert az ilyen külalakban megjelenő hazafinknak többnyire nincs könyv a kezében. Mert nem olvas.

Huszonöt évvel ezelőtt az első kibucum igazgatója évente egy teljes napra beállt a pultra mögé, és mérte a levest a tagságnak. Lengyelországból származott, és ugyanúgy nézett ki, mint bármelyik öreg pesti zsidó a hatodik kerületből. Revadimban, vagy Ramat Hasofetben történt. Már átfedésekkel teli a történet.

A Budapest–tel-avivi géphez nincs különösebb tülekedés. A kedves öreg járművet cserél, és a saját tolokocsiján gördül az útlevélvizsgálathoz, mintha a malévos jármű nem izlene neki. De hogy ne heverjen kihasználatlanul a lehetőség, beleugrik a szőke nő.

A két alkalmazott rezzenéstelen arccal állja a sarat, és bármelyikük könnyűszerrel megválaszolná a kérdést, hogy mi közik van „a magyarországi zsidó közösséghez”, amit majd nekem tesznek fel a csinos, de cseppet sem mosolygós belbiztonsági lányok a Ben Gurion repülőtéren.

A gépen mindenki engedelmesen elfogyasztja az államszocialista múltból ismert Malév változatlan hatással remekbe szabott designer-mentűjét.

A mögöttem lévő sorban, oszlásnak induló arcberendezéssel, egy húsz és a halál közt vergődő, egyszerű lélek támasztja a fejével az ablakot.

Hamarosan megjön a hozzá illő nő is, aki a bájait lila-fekete ruhakölteménybe préselte, sok festéket kent a szép bőrére, és egy aranykeretes szemüveg is lóg az arcán.

– Remélem, nem rúgnak ki a bibsik?! – mondja lakonikusan az egyszerű lélek.

– Mi az, hogy bibsi? – kérdezi a lila-fekete nő, aki felkapja a kirúgás című vezérfonalat, hogy hátha őt is.

– Hát a zsidókra mondják így! – válaszolja tudós gügyögéssel a legény, mert az a hihetetlenül sok ész csak úgy natúr bugyog ki az agyából, a keserves hörgölés közben, de szerencsére néha levegőt is vesz.

Vörösborral dolgozik. Profi.

A további okfejtést elnyomja a kapitány hangja; Szófia felett repülünk, ami meglehetősen jó hír: még élünk.

– A szakácsoknak amúgy is csönd! – folytatja ellentmondást nem tűrő hangon a lila-fekete zsircica, mintegy pontot téve egy komoly eszmecsere végére.

A „folyt. köv.” hasonlóképpen magasrendű, és csak foszlányokban jön át.

– ... az Erzsébet királyné utca egy kibaszott hosszú utca..., ott végigmegyek..., a Mexikói útnál szállok fel a metróra..., Nagyváradon most már van sörfesztivál is, meg minden izé...

Amire felébredek, az se sokkal jobb – egy szúrós szempár tulajdonosa ül mögöttem aranykeretes szemüvegben. Az átlagnál barnább, kockás inget hord, és feltehetően nem kubai rendőrspicli.

Csúnyán néz, talán csak így tud, aztán eltűnik, mint akit a föld nyelt el.

Ha a túlvilágon ez lesz a sorsa, azon sem csodálkozhat.

Zoltán, gyakorló keresztapa kínos viccverse jut az eszembe, amit még a puha diktatúra idején költött valaki unalmában:

Jöjjön a Malévvál Burmába, hazahozzuk hamvait urnába!

Huszonöt évvel ezelőtt Jeruzsálem al-Kudsz arab óvárosában egy túlsúlyos zsidó-észak-amerikai lány az egyik kapualjból kiáradó bűzre elfintóritotta az orrát.

It's stinking, mondtam neki. You!, válaszolta nevetve.

Vidám volt a történet. Mindenesetre vidámabb, mint most: bár most is egy lány fut rám, de már a repülőtéren betonján. Nem hibázza el, egyenesen felém robot.

Ha a fele igaz az egész képletnek, az már maga kész novell: hírtérkép, regénybe illő történet. Megérint a tizenkilencedik század szele. Van minden: nemzetállam, shtetl (a helyesírás nem a véletlen műve), és hozzá egy töltött everything all right.

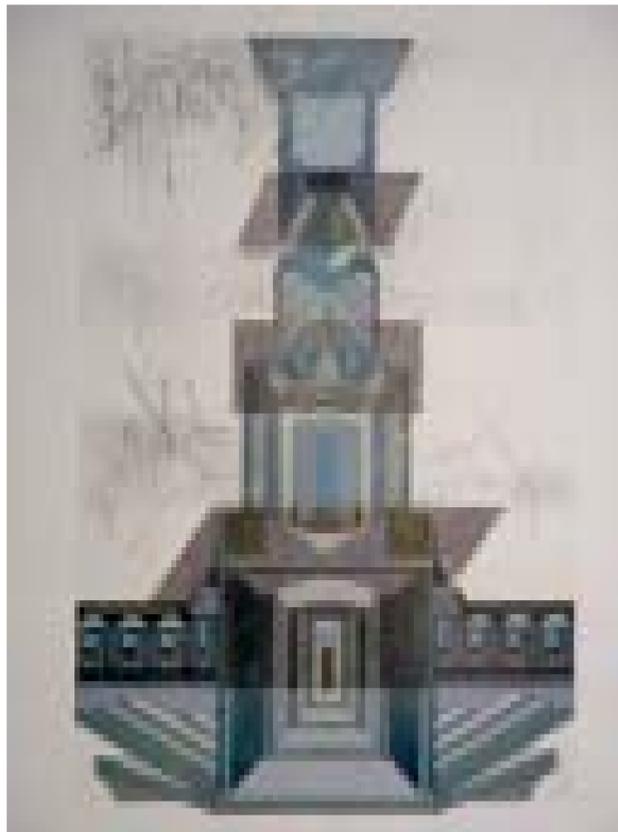
A lány egy kicsit kikapkodja a kezemből az útlevelet, miközben ellentmondást nem tűrően a nyakában fityegő műanyag-táblácskára bökdös.

A kínos mosoly talán segít feloldani a görcsös helyzetet, reménykedem, de nem így van: bekeményít.

– Uram, beszél angolul? – kérdezi közel-keleti emancipált hopp hollywoodra gyúrt természetességgel, és az igenlő válaszra keservesen begyorsul. – Uram, hova megy? Kivel találkozik? Miért jött Izraelbe? Járt-e már Izraelben? Milyen kapcsolata van a magyar zsidó közösséggel? – hadarja. Dől belőle a

Serdián Miklós György

Izrael 7 éve

kíváncsiság. Majd áramütésszerűen elnémul, és felenged a buszra, ami bevisz a repülőtéren épületébe.

Itt egy újabb csapat lány ácsorog áldozatokra várva. Olyanokra, akik külsőségeikben nagyon zsidónak néznek ki, nagyon hamar átmennek a lányokon, akik közepesen tűnnek zsidónak, azoknak sincs túlzott gondja, és aki nem néz ki zsidónak, az nem megy sehová.

Köztes megoldások ebben az összefüggésben érdektelenek.

A magyar útlevelet felmutató és héberül folyékonyan perlekedő fiatalasszony se megy sehová; fennakad a kisfiával együtt. Talán határesetnek számítanak a biztonsági szolgálat női alkalmazottai számára.

A kérdés, hogy az anya vagy a gyermek mennyire látszik annak, aminek látni szeretnék őket, nekem nem kérdés.

A szlovák útlevelét felmutató harmadosztályú konzumhölgyet is kiveszik a sorból. A gépen még egy hízásnak induló, szódásüveg szemüvegű alak próbálkozott nála, mint aki tényleg szeretne valamit, de itt már nem látom. Nem elhanyagolható szempont, hogy esetleg az egy darab törvényes felesége várja a kijáratnál.

A kis szakállas embert is kiszippantják a lányok, aki azt hajtogatja, hogy Nix dájcs, nix englis. Csak magyarul beszélnek! Bejön neki. Talán még most is ott ül az egyik széken a fal mellett.

Minden bizonnyal csak szakállas volt, és ez nem elég a boldogsághoz. Nem nyomasztotta a műsor, mert odaszólt nekem: Ezek mindig ezt csinálják.

Bejön a képbe egy határőr lány világoskék ingben, és ugyanolyan színű szemekkel. Eszternek hívják a véreredeti grúz vezetőnek mellette. Az utóbbi sem titok, a jobb felső vállpántján olvasható.

Nagyon nem akar beszélgetni velem. Aztán némi nyaggatás után rááll, és mosolyog is hozzá. Amikor kiderül, hogy nem akarok „pecsétet” az útlevelemben, már ő sem mosolyog.

Kapkodni kezd a telefon után. Komoly showder következik, de én akkor sem akarok.

Aztán újra ráfut a témára, hogy tényleg és holtbiztos nem akarok-e egy nagyon szép izraeli beléptető pecsétet az útlevelemben.

Mondom neki, hogy bizony nem.

Megint telefonál, megint vihorászik.

Izrael egy pillanatra a mosoly országává válik. De csak egy pillanatra.

Huszonöt évvel ezelőtt a gép tele volt harsányan daloló amerikai zsidólányokkal, akik tömegőrömmel címszó alatt már akkor rekedtre ordították magukat, amikor beléptünk Izrael légtérébe.

Most nincs túl sok turista. Most háború van.

Mintha már nem éreznék annyian azt az ellenállhatatlan kényszert, amit akkoriban éretek, hogy idelátogassanak a távoli Erecbe otthonról, a galutból.

Eszter maga a génezett nyugalom; a mediterrán bájától kezdve a levantei szorgalomig mindene van. A nagy kaukázusi őshazából hozott rokoni ráérzés pedig jólesően árad a kék szeméből: át a golyóálló üvegen.

Akárcsak a mesében, itt is majdnem jó a történet vége.

Eszter visszaadja az útlevelet, mehetek „Isten hírével”, befelé Erecbe.

Van időm ellazulni. Legalább négy másodperce.

Atfut az agyamon, hogy ebben az életben biztos nem hívnak se Rózsahegy-Rosenbergnek, se Kahane-Kohnnak, így talán még jön valami.

Jön is. Menetrendszerűen, ahogy a Könyvben meg van írva.

Tény, hogy ez a mese is a kimunkált tudatú angolszász globalizmust kedvelő bédekkergyártók műve. Megöl az unalom: a Lonely Planet ausztrál-múltú nyerőpárosa ezt a kanyart is elegánsan veszi.

Ha már egyszer a kontinensnyi környéken bejött nekik az, amit Cecil Rhodes és társulata elképzelt, minek szépiténének rajta itt, Erecben? Ha már egyszer sikerre vitték a szindarabot, akkor épp itt az ideje, hogy az egyik felvonásban közröhej tárgyává tegyék a szereplőket.

Jön, aminek jönnie kell: előugrik a következő lány.

Ő egy számmal még kisebb, mint az első számú kérdezőlány, de azért nagyon energikus: kérdez, de fut is hozzá. Egyenesen az adóvevővel felszerelt főlányhoz fut, mert amit tőlem hall, azt majd elmondja neki. Talán öt lépés választ el bennünket egymástól, és amikor jelentett egy sort, visszasasszézlik, hogy további kérdéseket tegyen fel nekem.

Ugyanazon rágódik, mint az előző két tünemény. Aztán eredetibbre vált.

– Ki fizette a repülőjegyet? – tudakolja, és úgy érzem magam, mintha otthon lennék, erős tíz évvel a jelképes rendszerváltás után.

A lány egyre gyorsabban fut, köztem és az adóvevőt szorongató főlány közt. Fut és jelent. Ha az igyekezettől szólni tudna, biztos üvöltene.

Aztán rákeményít, és direktre vált.

– Maga zsidó?! – kérdezi.

Nem csak én kezdem unni a farszto történetét, de a főlány is szemmel láthatóan unja. Most testközbe veti magát, és kikapja a gyakorló lány kezéből a magyar útlevelet, majd velőtrázó pillantást vet rám:

– Ugye nem hoz senkitől semmit?! Bombát se?! – kérdezi.

Megnyugtatom, hogy nem hozok, mert szeretek élni.

Welcome to Israel, mondja, ami úgy hangzik, hogy nem igazán tudja, mit gondoljon.

Az érthetetlen költő mítosza talán a romantika óta hever az irodalomtörténet padlósíntjén, mint egy mindig kéznél levő Ariadné-fonal, elég közel ahhoz, hogy egy értetlen Thészeusz alkalomról alkalomra bekapaszkodjék. De vegyük észre, hogy a szál mentén két irányba indulhatunk, egyik a szabadba, a másik az útvesztő belsejébe visz! Ha tüzetesebben vesszük szemügyre ezt a „toposzt”, forgatni kezdjük ezt a bélyeget, hamar észleljük, hogy ott virít a romantika nagyjainak homlokán (Coleridge-től Hölderlinig), és itt még „filozófiája” is van: a zseni, a költő másként látja a világot, mint a többi halandó, és az alkotásban is ezt jeleníti meg... (Tehát nyilván a megértéshez is zsenialitás szükséges, ördögi kör!) A romantikához kapcsolódó pogány misztikán keresztül pedig tekintetünk a feneketlen örvény, lényegében az emberi kultusz és történelem mélyére hatol. Csakhogy az így felfogott toposz felmenthet alól, hogy szembenézzünk a költészet „másságával”, sajátos törvényszerűségeivel és szabályaival – mindazzal, ami kilóg hétköznapi kommunikációnk szabályrendszeréből – és ez bizony hiba. Az útvesztő belsejét így nem érjük el, viszont fellélegezhetünk a szabadban.

Rendkívül gyanús, hogy minden nemzeti irodalomban találunk érthetetlen költőt. Olvasók, irodalomtanárok, tankönyvírók, sőt, diákok is már-már igénylik. Az a kellemes borzongás, amely annak idején elfogta *A fekete zongora* olvasóit, hozzátartozik az irodalomtörténethez. Kevesebbek lennének e borzongás nélkül, hiányérzetünk lenne – ha nem lenne érthetetlen költészet, ki kellene találni. Nos, az amerikai irodalomnak ma egy zseniális veterán, John Ashbery az érthetetlen költője; első öt kötete észrevétlenül, reflexió nélkül jelent meg, de a hatodik, az *Őnarckép konvex tükörben* (*Self-Portrait in a Convex Mirror*) végre ki lett kiáltva érthetlenné, és meghozta számára az öt megillető elismerést. Ashbery a Correggio-kortárs festő, a Parmigianinónak nevezett Francesco Mazzola (1503–1540) ismert képének címét „honosította” kötetcímként: nagy alkotók szemrebbetés nélkül magukra aggathatnak minden ruhadarabot, kismistereken a legkisebb szabáshiba is messziről ordít. A szerző a New York-i költőkként számon tartott költőcsoport tagja (leginkább Frank O'Hara-t, Kenneth Koch-ot és James Schuyler-t szokás még ide sorolni), az ötvenes évek elejétől jártak össze Manhattan kávéházaiban és alakították ki azt a szellemes, de energikusan összetett költői nyelvet, mely az amerikai lírát a következő évtizedekben mélyen átítatta. Ashbery egyébként éveken keresztül Párizsban élt, és erőteljesen hatott rá a francia szürrealizmus is (egy kicsit érettebb változatban, mint amely a háború előtt mondjuk Illyés vagy József Attila költészetére); egy Elizabeth Bishopról írt kritikájában saját magát is szürrealista költőnek állította, aki „dacol a szürrealizmus szabályaival is”. Igazi, kifelé kiáltó gesztus, hiszen a szürrealizmus a kispolgár számára: „maga a rendhagyó”, és ki lehetne rendhagyóbb, mint aki a rendhagyóval dacol?

Kispolgár? Komoly költő számára az érthetlenség vádjá: vicc. Ezen esszé címe rövid idézet, Weöres Sándor *Óda a kispolgárhoz* című verséből (a *Merülő Saturnus* kötetből). („...de hát tükörbe daloljak? – kérdezi ugyanitt. Juj. Úgy látszik, a költők napokat töltenek tükör előtt.”) Ugyanó a vers keletkezéséről: „...annyi az egész, hogy a poéta képzeletének valamely csoportjához a költeményé-alakítás igénye társul” – állítja az ismert doktori disszertációban; ugyanez sok ezer oldalon is mondható lenne; de most nem a tudatalatti elemzése a cél, hanem a költeményé-alakítás szabályai. De még egyszer hangsúlyoznám: az érthetlenségben ne lássunk egyéneskedést! Az érthetlenség legalább annyira szól olvasási képességeinkről/ elvárásainkról / megrögzöttségeinkről – mint a versről, melyet rossz kérdéseinkkel pellengérré álltunk! „A költészet... nem stabilitásként és nyugalomként gondol az igazságra, hanem szélsőséges feszültségek egyensúlyaként, amely – mint egy kifeszített íj – akkor éri el a mozdulatlanságot, ha a pattanás pontjára lett kifeszítve. Szüksége van minden tudatosságra, amire rátalál, és igyekszik elkerülni mindent, ami elhomályosítja a látomást, melyet hátrahagyott. Am befelé forduló korunkban ez a költészet nem íratik meg, és csak a védekező és passzív talál kifejezésre” – írja egy ötvenes évekből kritikában a később nagy hatású Paul de Man (*A befelé forduló nemzedék*), és mondataiban mintha éppen az Ashbery-féle költészet számára mutatna irányvonalat. Éppen ezen elvek: a szélsőségek, feszültségek egyensúlya jellemzi az *Őnarckép konvex tükörben* szövegeit.

A szöveg tehát: feszültségek egyensúlya – nem hiszem, hogy ennél pontosabban meg lehetne határozni az Ashbery-vers lényegét. Van ebben valami eksztatikus – és azt se feledjük, hogy a New York-i költők kultusza a rock'n roll korszakkal egyidejű. A rock'n roll célja pedig: a felszabadítás, az eufória, az emancipáció, az egyenlőség. (Elvis kultuszfilmje, a *Jailhouse Rock* egyaránt értelmezhető mint fekete emancipáció vagy megváltástörténet; gondoljunk arra, hogy a „megváltó” bibliikus értelemben egy jogi fogalomból alakul ki: ő a fogságból meg-

szabadító kezes.) Az amerikai költészet hatvanas éveit elemző egyik legjobb munkában Charles Altieri a „radikális jelenlét” fogalmát vezeti be – nem indokolatlanul. A hatvanas évek költészete alighanem a radikális jelenlét, az alkalom költészete. „...nem előre megtervezni a verset – mondta Ashbery a Poetry Now Symposiumon 1968-ban (melynek témája a New York School of Poets' programja volt) –, hagyni, hogy a maga útját kövesse: a figyelem (alert) állapotában élni és késznek lenni a változásra (to change your mind) ha az alkalom (occasion) azt követeli”. Ez a figyelem jellemzi az *Őnarckép konvex tükörben* szövegeit: egy versemben (*Úr es hónap*) „felfokozott látásnak” neveztem ezt a szemléletet, és az önálló életre kelt

PRÁGAI TAMÁS

Költészet „a fenol és a töf-töf korában...”

John Ashbery versei alá

szemgolyóhoz hasonlítom. Van ugyanis egy fontos tartalmi különbség e program és a romantika sajátos látásmódja közt. Ashbery – és ez nem ritka a legmodernebb lírában – nem a valóságot nézi másképp, ahogy a romantikus költő tette, hanem mintegy a nyelven keresztül lát; a nyelv elemeit úgy használja a feszült egységű megalkotására, mint megannyi önálló képecskét, részletet: műfaja a montázs, melynek minden részlete önmagában is szemlélhető.

Jól tesszük, ha így olvassuk a *Folyó*, a *Ponyva* vagy az *Ahogy részegen postahajóra tették* szövegét (utóbbi vers címe egyébként Marvell *Tom May halála* című versének egyik sora). Olvassuk így: a tárgyak, képek és érzetek egymás mellé rendelt sora a vers, mind egyenértékű pozícióban, a figyelem szenvedélye kapcsolja őket össze. Az évszakok, a tárgyak, a folyó megannyi tükör, egymást tükrözik, és ha rájuk pillantunk, tükrözik tekintetünket is – nem biztos tehát, hogy azt látjuk, amit megszoktunk, amit szeretnénk.

Baj? Nincs mit tenni. Így működik a konvex tükör.

John Ashbery

Versek a *Self-Portrait in a Convex Mirror* kötetből

Folyó (River)

Azt hiszi, túlságosan jó
Ily általánosságokhoz ezért
Elhagyja őket. A túlsó oldal
Árnyékba merül, emez
Önbecsülésbe. De a közép
Omlik és formálódik egyre.
A piknikasztalnál azt a párt (pedig
Piknikhez korai még az évszak)
Átjárta keresztül-kasul a folyó
Dolgairól a tudatlan tudás
Elkerülve lehető unalmat és a túl sok
Megérzés szennyét az egész szín
Üvegfal mögött. „Korai még,”
Mondja, „az évszak”. Karvaly húz át.
„Mindenkit küldj a városba vissza.”

Ponyva (Tarpaulin)

Letenni a dolgot
A tevékenység lázába
A késődelután üressége előtt
Egyfajta akaraterő
Harsogja visszatükröződő képét
Egyezer albérleti ablak
Pont az mielőtt az éjjel
A szignál elhalóban

Ahogy részegen

postahajóra tették

(As One Put Drunk into the Packet-Boat)

Mindent próbáltam, de csak kevés volt örök és szabad.
Máshol vagyunk épp és kevéske napfény
Szítal a helyre, ahol ülünk,
Várunk, valaki jöjjön. Harsány szó csattan,
És a Nap a juharfa zöldjét bearanyozza....

Ennyi volt csak, de szokatlanul
Friss lélegzet surrogott a lapok között,
Bár szaglottak azelőtt, mint egy vén katalógus télen.
Új mondatok kezdődtek el. De a nyár
Jócskán előre tartott, bár még innen a fél-időn,
Teljes volt és sötét a teljesség ilyen ígéreteitől,
Az idő, mikor elkóborolni nem lehet már,
S a kevéssé figyelmes ősz is csendesesen
Szemléli, ami éppen történni készül.

Egy tekintet üvege megállít
És tovább riadtan lépdelsz: engem észlelt?
Végre engem, ahogy vagyok, magam,
Vagy elnapolva ismét? A gyermek
Marad még játékaik közt, a felhők izgalommal
Emelkednek a délutáni égen, de oszlanak,
Amint beáll a sűrű, józan alkony.
Csupán a kürtszó, ahogy
Legördül, egy percre azt hiszem,
A nagy, az ünnepélyes est jön, felzenekarozva,
Egyetlen pillantásban valamennyi szín, a ballada,
Benne az egész világ, de könnyedén csak,
Még könnyedén, de hatalom kíséri és tapintat.
A szürke pelyhek kiválósága lehull?
Napfényben porszemek. Napon aludtál,
Tovább, mint a szfinx, és nincs most már senki bölcsebb.
Lépj be. Úgy hittem, árnyék hull az ajtón keresztül,
De ő volt, hogy megkérdesse ismét,
Belépek-e, de ne igyekezzek, ha nem szándékozom még.

Az éji fényesség oda. A ciszternasápadt hold
A menny közepére kúszott, rögzítve ott van,
Elmerült végül a sötét ügyeiben.
Sóhajt párállanak a kisebb földi tárgyak,
A könyvek, a papírok, térdszalagok s egyenruhagombok
Gyűlnek valahol fehér kartondobozban, s a városok
Olcsóbb kiadásai a mindent elsímító éjszaka mélyén.
A nyár követel, és el is vesz sokat.
De az éj, az óvott, néma, többet ad, mint mennyit elvesz

Így írta a nevét, így írta most is, ha élne: Józsa Miháj. Miháj azonban már meghalt. Úgy élt, ahogyan már csak kevesen éltek abban a frissen betelt században.

Valamikor a második világháború végén született, '44 Karácsonya és Szilvesztere között, '45 januárjának első napjaiban semmiképp, de az anyakönyvi kivonatában mégis a január hatodika szerepelt dátumként. Ő maga is úgy tudta, hogy ez csak a bejelentés napja lehet, mert az anyját harmadikán temették, és erről a szomorú eseményről is volt egy papírja. Mindig úgy mesélte, hogy karácsony másodnapján van a születésnapja, akkor tartja, mert ezt a nagyanyja mondta neki, aki jelen volt akkor is, amikor a részeg orosz berontott a házukba... Csak okmányokon szerepelhet olyan marhaság, hogy valaki az anyja halála után születik. Az élet maga: teljesen más.

Az az emlékező nap pedig egészen pontosan: december harmincadika volt. Az ilyen váratlan látogatókat nem lehet elfelejteni, s a nyomot sem, amelyet maguk után hagynak. Mert az anya két nappal később belehalt a találkozás következményeibe.

Miháj akkor az édesanyja valahogyan becsúszta az ágy alá, s miközben dulakodtak, bennéb rúgta a pólyát, be egészen a falig. A gyermek semmit sem észlelt a hirtelen helyváltoztatástól, hallgatott. Talán ez volt a szerencséje, s az anyjának meg ez lett a végzete, mert, ha felsír, lehet, hogy megváltozott volna attól a cérnavékony hangtól a katona szándéka, talán észhez tér, talán kijózanodik, és felébred benne az ember?

Nem lehetett tudni, hogy asszony kellett-e az orosznak, étel-e, pálinka-e?

Dulakodtak egy darabig. Nem túl sokáig.

Azt mondták utólag a falubeliek, hogy Józsa Mária erős és kemény fiatalasszony volt, aki *kaszaj*traktott, s ha kellett, maga adogatta fel a szekerre a nagy villa szénákat, mint egy legény, amikor hordtak. Akkor, a háborús években pedig igencsak gyakran kényszerülhettek arra, hogy az anyósával ketten végezzék el azt a munkát, ami egyáltalán nem fehérmépnek való. Az öreg a határőrségnél szolgált, Barackos-tanyán, valahol a Gyimesekben, két hétben egyszer, esetleg ritkábban ugrott haza, egy vagy két napra csak, s már mennie is kellett vissza az őrsre, a fiatalember pedig a frontokon hányódott, ki tudja merre, az ismeretlenben valahol, vagy fogságban éppen...

A nanna kirohant gyorsan az utcára, segítségért kiabált, de senki nem hallotta.

Vagy nem mertek közbeavatkozni az emberek?

Más házaknál is bent voltak az oroszok?

Nem lehetett tudni.

Olyankor egyébként kicsi helyre kerül a bátorság. Gyarló az ember. Még az árnyékától is megijed.

Mindenesetre: ahogy ment vissza, vitte a fejszét magával, és azzal a lendülettel, amellyel berontott a házba, már vágta is bele a pufajkás katona hátába.

Valami reccsent, vagy mi, tán bordája törött az illetőnek, mert azonnal felordított, s mint az állat, úgy rohant ki az ajtón.

Futott *felazon* a soron.

Közben eszét veszítve lövöldözött.

Valahol Felszegben volt a hadiszállásuk, talán az iskolában vagy a plébánián...

Az történt a későbbiekben, hogy az ezredes agyonlövötte a katonát, amikor megtudta, hogy mit művelt.

Úgy mesélték a szemtanúk, hogy nagy, veres hajú, szeplős orosz volt. Ott feküdt vagy két napig a tűzoltószín előtt, felfuffadt testtel, míg a helyiek el nem kaparták a temető felső kerítésé mellett, arrafelé, ahol az az ösvény van a kápolna felé. Miháj egyébként gyermekkorában kikaparta egyszer a sirt, tényleg csontok voltak benne. Az ő titka volt ez, sokáig senkinek sem mesélte el, csak akkor emlegette, amikor már egészen feledésbe merült, s az emberek csak annyit mondogattak, hogy vannak bizony valahol sebtében eltemetett oroszok, németek, s talán magyar honvédek is a határban... Kít egy bakancsért vertek agyon, kít a bundájáért, de van olyan is köztük, ki megfagyott, olyan, ki a seibeibe halt bele. Ki tudja már a részleteket annyi idő után?

Józsa Mária január 1-jén halt meg, és még csak alig volt húszesztendő, ennyi jutott neki a földi pályából, pedig lett volna még dolga bőven...

Így kezdődött hát Miháj számára a 1945-ös esztendő.

Nem tudott ugyan róla, de ő már ötödik napja élt, és szenvedett is elég becsületesen az éhségtől, mignem a nagyanyja talált neki dajkát, így lett aztán Török Bercinek a tejestevére, annak a Bercinek, akit aztán egyébként Vadnak hívták...

Miháj szelíd és csendes gyermek volt. Esmélésétől kezdve várta haza az apját és a nagyapját, de ők soha nem jöttek. Aztán kimaradt ez a várakozás is. Éltelt négy, öt, majd hat esztendő, mindenki megjött, akikre számítottak, de páran örökre távol maradtak. Eltűntek, azt mondta a jegyző, és kiutaltatott ötvenlejnnyi gondozási segílyt a Miháj részére. Az apja és a nagyapja helyett volt ez a pénz, csak éppen annyi, amennyi étlen-halás ellen, s a tengődéshez elég.

Olyan tízéves koráig nevelhette az özvegyasszony, a nagyanyja, mert akkorra ő is megbetegedett, és legyengült nagyon. A szegényházba vitték – így nevezték az öregek otthonát abban az időben –, de még így, szinte magatehetetlenül is folyton azon küzdött, hogy a gyermeket ne adják be állami gondozásba. Váltig azt mondogatta, hogy ott a bennvaló, földje is van, valaki viselje csak gondját, míg annyira cseperedik.

Hét osztály volt az általános, Miháj azt elvégezte, ahogy tudta – legalábbis a tanítók papírt adtak róla –, de ez nem sokat jelentett.

Nem akart ő kimenni a faluból, nem akart semmilyen mesterséget sem megtanulni, azt várta, hogy legalább annyira cseperedjék, hogy önállóan dolgozhasson, szerezzon valami

fehérmépet, és legyen családja neki is. Úgy képzelte el, hogy ügyes felesége lesz, legalább öt gyermeke, és mindig együtt lesznek, dolgoznak becsülettel, a magukéban, mert olyan nem volt soha, hogy valahogy ne lett volna... Az öregebbek is azt mondták váltig, hogy meg kell izzadni, vinni kell a terhet, s akkor látszat is van...

A pipékkel kezdte, amikor tizenkét éves volt.

A másik esztendőben már ő volt a disznópásztor.

Jó volt, mert úgy szegődött el, hogy kosztot is kapjon, egy kicsi pénzt, s melléje ezt, meg azt, szalonnát, kupa töröbuzát, és szaggató lábbelit, vagyis bocskorpénzt – így nevezték azt a külön ötlejes taxát, amit minden csordába járó marha után kapott a legeltetési szezon elején...

Tizennégy évesen kecskepásztor volt.

Amikor elvégezte az általánost, a marhákat vállalta fel, de úgy, hogy immár segítéje is volt, kettő: a félnótás Lukács bá, akit Sztalinnak csúfoltak, és Kicsi Jancsi, a purdék.

Évekig ebben a felállításban dolgoztak. Sztalin az Alszezen kezdett reggelente, János a Felszegben. Maga Miháj, mint a kis különítmény parancsnoka, arra ment, arra kürtölte és hajtotta végül a marhákat, amerre a *nyomás* volt. Tavasz kezdetétől – ez Szent György napja, hidegebb években pedig május elseje volt az esztendő első napja – október közepéig, lefelé jártak, ki a községi legelőre. Aztán egy pár hétre felszabadult az őszi határ, ha már bétakarodtak a földekről, és olyankor az Alszezen mentek, majd este Felszegben jöttek vissza. Néha megkerülték a Hegyet, s akkor Kupásné felé jöttek be a faluba, azok a nehéz sárban lépkedő, lassú és tejszagú marhák.

Sztalin vagy tíz évig szolgált mellette. Jancsi meg addig, míg be nem ment a városi öntődebe, ahol fizetést adtak, s kilátásban volt a *nyugdíj*. A tulajdonképpeni társa aztán Berci lett, a tejestevér, amikor már végleg kiszorult a fakitermelőktől, és a sok gyermekének enni kellett, s a pénz is jól jött, ha nem akarta csórón járni őket...

Egyszer – annak rendje és módja szerint – Miháj is megnősült, mikor eljött az ideje.

Volt egy komája, a Bojérék Kárúj nevű fia, az hozott volt egy leányt a Havasból. Nem igazi, csak olyan pálinka-koma volt az a bodegából... A leányocskát pedig Bertának hívták. Azt mondták, hogy egy kicsit olyan *hovaméssz-féle*, s hogy odafent a *capináro*k mind meghágták volt szerre. Úgyhogy Kárúnak nem kellett a leány. A beszéd miatt-e? Egyéb okból-e? Azt nem lehetett tudni. Miháj átalvete a fehérmépet. *Arra* a célra megfelelt. Egyébre is, mert kimosott az inget, gatyát, a házat rendben tartotta, főzött is, és szült, ha anyyi ideje volt. Hat gyermekük lett. Három fiú és három leány.

Egyébként biztos, hogy azzal az asszonnyal nem volt minden a legnagyobb rendben...

Mit gondolhatott? Mit nem? Egyszer csak nem lelépett valami városi emberrel! Erősen meg lehetett szorulva az is, hogy ilyesmit csinált! Hiába intézkedett volna Miháj, s hiába ment oda a blokkba, ahol voltak. Még a pasasnak is beakasztott a pofájába vagy kétszer, kujukkal, de úgyis ő húzta a rövidebbet, mert a milicek elvitték...

Egy idő múlva kimondták a válást. A gyermekek mind az asszonynál maradtak, mert azt mondta az a berbécs, hogy nála van lakhatás, az övé az összkomfort, és iskolák vannak a városban, nem kell esőben, hidegben gyalogolniuk...

Miháj fizetett. Előbb ezer lejt, majd ezerötöt... Teltek az évek. Oda jutott, ahol kamaszkorában volt, kosztért dolgozott, egy kicsi pálinkáért, szivarért, mert a pénz folyton az asszonyra ment, s a gyermekekre, a családra...

Szép lassan mindent megutált maga körül. Azon kívül, hogy hajnalban kelni kell, s menni az állatokkal, este pedig vissza a faluba, majd el a bodegába egy kicsit, semmi sem érdekelte.

Egy idő után elfogytak az ingjei és a nadrágjai. Csak az a ruhája maradt, amiben járt, s mielőtt lefoszlott volna róla teljesen a rongy, megkereste a boltost, s vett – hozomra nyilván – egy másik rendet, valami dokknadrágot, kockás inget, pulóvert, ötvenévente egyszer egy bászkat, meg valami viharkabátot. Bakancsa már régen nem volt, de gumicsizmát, azt kettőt tartott örökké, hogy az egyik száradjon – ez nem luxus volt, csak egyszerű szabály, amelyet be kellett tartani, mert átizzadt lábravalóval nem lehet a marhák körül futkorászni. A búcsúban vett minden nyáron egy szalmakalapot. Néha teniszcipőt is, mert az jó volt a nyári melegben, száraz időben.

A bútorai is annyira elhasználódtak az évek során, hogy szerre mind összevágta őket és eltűzelte. Egy szék maradt a kicsi házban, egy *szelnya* és egy *pricc*. A nagy házban két hitvány láda, de csak annak, hogy egerek hancurozzanak benne, mert mindig üresek voltak.

Kilencven után aztán Berci is otthagya a pásztorságot. Visszament erdőlni, béállott druzsbásnak valami románnal, akinek deszkagyára volt a nagyút mellett.

Ezekben az években már nem volt annyi marha a faluban, mint azelőtt. Kétszázötven-háromszáz közötti lehetett az állomány. Ahogy kihaltak az öregek, akik még nyolcvanéves korukban is tartottak tehenet – csak egyet-kettőt, annyit is inkább

csak megszokásból, de azt addig, amíg bírták, szinte az utolsó percig –, eléggé megváltoztak a szokások. Inkább a fiatalok álltak rá a marhatartásra. Kilencen-tizen voltak ezek a nagyobb gazdák, és már nem is annyira tehennel, hanem inkább növendék-állattal foglalkoztak. Abban volt a pénz. Miháj mind mondogatta, hogy a bikabornyú nem való a csordába, de nagyon kellett a pénz, s a biztos munka. Sok baj volt ezekkel a szedett-vedett állatokkal, egyik félèves volt, nyolc hónapos a másik, néha esztendő állatokat is kicsaptak. Folyton ölték egymást, döföldödték, az utat nem ismerték. Rengeteget kínlódott, de nem adta fel.

„Szerzett maga mellé azon a nyáron két purdét. Jó kemény csőrök voltak, tudták volna is őrizni a marhát, ha akarják, de lusták voltak. Egyszer őket kellett bétanítani, s persze ellátni. Feszt húst kértek, a szimpla szivar se volt jó nekik – mintha otthon egyéb se lenne nekik, csak flekken, csak máboró s viski – kínlódott egy csomót, de menni kellett velük... Kivel ment volna mással? Július eleje volt, talán úgy hatodika körül, mindenképp azon az első héten történt, amikor azok a nagy esők voltak... Hajtották Mihájék a marhákat elé, úgy ahogy szokták. Mintha dézsából öntenék, úgy zuhogott. Jött Miháj, s jött vele a Csuli nevű kutyája is. Ehelyt voltak, né, Zoltánéknál. Eresztették azok kifelé a két tehenet, s a nyolc vagy a kilenc bornyút – bika is, ünő is volt közöttük –, soha nem lehet tudni, hogy mi jék van nekik, mert feszt adják-veszik a vásárokon... Hogy a kutyától jedett-e meg az a fekete foltos? Mitől? Egyébtől-e? Nem tudom. Elég az hezza, hogy egyenst neki Mihájnak. Nem a szarvával, csak úgy a fejével bökött oda, s hányt a farát erősen, fickándozott. Miháj belé a sárba mindjárt, hanyatt, s az a bolondforma még meg is taposta, ejsze. Egyébként az is lehet, hogy vót Mihájnak a fejébe akkor is valamennyi, met az ivutt, szinte örökké vót nálla pálinka a lapos tüvegjibe... Osztán a purdék valahogy összerelték a csordát, és kimentek velük a mezőre... Összefutottak a népek. Miháj felszerelték a földről, s mind azon tanakodtak, hogy mit kellene vele csinálni. Jött valaki egy szekerrel, feltették, s vitték haza, mert folyton azt mondta, hogy ő oda menne, bé a kapun, s osztán lesz valami. Nem jajgatott, csak suttogva beszélt, mer másképp nem tudott, hogy biza fáj a karja, az oldala, biztos eltörött valamije. Bévitte az az illető az udvarra. Ott Miháj valahogy lábra állt. Lassan, epege csak támolyogva indult el a ház felé...”

Aznap este gyűlés volt a faluban.

Kiment oda a polgármester és a szenátor is. Az a szép bajuzos, testes fiatalember, akire szavazni szoktak.

Arról beszélgettek, hogy itt már Európa van. Tényleg az van, mert ratifikálták. Jól előadták a dolgokat.

A nép izgatottan hallgatta őket, mintha ez valami nagy esemény lenne, mintha magyar világra lenne ismét, vagy legalább egy kicsi *ótonómia*, és esetleg a fiatalaságot is visszaadják a föld mellé, s még valami dollárt is, hogy legyen minél fogva haladni...

Elmondták, hogy nagyon nagy összefogással valami vastag kábeleket telepítettek a földre. És ez már egy komoly eredmény. Az utat ugyan még nem javítják, szó sincsen a vezetékes vízről vagy csatornázásról, buszjáratról, új tanítóról, dehogy, de fáradoznak, és készűl a projekt, igazi szakemberek izzadnak a papírjaik felett... Aztán turistákról beszéltek, valami nekik való paradicsomról, ami itt van, és pénzről. A végén még egyszer felemlégettek azt a vastag huzalt. *Kommunikációs sztráda*, nem is drót van benne, hanem fénykábel, gigabájtok ezrei szaladnak végig rajta a másodperc törtrésze alatt...

Miháj másnap reggel holtan találták a saját az udvarán az almafa alatt.

A körzeti orvos boncolást rendelt el, és mint halottkém, a rendőri jelenléte is kérte. Idegenkezűségnek azonban nem volt nyoma.

Szemtanúk igazolták a történeteket. Baleset.

– Ötvennyolc éves volt – mondta az egyik szomszéd –, még élhetett volna.

– Mit ér az ilyen élet, te Feri? – kérdezett vissza a másik.

– Az égvilágon semmit! – folytatta mindjárt, jóváhagyóan, és teljesen büntudat nélkül. – Immár ezután jó helyen lesz. Vodka nem kell neki, és gumicsizma sem.

A rendőr megkérdezte az orvostól, hogy: – *Cum? Ce zice?*

Fiatalember volt a doktor. Talán még merészebb elképzelései is voltak a helytállásra és az életre vonatkozóan. Fehér volt, szinte sápadt a dühtől.

– Miháj meg lehetett volna menteni, ha idejében szólunk.

Úgy halt, meg, ahogyan nem szabadott volna!

Hirtelen elővette a mobiltelefonját, és beszélgetni kezdett valakivel.

Rövid utasításokat adott annak a valakinek, aki a vonalban volt, és még annyit mondott a végén, hogy Alszeg utca, hatos házszám, és a községtáblától számítva, jobboldalt a negyedik, az a rossz, földbesüppedt, zsindeles vénház...

Húsz perc múlva a patológiai intézet autója a helyszínen volt...

Miháj az anyja és a nagyanyja mellé temették. Ahhoz képest, hogy milyen *gyenge* ember volt, elég sokan elkísérték a koporsóját, de a közvetlen rokonai közül senki nem volt jelen. A volt feleségének már régebb nyoma veszett, miután meghalt az illető, akivel megszökött. És a gyermekek? Senki nem tudott róluk részleteket mondani. Az egyik fiú, az talán börtönben ül, a másik kiment Pestre... A többi? Ugye hatan voltak? Ki tudja, merre kószálnak, nagy a világ...

A Csuli kutya a temetés után egész nap ott ült a friss sírhalmón.

Szűkölt, vonított keservesen.

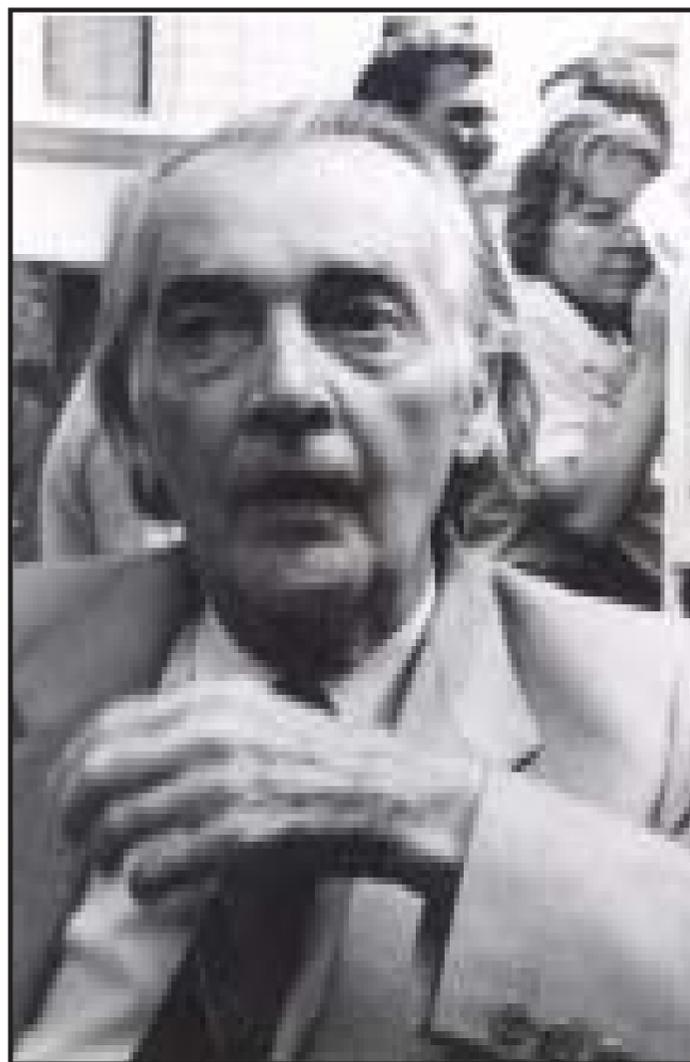
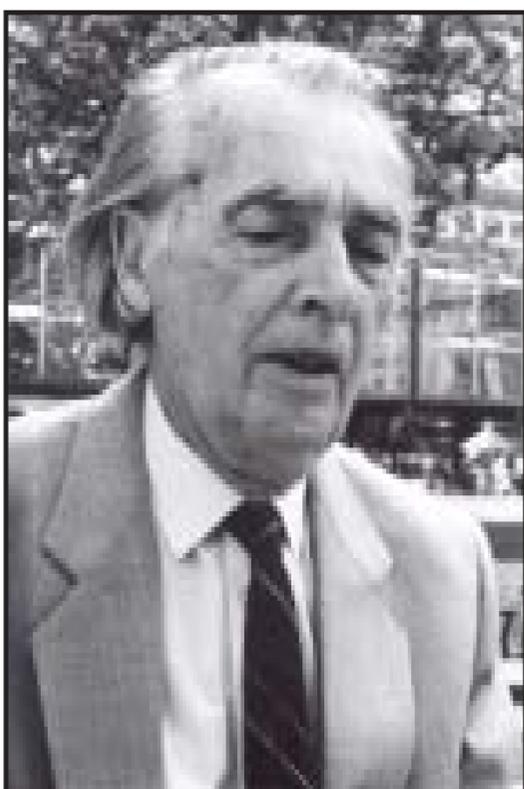
Csak reggel szaladt be a faluba, amikor meghallotta a tülkölést. A gazdáját kereste.

Stiller Kriszta Vörös és a fekete

Nem először voltam a téren. Szerettem leülni a szobor talapzatához pihenni, figyelni az NDK-turistákat, a javarészt NDK-turistának öltözött magyarokat, tanulni, olvasgatni. És versikéket írogatni, ami akár még stílszerűnek is nevezhető egy Vörösmarty-szobor tövében. A költőhöz képest persze nem volt annak nevezhető: szinte mindegyik kamaszlány ír verseket. Főként az iskoláról, a szerelemlről, új rajongási tárgy esetén a vers adott pontjára beilleszthető – hogy mindig személyre szabott legyen – égszín, barna, könnyes szemekről, esetleg világmegváltó-szenvelgő típusút. Na, azok olyanok is. Nyafogni már ugyan akkor is nagyon jól tudtam, szerelmes állapotban is inkább többször voltam, mint nem, de én mégsem ezekről írtam.

Hanem például álnépies balladákat, meg mélyenszántó, filozofikus verseket arról, hogy mire gondolhat a szőlő, miközben szüretelik. Na, ezek is olyanok voltak. Tanulnom kellett volna, ehelyett megint írogattam, és az embereket figyeltem. Késő délután lévén, már sokkal külföldibbnek tűnő turisták is kezdtek feltűnedezni, hogy beszerezzék az országunkra olyannyira jellemző Matrioska-szuvenírt – ha már a tulipános terítő olyan drága, hogy az árából négy sör is lehetne venni –, meg az elmaradhatatlan Erzsébet hídon gulyást evő csikóst ábrázoló pólót, hiszen itt mindenki ilyet hord, a magyar divatnak pedig nem árt hírért vinni. Esetleg jól jön majd a Plattenseen, ha szúnyogokat kell hajkurászni. A Gerbeaud teraszán a szokásos, legkülföldibbnek tűnő decens, ugyanakkor magyar dámák üldögéltek, akikhez snájdig fiatal emberek csatlakoztak, karrierépítő céllal. A később – egy esetleges pornócézári jövő reményében – Amerikában leteleplülő Márton Csaba is itt kezdte a karrierjét. Gitározott a téren. Én csak írtam, az legalább nem hallatszott. Bár harmadikban még nem voltak annyira megterhelőek az órák, mint negyedikben, amikor már intenzíven készültünk az érettségire, de általában bőven volt mit pótolnom, lévén, hogy a szüleimmel állandóan Bécs–Budapest között ingáztunk. A női tanároknak Milka csoki, esetleg dezodor volt a rendelési listájuk élén, a férfiaknál főként filmek, néha még olyanok is, amik miatt pironkodni kellett Kópházán. Ötös voltam biológiából. A hőmérséklet függvényében hol a napon, hol az árnyékban ültem. Hamar beletörődtem, hogy nem sajtáthatom ki magamnak a szobrot, és mindig mellém ül valaki beszélgetni. Amikor kiderült, hogy magyar vagyok, akkor elmondtam a turistáknak, ami érdekelte őket: hogy Budapest szép, és bár elférne a gardróbban, de még sincs otthon lovunk, vagy azt, hogy a McDonalds arra van, a néhányadik utca lesz majd, jobbra. A hölgyet is úgy ismertem meg, hogy megszólított. Odament egy-két szintén ott ücsörgő emberhez, és próbált velük több nyelven is kommunikálni, majd odajött hozzám. A tekintete és az eleganciája azt sugallta, hogy nem a McDonaldsot keresi, és feltehetően pólót sem akar venni. Beszélgetni szeretett volna. Kérdéseket tett fel, hogy milyen itt élni, ebben az országban, milyen a kulturális élet, a divaton át a régi darabokig – szerepekig, és a pulykahúsig minden szóba került. Közben rá-rápillantott a térdemen fekvő épp aktuális versemre, majd elhallgatott, és mosolyogni kezdett. Kérdőn néztem rá, majd hagytam, hogy hadd merengjen az emlékeiben. Egyszer csak megsimogatott, és azt mondta magyarul: – Kislány, maga csak írjon. Magából költő lesz.

Mándy Ivánról – meg másokról is, köztük egy rejtélyes öreg hölgyről – Kertész Dániel készített fotókat a hajdani Vörösmarty téren.

VARGA LÁSZLÓ

Szobahőmérsékleten

Dél körül, mikor az ég homályos halványkékje
Oldja a várost,
Gyorsabban párolog a változatlanak tűnő jelen,
Szobahőmérsékleten.

Akvárium-magányában pácolódik a sárga
Uzonyú hal,
Mint kiátkozott, szájtáti, döglődő, pikkelyes
Angyal.

Szememre tetoválva ott van, hogy lássam:
Az erő.
Szobahőmérsékleten gyorsabban bomlik
Az agyvelő.

A költemény

„és most már azt hiszem, hogy nincs igazság,
már azt, hogy minden kép és költemény,
azt, hogy Dsuang Dszi álmodja a lepkét,
a lepke őt és mindhármunkat én.”
(Szabó Lőrinc)

Nézd Dsuang Dszi, itt e tájat,
Ez mind csak kép és költemény.
Bár szép, tudod jól, hogy csak látszat,
Ahogy nőalakot ölt a fény.

És a fény, lehet csak hírnök,
Egy más világból átsugárzik,
Ott nem lehet se szép, se szent,
Ott nem ragyog és nem hullámszik.

Itt ő a herceg, ő a pápa,
Vagy Júlia szobám falán,
Egy nő, ki fényes, nem parázna,
Egy nő, ki üres vers talán.

S bár én írom, a fény a Mester,
Vagy az, ki álmodja a fényt,
Ki álmodik, vagy a világra
Ír egy hosszú költeményt.

Az akt

Eltűntél ím e furcsa ködbe,
hiányod versbe költözött be,
belőled íme ez maradt:
szemem vásznára hűvös akt,
(most hideg színekbe olvad éppen
nem sárgán, hamupipőke-kéken)
szemem vásznán, s a szem mögött
hiányod versbe költözött,
homályos akton hűvös képen,
sárgán és hamupipőke-kéken,
széthullsz a vásznon, s a látmezőn,
ó, Júlia, te céda nőm.

Egy múzeumban, vagy étteremben
ellakhatnánk egy képkeretben.
Mínek a ruha, s a mozdulat,
legyen szerelmünk hűvös akt.
Összefonódva egy alakban,
örök szereplők legyünk ez aktban,
vagy (hogy a kor megértse) egy pornóképen,
hol intim pózban szeretlek éppen.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy város a Balti-tenger mellékén. Ez a város ma már nincs meg. Egy varázsló ráterített egy füstölgő kendőt, és – csiribú, csiribá, hókuszpókusz – előbukkant ugyanazon a helyen egy merőben másik város, más épületek és – egy magyar költő szavaival – „más szózat és más keblű nép”. De hát én igazából nem is a városról akarok beszélni.

Hanem inkább arról, hogy volt ebben a városban valamikor három és fél évszázaddal ezelőtt egy baráti kör. Tíz-tizenöt finom érzésű, gazdag kedélyű, szeretetreméltó férfiú (én legalábbis ilyennek képzelem őket), egyszerre polgárok, tudósok és művészek. Időnként összegyűltek valamelyiküknél, muzsikáltak, és felolvasták költeményeiket. Eleinte, amikor még fiatalok voltak, buliztak és csajoztak (illetve, ahogy ők mondták volna, „áldoztak Bacchusnak és Venusnak”), de a „megengedett és ildomos” örömről később sem mondtak le, amikor már benőtt a fejük lágya.

A lényeg az, hogy többé-kevésbé költők voltak mindnyájan. Ez a „többé-kevésbé” azt jelenti, hogy a tizenhetedik század óta sokat változott az irodalmi ízlés, és mire kialakult valamiféle nemzetközi irodalmi kánon, amely lehetővé tette a Königsbergi Kör néven emlegetett társaság költészetének felfedezését, addigra az is egyértelműen kiderült, hogy a Kör tagjai közül egyedül Simon Dach (1605–1659) tekinthető jelentős költőnek.

Mai és tegnapi (vagyis II: világháború utáni) szemmel sok olyasmit vehetünk észre költészetében, amit a régebbi olvasók nem láthattak. Egy sor banalitás, helytörténeti adalék utólag nézve tragikussá és profétikusá válik, s ezáltal megtelik költői energiával. A naivnak ható városi életképekbe utólag beleolvasható a város háromszáz évvel későbbi pusztulása, sőt az egész modern civilizáció önpusztítása is; a barátság dicséretéhez hozzáolvasódik a majdnem-modern individuum kiszolgáltatottsága és magánya; az istenfélelmet és magunkba szállást célzó, hagyományos retorikájú dörgedelemre rávetül a kollektív büntetéstől – és bűnösségtől – való, klasszikusan modern szorongás.

Az itt olvasható költeményben Simon Dach egy königsbergi hóstáti kiskertet sirat el, a benne épült töklugasgal együtt. A telket a városi tanács adta – vagy adta bérbe – Heinrich Albert dómorgonistának, a baráti kör prominens tagjának, majd a kert melletti országút kiszélesítése céljából kisajátította a telket, illetve felmondta a bérleti szerződést. Maga a történet, melyből a nagyszabású költemény fakadt, ennyi és csak ennyi: jelentéktelenségében hasonlít a modern átlagember pörüljárásaihoz és kárvallásaihoz.

Csak hogy Dachot többek közt az teszi jelentős költővé, hogy felfedezte és költészeté formálta a létbizonytalanságtól szorongó kisember nézőpontját, még mielőtt a típus létrejött volna. (Aki csak néhányat olvasott a fejedelemhez vagy a városi tanácshoz írt nagyszámú verses koldulásai, tarhálásai közül, melyek egy kissé Robert Musil pénzért esdeklő leveleire emlékeztetnek, az észre fogja venni a modern kelet-európai értelmiségi egyszerre túl önérzetes és túl aláztos típusát is.) Ugyanakkor éppen a kisemberi nézőpontból tudja megragadni azt a világtörténelmi monumentalitást, melyben az apokaliptikus hagyományos fenyegetését felváltja a katasztrófa modern sejtelve. A königsbergi polgárok szöszmötölését Magdeburg lángjai felől nézzük, Magdeburg 1631-es pusztulása pedig, mai szemmel nézve, Drezda és Königsberg II. világháborús pusztulásának előképe – hogy ennél messzebbre ne menjünk.

Am ehhez a ponthoz érve mégiscsak kell egy kicsit beszélnem a városról. Königsberg azon kevés német város, Kelet-Poroszország azon kevés német tartományának egyike volt, melyet a harmincéves háború (melynek utolsó éveiben jött létre a töklugas sirató költemény) mindvégig megkímélt. A tartomány túlságosan félreeső helyen volt ahhoz, hogy a császári csapatok meg tudták volna közelíteni, az egymást követő brandenburgi választófejedelmek pedig ügyes politikával távol tartották magukat a lengyel-svéd hadakozástól, valamint a hadviselő felektől.

Ilyen körülmények közt a kortársak joggal emlegették Königsbergét „refugium Germaniae” (Németország menedéke) néven, és az sem csoda, hogy a város ipara és kereskedelme fellendült az általános hanyatlás közepette, a lakosság száma pedig húsz év alatt megduplázódott: Németország legkülönbözőbb helyeiről érkeztek menekültek. Ekkor vált jelentős intézménnyé az 1544-ben alapított egyetem is. Dach maga is tanított – Immanuel Kant egyik elődjeként – az egyetemen. A diákok nagy többsége ekkor már peregrinus volt, vagyis külső tartományokból érkezett.

Königsberg békéjével magyarázható az is, hogy Simon Dachnak – ahogy a költői kör más tagjainak is – meglehetősen egyhangú volt az élete, legalábbis korabeli más német költőkéhez képest. Ha meggondoljuk, hogy Gryphius, Fleming, Grimmelshausen vagy Quirinus Kuhlmann milyen sokszor és milyen messzire utaztak, hányszor voltak életveszélyben, milyen sokszor tapasztalták jó és balszerencse hirtelen váltakozását, akkor úgy látjuk, hogy Dach életébe mindössze az 1620-as évekből wittenbergi és magdeburgi diákoskodás hozott némi változatosságot; de Magdeburgból már huszonegy évesen, 1626-ban hazatért, és attól kezdve ki sem mozdult Königsbergből.

MÁRTON LÁSZLÓ

A keletporosz Ninive

Városában családot alapított, karriert csinált /dékán lett, majd utolsó éveiben az egyetem rektora/, anyagi gondjai voltak, betegségekkel kínlódott – mindez a verseiből derül ki. Mert, verseket is írt, méghozzá sokat, ám sohasem szánta rá magát, hogy kötetbe gyűjtse őket. Dach költői hagyatéka szétszórt alkalmi nyomtatványokban és főleg kéziratban lappangott, egészen az 1876-os Oesterley-féle szövegkiadásig, majd újabb kéziratok felfedezése után Walter Ziesemer rendezte sajtó alá Dach összegyűjtött műveinek négy kötetét az 1930-as évek végén, lényegében az utolsó pillanatban.

Dach költészetének fontos motívuma a társasélet, a barátság. Verseiben – az itt olvasható panaszos költeményben is – sűrűn emlegeti poéta barátait. Úgy illik tehát, hogy röviden bemutassam, ha nem is az egész költői kört, de legalább annak Dach számára legfontosabb három tagját. Heinrich Albert (1604–1651) inkább zeneszerzőként, mint költőként vált ismertté: Heinrich Schütz rokona és tanítványa volt, Simon Dach számos versét megzenésítette. Két operát is komponált, ezek elvesztek; fennmaradt viszont „A muzsikáló Töklugas, mely az emberi esendőségre emlékeztet bennünket” című kantátája, melynek szövegét ő maga

írta. – Robert Roberthin (1600–1648) jogtudós volt, hosszas levelezést folytatott Hugo Grotiusszal; pályája zenitjén György Frigyes választófejedelem königsbergi udvari törvényszékének titkárságát vezette. Christoph Kaldenbach /1613–1698/ a görög nyelv professzora volt előbb a königsbergi, utóbb a tübingai egyetemen; Celadon néven írta könnyed hangú verseit.

A XVII. századi Németország irodalmi életében fontos

szerepet játszottak a nyelvművelő és poétai társaságok; ezek részben a későbbi kulturális egyesületek, tudós társaságok, akadémiák, részben a modern irodalmi irányzatok előzményei voltak. Ilyen csoportosulás volt a weimari Gyümölcssteremő Társaság, a nürnbergi Pálmarend, a sziléziai Költőiskola, és ilyen volt a königsbergi költői kör is. Kelet-Poroszország félreeső helyzete a költői teljesítményben is éreztette hatását: a keletporosz költők nemcsak térben, hanem léleklében is meglehetősen távol maradtak a német barokk költészet fő áramlataitól. Összeolvassa Dach vagy Roberthin verseit Harsdörffer, Gryphius vagy Zesen egykorú munkáival, nemcsak poétikailag, hanem nyelvileg is elkeszesztő a különbség. Röviden és egy kicsit leegyszerűsítve: kevesebb szerepjáték, több közvetlenség; kevesebb retorika, több leíró észrevétel; formai virtuozitás helyett józanság, realiztikus szemléletmód kényelmes megformálása. Mindehhez járul egy adag regionalizmus, de talán azt is mondhatnám, hogy provincializmus.

Am ez a józan provincializmus – mai szemmel nézve – sokkal élőbbnek, frissebbnek hat, mint a nürnbergi vagy boroszlói pályatársak eksztatikus mesterkedése. A békés életképekre nem csak a háromszáz évvel későbbi pusztulás olvasódik rá: a kiskert siratásában megjelenik a környezetvédő és kertbarát mozgalom előképe is. A XVII. századi Königsbergben, úgy, ahogy az Dach leírásában ránk maradt, akár azt a tüneményt is észrevehetjük, amelyet manapság világháború szokás nevezni.

Ennek fényében viszont úgy látom, hogy Simon Dach költeménye utólag nemcsak profétikus, hanem szimbolikus jellegűvé is vált. Maga Dach valószínűleg csak a mulandóság szimbólumát látta a lerombolt töklugasban, de a magyar olvasó, aki ismeri Babits Mihály megrendítő Jónás-költeményét, óhatatlanul össze fogja kapcsolni Dach profétikus intelmeit a tökmotívummal. A töklugast sirató költő úgy jelenik meg előttünk, mint egy kelet-poroszországi Jónás a harmincéves háború korából; egy (schilleri értelemben) szentimentális próféta.

Akár gondolt Jónásra a költő, akár nem (bizonyára nem gondolt rá), és akár ismerte Babits a töklugas-költeményt, akár nem (bizonyára nem ismerte), Jónás felsejülő alakja arra hívja fel a mai magyar olvasó figyelmét, hogy a magyar gondolati líra egy-egy jelentős alkotása filológiai eredetű és híján is kapcsolódhat a XVII. század német költészetéhez.

Simon Dach azonban ettől függetlenül is, egyszer már megérkezett a magyar irodalomba – nem annyira saját verseivel, közvetlenül, inkább mint regényhős. Ő a főszereplője Günter Grass Vesztőfal csevely című regényének, amely az 1647-es képzeltbeli költőtálalkozóról szól. Ezen a fiktív találkozó Dachnak is fel kell olvasnia egy munkáját, és ő történetesen a töklugas-verset választja. Grass, aki nem annyira a felolvasást meséli el, mint inkább a költemény ironikus zanzáját adja, kortárs szerzőként nem mulasztja el Dachot Jónással, Königsbergét Ninivével azonosítani. „Dach hosszú Siralmas éneke-e (...) halotti vers gyanánt akart vigaszára lenni barátjának, Albertnek a Pregel folyó Lomse szigetén iszap és törmelék által elemésztt kiskertje vesztén. A nagylélegzetű sándorverset kihasználva, leírja szerzőnk a plantázs keletkezését, melynek során a sörissza orgonafűjtató az orgonistával vállvetve lapától, ecseteli a jóbarátok zenés mulatságait és idillikus nyugalmukat, a szerencsésen megtalált harmóniát. Messze zajlik a háború s a vele járó éhínség, pestis, tűzvész, közel a polgárok civódása és az örök vallási visszavonás. Ahogyan Jónás fenyegette volt a bibliai töklugasban a bűnös Ninivét Isten haragjával, úgy intelmezi Dach az ő három városból épült Königsbergjét.”

Most pedig szólaljon meg az igazi Simon Dach igazi verse!

Simon Dach

Siralmas panasz a Muzsikáló Töklugas valamint a környező kis kert romlásáról és végső pusztulásáról

Mi ez? Mily borzalom? Gödör, sárral bevert,
Jó Albertem, ahol állott a kicsi kert,
Mely örömeivel testvérekké tett minket?
E sivár sár helyén nemrég édenkert intett?
5 Azt hittük, ez a menny! Azt hittük, hogy örök,
S még élni fog, mikor fölöttünk hús rögök,
Pompás Töklugasod! Az évek sora mozdult,
S ő nőtt, gyarapodott, most pedig ím, elpusztult.
Nincs már belőle más, csak vers, mit te meg én
10 Költöttünk benne, mert az idő erején
Csak az vesz diadalt. A Pregel szürke háta
Tízszor hordott lovat, szánkót: itt mentek át a
Túlpartra híd helyett. Zöldellő kikelet
Is tizedszerre már, hogy arcunkba nevet,
15 Mióta a Tanács adta neked e telket.
Mennyi öröm, remény öntött is beléd lelket!
Már sietnél ide, mihelyt a Méz-kaput
Nyitották: megesett, hogy a Nap még aludt.
Ót óra tájt menék hozzád, nem vagy-e már kész,
20 S kezdedben, láttam én, ásó volt, kapa, fűrés,
Orgonafűjtató legényed ott söpört,
S verejtekezve kért egy vagy két icce sört.
Mérciskélsz gondosan: itt húzódjék egy ösvény,
A virágágyak ott, a fák között legyen fény,
25 Álljanak itt meg itt, s ez a Lugas helye:
Egy esőházikó is kerül majd bele.
Én is dolgoztam ott. Mondták ránk, hogy:
„Fantaszták”,
És: „Medveketrec” – így a Lugast szidalmazták.
Hiába szorgalom: zúdult rád a közhöz.
30 Ahhoz, hogy kert legyen – mondták – kicsiny e hely.
Igen ám, de alig telt el egy kurta esztendő,
Termőre vált a kert, már volt megbecsülendő.
Dicsérik eszedet: e hely volt oly sivár,
S fordult egy év alatt ellentétébe már?
35 Kies és kellemes! Régen itt strázsák jártak,
És zord katonaság. Most meg szirmok, lombsátrak,
Béke és nyugalom. Csak három éve múlt,
És te már csokrot adsz abból, mi ott virult.
Mikor csak benyiték, egy kis paradicsomkert
40 Tündökölt elibém. Van, kinek szíve nem vert
– Hiába, hogy kicsiny! –, látván gyümölcsseit?
Úgy éreztem, e hely minden büf csillapít,
S az édes nyugalom szülője. Elfelejtetem
A hűvös pázsiton, ringott a lomb fölöttem.
45 Én megpihentem ott, míg rám árnyat vetett,
S néztem levele közt sok szálló felleget,
Mik szelíd keleti széllel versenyt futottak.
Futottam magam is, ha eszembe jutottak
Némely szép verseim. Itt írtam dalt, sokat,
50 Mellyel Königsberg még manapság is mulat.
Szóltal kezem alatt néha hegedűm húrja.
Felelt rá egy madár, és én hallgattam újra.
Pregelben vartyogott náaszt ülő béka-had,
Zöld száron láttam én, amint hernyó halad,
55 S fehér rózsáidon a méhek nektárt szedtek.

Közben Roberthin és Blum is veled kijöttek,
S veled jött Fauljoch is: e baráti körön
Várt rá megengedett és ildomos öröm.
Mennyi jó tréfa volt e szép órák adója,
60 Mily pompás mulatás: ki lesz megmondhatója?
S még rövid volt a nap! Ez sétált fel-alá,
Amaz meg lefeküdt, és bámult nagy soká,
Zöld lombfüggöny mögül. Bárcsak itt lakna! – kéri.
Robert úr a tököket meg a dinnyét dicséri,
65 Vagy szidja. Így beszél: „Ez jól tartja magát,
Az rossz, Heinrich uram, ennek a jóbarát
Biztos örülni fog, abba kínom bevestem,
S ettől nem titkolom a kedvesem nevét sem.”
Itt Phyllist olvasod, ott Arsilie nevét,
70 Vagy Rosett: hogy ki ő, mindenünk előtt setét.
Istenem! Mily sokat éjjelig együtt ültünk,
Majd finom falatok- és kortyoknak örültünk,
Majd énekelgetétk. Itt látod a Pregel:
A partján nagy csoport kifáradt ló legelt.
75 Itt a hús feredő, melynek habjait úszták
Hosszú, lapos hajón árpát szállító muszkák,
S hoztak más árut is! Hallánk sok éjen át
Álmunkat kengető csimpolyát és dudát,
A város népe itt haladt szekéren, bárkán,
80 Steinbeck vagy Selgenfeld, Neuendorf felé járván,
S Jerusalem felé itt húzódik a rét,
Ahol virágszedők kószáltak szertesztét.
Hallatszott este-tájt: körüljárják legények
A Kneiphofot, zengett hegedűszo és ének,
85 Zengett a városunk! Sok polgár, gazdagabb,
A vízen tért haza: nevet vagy hajbakap.
Jönnek tanyák felől, szép kertekből bekúsznak,
Böven áldoztak ott Bacchusnak és Venusnak,
S köszöngtetek nekünk! – Egyszóval, ez a folt
90 Nyugalom helye és öröm szigete volt.
Jaj, de ez már a múlt! Bármilyen szépen állott,
Mégiscsak elveszett, végképp semmivé mállott!
Borzadály, bú van itt! Ha itt kell lenni, bánt!
Düh és szomorúság e helyről félreránt!
95 A vándornak is így kell félelmében futni,
Ha sors adta neki a Holt Tengerhez jutni,
Ahol Szodoma volt, s ugyanígy van velem,
Ha éjjel szaladok át a vesztőhelyen.
Jaj, hol nemrégiben nyíltak legszebb virágok,
100 Most átcsörtetnek a parasztek és polgárok!
Jaj, hogy minden dolog a vég zsákmánya lesz,
Mint ha vad ellenség egy várost tönkretesz,
S nem hagy kövön követ. Ki forralta e tervet?
Ártottál bárkinek, hogy bírtad ezt a kertet?
105 Elvette tőled az önzés, irigykedő!
Úgy rémlik, ugyanezt művelni az idő.
Mindennek véget vet, mindenbe behatolva!
Mít nem semmit meg ő, kezét fölébe tolva,
Kőből való kezét? E helyt tudvalevő,
110 Sánccfal volt valaha, a várost környező,
Bástya a víz fölött, csupa nyárs, csupa szablya,
Löveg és harcosok, mind rideg páncél rabja.
Mídon Isten reánk áldott békét hozott,
Te fát s virágokat raktál a földbe ott.
115 Doronghíd vezetett itt át a malomárkon,
A deszka elrohadt, évek múltán silány rom,
És korhad a cölöp! Ha minden odavész,
Hogy volna örömed ezzel dacolni kész?
Hisz az építkezés még télen elkezdődik,
120 S mert útban volt a kert, letarolták a földig.
Ne búsongjon ezen mégse az emberész:
Mít meghoz az idő, idővel odavész.
Mégis majd megszakad szívem, gyötrődve forgok:
Nagy fájdalom nekem, hogy elmúlnak a dolgok!
125 Nem tudom, e panasz jogos vagy jogtalan:
Sért, hogy fölöttem is zsarnok hatalma van
Az időnek, s leszek általa elragadva.
Tavaszon odalett, mint a víz, mely elapadva.
Hová lett? Nem tudom. Férfikorom repül:
130 Hajfűrtjeim közé itt-ott ősz is vegyül.
Míg csak tart az időm, addig akarok élni.
Hosszú lesz életem? Úgyis véget fog érni!
Mí voltam, az leszek. Nem kell testemnek ör,
Lelkem kiszabadul. Nem vagyok szőr, se bőr!
135 Így tesz az elmúlás velem, s mindennel így tesz:
Nincs oly ház vagy város, melynek sora más mily lesz.
Mindennek célja van. Mít összehord idő,
Idő múltán lesz az ismét szétszédő.
Mít Kneiphofnak hívunk, valaha volt mezőség,
140 Hol házak állanak, volt vadvirágból bőség.
Hogy volt a Pregelnél mindig város, ne hidd!
Most mily népes e hely, s büszkesége hét híd!
Néhány évszázada ki is képzelte volna

E várost, tornyait s hajókat megrakodva?
145 Pregel partjainál ki képzelte helikont,
Mellyel porosz hazánk fényt, mint a csillag, ont?
Hol kigyó csuszamolt és egyéb ronda hulló,
Most bástya díszleg, a városunkhoz illő.
150 Hol rég bölény hevert, vagy medve dörmögött,
Most jár-kelet egy leány a kertkapu mögött,
S koszorút fonogat. Bár lenne mód folytatnunk
E fáradalmakat, s még soká fonogatnunk!
Lohadjon gögötök és alázkodjatok!
155 Csak ezzel érhető el a magaslatok!
Tünjön el bujaság, önkény és gonosz vétek,
És vezekeljetek, Istent engeszteljétek!
Tán megbocsát, ha majd érzi: könnyeitek
Sodra szívből jövő, nem álszent és hideg.
160 Különbben leveszi kezét rólnak az Isten,
Hogy vad ellenséggel bennünket keserítsen,
Haragja hoz reánk nyomort, tűzvész, ragályt,
Míg végül Szodoma romja tátong e tájt.
Isten nem köteles e földet pártfogolni:
165 Voltak más népek is, kik tudtak jól honolni,
S hol vannak most ezek? Büszkeségük s maguk
Úgy eltemetve, hogy alig látszik nyomuk.
Hol van a hajdani Spártának nagy hatalma?
Corinthus, Théba hol? Sándor sok diadalma?
170 Babel tornya miatt megreszketett az ég,
Ám a torony ledőlt, méghozzá jaj, de rég!
Mily sokat halmozott kincset, pompát Karthágó,
Aztán lett Scipio tüzzel-vassal ráhágó!
Sok birodalmat és népet Róma lever,
Aztán vandálok és gótok előtt hever.
175 Jaj, rólad, Magdeburg, jaj, bárcsak hallgathatnék!
Régi szépségeid, azokból mi maradt még?
Láttalak valaha és mondogattam én:
Isten kedvence vagy, ott ülsz a tenyerén.
De hát szeretet ez?! De hát ez volt a nagy kegy,
180 Hogy nekünk iszonyú példázattá ereszkedj?
Vajon akkoriban úgy tetszettél Nekí,
Hogy kedvelt városát ellenségnek veti?
Hogy rablás, gyilkolás, mocskolás rohan rád?
Szörnyű lángtengered az égig felható vád!
185 Jaj, az Elba vörös, jaj, lángban tűnik el!
Feltorlódott vize hulláktól vesztegel!
Németország, mi vagy? Vérfürdők, sarcok óta,
Majd' harminc éve már önmagad gyilkolója,
Magad hóhéra vagy! Legszebb tulajdonod,
190 Szabadságod letűnt: láncra verve vonod!
S bilincsből lelked is! Bár a parázs nem gyújt már,
De fondorlatosan a hamu alatt bujkál.
Vissza nem dugja már, ha kardot ránt a Harc;
Százszor is mondhatod neki, hogy: hátraarc!
195 Bár volnánk képesek tanulni mások kárán:
Isten kegyelmébe juthatnánk ennek árán!
Bárcsak lenne közös javunkká ez a jó,
Gyermekeinknek és unokáknak jutó!
Albert, jó cimborám! Mít tehetünk, tegyük meg!
200 Érezzük az időt ha mégannyira szűknek,
Tombolhat, mint vihar, mely nem ismer határt:
Sem elménknek, sem a műveinknek nem árt.
Sikerre elme visz: művelni műveinket,
Vízly s vész közepett békével töltsd el minket.
205 Vihar elől, ha zúg, egy darabig kitér,
Vitorlát bont megint, s végül céljához ér.
A hangok zavarát sarkalld összhangra lelni,
Mint eddig is! Taníts bennünket énekelni,
Te mai Orpheus! ne is hallgass oda,
210 Mít mond rólad Midász fiainak hada!
Tudós ítélet szolt rólad még jókorába:
Iktat műved miatt a híresek sorába.
Itthon műved miatt nem vagy még népszerű,
De már máshol reád sugárik fény s derű,
215 S az, ki nem aluszik. Én is arra törekszem,
A poézis nagyobb célok felé vezessen,
És hogyha kegyesen néz rám Melpomené,
Ha tehetségemet élesebbre fené,
Elhagyom azokat, akik magasra törnek,
220 Kiket becsúgy gyötör, vagy éppen ők gyötörnek
Szeszélyes másokat. Nekem zöldecse fü,
Völgy kell; hűvös vadon, forrás, kristályvízű,
Ahol nincs aljanép! Hadd maradjak sajátom,
S a föld dolgaitól magam szabadnak látom.
225 Úgy-baj nem háborít, sem hamis látszatok,
Mik tesznek oly hamar rajtunk erőszakot.
Dalom az istenek céhébe hadd vezessen,
Onnét mulandóság, halál nehogy kivessen!
Egy rím, ha lelke van, s rajta szemlem fuj át,
230 Elöttünk nyitja az Öröklét kapuját.

MÁRTON LÁSZLÓ fordítása

A fordítás alapjául szolgáló szövegkiadás: Simon Dach und der Königsberger Dichterkreis. Sajtó alá rendezte Alfred Kellert. Stuttgart, 1986.

Bevezetés. A három városból épült Königsberg: a város az Altstadt, Kneiphof, Löbenicht nevű, eredetileg önálló településekből épült össze.

17. sor. Méz-kapu, Honigtor: a város délkeleti kapuja volt.
35. sor. Régen itt strázsák jártak: a harmincéves háború első szakaszában megerősített őrség védte a várost. Gusztáv Adolf halála után a választófejedelem a katonákat elvezényelte; ezután parcellázta ki a városi tanács a sánccfal melletti területeket.

56. sor. Roberthin: lásd a bevezetést, Blum és Fauljoch: nyilván ők is a baráti körhöz tartoztak, életrajzi adataikat nem találtam.

80–81. sor. Steinbeck... Jerusalem: Königsberg környéki falvak voltak.

145. sor. Helikon: az egyetem.
175. sor. Magdeburg: a harmincéves háború előtt Németország egyik legnagyobb és leggazdagabb városa volt, az 1620-as években Dach itt folytatta tanulmányait. 1631-ben Tilly zsoldosai – miután elfoglalták – felgyújtották, földig rombolták, lakóit lemészárolták.

210–211. sor. Mai Orpheus: a mitológiai célzás arra utal, hogy Dach mint költő és mint muzsikust egyaránt nagyra becsülte, viszont Midász fiai Albertet az általa komponált zene miatt ócsárolhatták.

217. sor. Melpomené: a tragédia műzsája. Dachnak komoly drámairói ambíciói voltak, számos ünnepi játéknak ő írta a szövegeknyvét.

A Magyar
Napló Kiadó
kínálata

Az év novellái 2008 (szerk. Bíró Gergely)

A kortárs magyar szépirodalom reprezentatív gyűjteménye – hagyományainkhoz híven – az elmúlt év legjobbnak ítélt novelláiból nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást. A novellaantológiában 26 prózairó művei szerepelnek.

Az antológia (A/5, kemény-
táblás, védőborítás) egységes
ára: 2730 Ft

Az antológia kedvezményes
áron megvásárolható szerkesz-
tőségünkben (1092 Budapest,
Ferenc krt. 14. I/5., tel.: (1)413-
6672), valamint megrendelhető
könyvtárházunkban a
www.magynaplo.hu
weboldalon.

(Folytatás az 1. oldalról)

Bizony, nem akármilyen élmény volt részese lenni annak a különös érzésnek, amit Adyra rájátszva úgy fogalmazhatnék meg, hogy „azAranyostól az óceániig” (sőt tovább!). Mert ebben a zugló lakásban mintha valahogy megállt volna az idő. Amde nem abban az értelemben, mint amikor valami anakronisztikussá válva, kihull az időből, hanem mint ami épp azáltal feszül ellen a semmibe foszló órák, napok és évek monotonitásának, hogy valamiképp meg tudja testesíteni, rá tud mutatni az időtlenség arisztokratizmusára (bölcsségére?, illúziótlanságára?, józanságára?). Bár Katalin egyik legnagyobb tudása és egzisztenciális alaptapasztalata a lemondásban, az elengedni tudásban (az eckharti *Abgeschiedenheit*ben), a kudarcnak nem csupán az elviselésében, hanem önkéntes vállalásában rejlett (nem kétséges, ennek érzését tudta a leghitelesebben közvetíteni környezetének és olvasóinak), még ma is fájdalmas együtt élnem a gondolattal, hogy ez a millió mindörökké odavan. (Amiben a kicsinyes emberi játszmák és érdekek sajnos éppúgy szerepet játszottak, mint a reménytelen emberi butaság. Például amikor Kemény Katalin halála után nem sokkal egy magas hivatal szakbizottságában felmerült egy Hamvas–Kemény-émlékmúzeum vagy legalábbis emlékszoba kialakításának és működtetésének ötlete, az egyik bizottsági tag állítólag vehemensen így fakadt ki: „Hogyhogy? Az a Hamvas nem valamilyen Fideszes?”. És remélem, itt most senki nem ragad le a kérdés aktuálpolitikai vetületénél...) De, mert kicsit elkalandoztam, arra azért meg barátságunk dacára se mertem volna soha gondolni, hogy egyszer az a megtiszteltetés ér majd, hogy én leszek a Kemény Katalin-hagyaték gondozója.

– Mekkora és mennyire feldolgozott, publikált Kemény Katalin írói hagyatéka? Mely munkák láttak napvilágot eddig, s mi a helyzet a meg nem jelentekkel?

– Hát igen, a „művek.” Igazán nem akarok ünneprontó lenni, vagy bárkit is elkedvetleníteni, de kicsit le kell hűtenem a felfokozott várakozásokat (ha vannak ilyenek egyáltalán). Mert van abban valami, amit egyik kollégám, befolyásos irodalmi folyóiratok hajdani és jelenlegi munkatársa még a 90-es évek elején megfogalmazott, hogy az íróasztalfiókok kisöprese, kiürítése egyszer s mindenkorra megtörtént, s ami jelentős kézirat egyáltalán megszületett a rendszerváltást megelőző ántivilág második nyilvánosságában, az ilyen vagy olyan formában mind napvilágra is került, és punktum... (Más kérdés, vajon Kemény Katalin és életművét ezek közé a „jelentések” közé sorolta-e...) Naivitás lenne ugyanakkor azt gondolni, hogy egy-egy mű hatástalanságának, visszhangtalanságának kizárólagos oka a publikálatlansággal lenne magyarázható, hisz’ a csönd, a mély hallgatás a már a könyvesboltok polcain vagy a raktárak mélyén porosodó köteteket is éppúgy övezheti... Ez utóbbi esetben érthetjük csak meg Hamvas szavainak mélyebb értelmét, miszerint csupán a mulandó értékek vannak kiszolgáltatva a publikálás kényszerének, az igazán jelentős művek nyugodtan maradhatnak kéziratban... S valóban: az igazán jelentős szerzők, azt hiszem, soha nem tartozhatnak máshová, csakis a „megtűrték” közé (hogy ismételtlen egy régi kategóriát elevenítsék fel). Sem a „támogatott”, sem a „töltött” szerzőnél ugyanis nem igazán merülhet fel az alkotói jelentőség kérdése, minthogy a politikai, kultúrpolitikai mellékzöngék oly erősek, oly toladóak esetükben, hogy minden más szempontot óhatatlanul háttérbe szorítanak. Másként fogalmazva: míg egy-egy szerző támogatottsága vagy éppen szilenciumra ítéltetése lényegében mindig megmarad az aktuálpolitika dimenziójában (vagyis az, hogy egy-egy kurzus kit futtat és kit tilt, vagy hogy egy-egy alkotó „be tud-e futni”, közismertté és/ vagy népszerűvé tud-e válni, az kizárólag szociológiai szempontból lehet releváns), addig a Kemény Katalin-típusú szerző épp a maga öntörvényűségével hat, még ha ez bizonyos fajta exkluzivitásban, zárványszerűségben nyilvánkozik is meg.

Nem azért mondtam el mindezt, mintha meg akarnám kerülni a kérdéset. Mert igaz, hogy – különösen élete vége felé, amikor az érettebb, átütőbb erejű művek születtek – Katalin meglehetősen szkepszissel viszonyult mindahhoz a „művet” és a „szakmaiságot” övező és ünnepelő megittasultsághoz, ami nálunk elsősorban a Nyugat kánonjával, illetve a nyugatosok befolyásával van összefüggésben (s amely „széplelkűség”, „esztétizálás” szélsőséges esetben csupán ügyes szemfényvesztés, szóbüvészet, vagy ahogy Babits mondja: szenttelen, virtuóz aranyművészet). Ismétlem, annak ellenére, hogy Kemény Katalin, pályájának korai szakaszát leszámítva, igazából soha sem szenvedett „müpanikban”, nem élt a „korszakos nagy mű”, az opus magnum megírásának igézetében, nem dédelgetett magában grandiózus terveket a világ (a „világot” jelentő deszkák) meghódításáról, nem álmadozott hírnévről és halhatatlanságról (még talán tisztos polgári megélhetésről sem, ahogy mondani szokás: az író megillető „erkölcsi és anyagi megbecsüléséről”), íróasztalfiókjában mégis ott lapultak a kész és kerek, zárt kompozíciójú és befejezett, az olyan (ne úgy mondjuk, hogy „seniális”, hanem hogy) „geniális” művek kéziratkötegei, mint amilyen „önéletrajzi regényé” volt (a *Sztélé nagyanyámnak* című munkájára gondolok, amely még Katalin életében jelent meg), vagy a már posztumusz, 2006-ban kiadott könyvére, *A hely ismerőjére*. De említetném a 2007 nyarán megjelent *Maszk és valóság* is, amely Kemény Katalin legjelentősebb képzőművészeti tárgyú írásait gyűjti egybe (melyből azonban fájdalmasan hiányzik a *Forradalom a művészetben* újrakiadása). Ha ehhez még a viszonylag rendszeres folyóirat-publikációkat is hozzászámítom (a Kortárs és a Vigília nevét említésem itt elsősorban), akkor nem is olyan rossz a helyzet – akár még azt is gondolhatnánk, hogy Kemény Katalin (igaz, csak posztumusz) „rendes”, jelenlévő szerzővé vált. De hát közelről korántsem tűnik ennyire rózsásnak a helyzet. Kíváncsi leszek például, hogy az író születésének két év múlva esedékes centenáriuma ürügyén vajon

mely kiadó(k)nak jut majd eszébe, hogy legalább egy válogatás erejéig tiszteljen(ek) emléke előtt. Ki vállalkozik majd az igazán hiánypótló *Hindu mitológia* megjelentetésére, verseinek, naplójának, esszéinek közlésére vagy épp újraközlésére? (Noha, tegyük hozzá, számomra a Kemény Katalin-hagyaték sokkal fontosabb „hagyatékként”, „örökségként”, „batyuként”, ha már feljebb szóba hoztuk Adyt, mint majdan kiadandó művek kézírathalmazaként – a szélesebb nyilvánosság elé vélhetően soha nem kerülő jegyzet- és szótárfüzetei, naplőfeljegyzései, levelei, az ilyen-olyan cetlik stb. nekem személy szerint ugyanolyan fontosak, és ugyanúgy magukban hordozzák Katalin énjének varázsát, mint azok a töredékek, fél- vagy majdnem

A nagyság iránti érzék

kész művek, melyek, a szerkesztő szemével nézve, egy-egy későbbi szövegkiadásnak képezhetik majd alapját.)

– Hogyan jellemezné Kemény Katalin műveit?

– Kemény Katalin műveinek legfontosabb jellemzője a töredékesség, a félkész-jelleg. Életművét a legváltozatosabb színvonalú (úgy is mondhatnám: különböző mélységig kidolgozott) szövegek alkotják, melyek azonban mind közösek abban, hogy így vagy úgy, valamennyi a szó és a csend, a beszéd és a hallgatás témáját járják körül. Nagyon leegyszerűsítve, azt a paradoxont, hogy a szó, a hang, a beszéd hogyan olvad bele a teljességként értelmezett hallgatásba, annak érdekében, hogy a szó minél plasztikusabbá, érzékibbé, végül is minél hatásosabbá váljon. (Aminek persze semmi köze az ún. hatásvadászathoz.) Függetlenül műfajuktól, tárgyuktól, színvonaluktól, Kemény Katalinnak tulajdonképpen egyetlen műve sincs, amely ne ezt a (kicsit talán elcsépett, sőt, talán kicsit félre is értelmezett) wittgensteini tételt dolgozná ki a beszéd és a hallgatás viszonyáról, nincs egyetlen írása sem, amely ne a Máj-árfolyó titkát boncolgatná. Hogy Katalinnak ezért kellett-e a magyar nyelvű írásbeliség egyik legnagyobb rejtőzködőjévé válnia, egy valódi auctor absconditussá, vagy ellenkezőleg: épp azért maradtak meg művei monumentális töredékeknek, mert lényeg legmelyét tekintve auctor absconditus volt, nem tudom. De akár így, akár úgy: az „egykönyvűség” vádját, amely gyakran érte őt is, Hamvas Bélát is (legfájdalmasabban talán Szentkuthy Miklós részéről, még a negyvenes években, amit kifejezetten árulásként élt meg), a magam részéről inkább tartanám dicséretnek, mintsem elmarasztalásnak. (Különösen a mai viszonyaink közepette, amikor alig van ellenpélda arra, hogy valaki ne áldozna fel azonnal és szinte önként „első szülöttségét” a mindig adódó „egy táj lencséként”, amikor nincs az a jelentős, úgy értem: sztárolt író, élsportoló, vajákos guru, akinek legfőbb ambíciója ne az volna, hogy bármi áron bekerüljön a videoklip kétdimenziós, bármikor dilithelhető-felülírható digitális terébe... Már talán ennyiből is látható, hogy a Hamvas–Kemény-jelenség bizony sokkal több annál, mint hogy pusztán az irodalom vagy az irodalomtörténet belügyének tartsuk, hisz a conditio humanából, abból az *egzisztenciális* alaptapasztalatból táplálkozik, amit Hamvas Béla egyszer úgy fogalmazott meg, hogy „tudomásul kell vennünk, magunkra maradtunk”).

– Volt-e valamilyen szerkesztési elv, kompozíciós eljárás, mely alapján Kemény Katalin, mint író csoportosította műveit?

– Szerintem Kemény Katalin (s ez némi megszorításokkal Hamvasra is áll) több is, kevesebb is, mint a mindközönleges értelemben vett író. Kevesebb, mert mindaz, ami az íróvá teszi (az írástól mint mindennapi tevékenység formájának gyakorlásának lehetőségétől kezdve a publikáláson, a jelenlétet át a hatóság, de legalábbis a recepcióig, a társadalmi elfogadottságig bezáróan), a szükséges „körítés” (ahogy Hamvas mondja: a „kenyőcs”) lényegében mindkettőjük esetében hiányzott. Számukra írni valószínűleg egyet jelenthetett a luxussal, a „lélek balga fényűzésével”, azzal, amit Kierkegaard úgy fogalmazott meg, hogy „ír, mert az írás [a szerző] számára luxus, és ez annál kellemesebb és meggyőzőbb számára, minél kevesebben veszik és olvassák. Sorsát előre látja egy olyan korban, amikor egyetlen mozdulattal feláldozzák a szenvedélyt a tudomány oltárán.” De többek is, mint írók. (Legalábbis ha a szóét egyféle társadalmi szerep, ne adj isten „polgári foglalkozás” megnevezésére tartjuk fenn.) Hiszen az írás nyilván az életosztón legkonkrétabb megnyilatkozása volt számukra, a lét(ezés)ük igazolása, az életben maradás (illetve a létben való megmaradás záloga) is. De az, hogy egyikük sem a szó hétköznapi, megszokott jelentésében vett író, nem jelenti azt, hogy életművük, hasonlóan például Nietzscheéhez vagy Eckhartéhoz, ne lenne megközelíthető pusztán nyelvi tényként is. Óriási tévedés volna figyelmen kívül hagyni, hogy ma már számunkra „Hamvas” is, „Kemény Katalin” is nem egyéb, mint az írásban (a papíron, a szövegben) létrejött, megképződött *hang*. Hiszen például Kemény Katalin mindenféle betegségekkel gyötört, hús-vér valóját még az öt közlő ismerők számára is nehéz lenne azonosítani ifjúkori, átvitt és szó szerinti is száryaló – telente rendszeresen sielő, nyaranta a Pilis erdeinek gyakran még egyedül is, hátizsákosan nekivágó és valamelyik menedékházban éjszakázó – énjével. Am annak ellenére, hogy én már csak az idős és beteg Kemény Katalint ismerhettem, a sokszor ziháló és támaszra szoruló testet, aki fájdalmas önmiróniával emlegette, mennyire becsapta és megcsalta őt a természet, mégsem homályosul annak a kipirult arcú, szélkócolta hajjú fiatal nőnek a képe, aki Kemény Katalin hajdanában lehetett... S hogy ezt így érezhetjük, annak

háttérben bizony az írás csodája, mágiája áll, amit nem szabadna figyelmen kívül hagynunk.

– Milyennek látja a viszonyt Hamvas és Kemény szövegvilága között?

– Kemény Katalin ismertsége elenyésző, elismertsége partikuláris, össze sem hasonlítható a hitvestársával, Hamvaséval. Azt hiszem, ennek egyik legfőbb oka épp abban keresendő, hogy 1968-ig, Hamvas Béla haláláig óhatatlanul is a férj árnyékában kellett működnie, azt követően pedig, a megörökölt kézírathalmaz gondozójaként, a Hamvas-életmű minden terhével (s persze minden kitüntetésével) a vállán, talán még kevésbé lehetett módja arra, hogy energiáit saját karrierjének előmozdítására fordítsa. S bizony az, hogy ez a tény nem eredményezett egyféle burkolt rivalizálást közöttük, azt nem csupán Katalin áldozatkészsége, hanem életük és művük (életművük) természetes együvé tartozása is magyarázza. Ezért én ózdkodnék az olyanféle szélsőséges megfogalmazásoktól (ezeket különben saját fülemmel hallottam), hogy pl. Kemény Katalin csupán a Hamvas-epigonok egyike, vagy éppen, hogy amit Hamvas tud, azt Kemény Katalin is tudja, viszont amit Katalin, azt csakis ő... Nem. A költő Gulyás Pállal értek egyet, aki egyszer úgy fogalmazott, hogy Kemény Katalint Hamvasról sem elválasztani, sem vele összehasonítani nem lehet. Szerintem is a kettejük közötti szellemi kapcsolat meghatározóan dialogikus természetű, azaz Kemény Katalintól legalább annyit kapott és tanult Hamvas, mint fordítva, és mindketten igen előkelő helyet foglalnak el a XX. századi magyar metafizika történetében. Persze, tisztában vagyok vele, majdhogynem lehetetlen a „metafizika”, az emberi öntudat történetének talán egyik legsúlyosabb, több ezer éves múltra visszanyúló hagyományának valamiféle pozitív meghatározása, amelyre a „metafizika” szó hallatán gondolunk. Talán mégse tévedünk, ha (némi szemben avval az értelmezéssel, miszerint a valóságon túlrá koncentrálna) a metafizika legalátalánosabb meghatározását úgy adjuk meg, hogy az azon gondolkodásmódok összefoglaló megnevezése, melyek a valóság (vagy ha úgy tetszik: a „valóság”) természetéhez, arculatához igyekeznek minél közelebb kerülni, melyek a mindenkori kortársak számára igyekeznek elfogadható kijelentéseket kínálni arról, hogy mi is az, amiben élnek, és melyek egyúttal jósóiról vonják maguk után az adott, a mindenkori, az éppen aktuális valóság megváltoztatásának szándékát. S van még egy jellemzője, amelyről semmiképp sem feledkezhetünk meg, hiszen a vele szembeni óvatosságtartás vagy éppen heves ellenszenv és elutasítás talán legfontosabb (bár végeredményben mégiscsak hipotétikus) magyarázata épp ebben ragadható meg: a nagyság iránti érzékében (legalábbis vágyában), ami – szinte koroktól függetlenül, úgy látszik – mindig is zavarta, bosszantotta, s talán nyomasztotta is az „emberi, a túlságosan is emberi” világ kis körreit (továbbra is Nietzsche parafrazeálva: a város- és államalapításokban, a háborúkban, a szakadatlan gyűjtésben és herdalásban, az eszeveszett, össze-vissza rohangálásban, egymás fortélyainak eltanulásában, egymás kijátszásában, lábbal tiprásában érdekelt, vészkiáltásokat és/ vagy győzelmi diadalüvöltéseket hallató) emberi vircsaftnak az „evilágiságát”... A Kemény Katalin–Hamvas-életmű egyik legmarkánsabb jellemzője (külön-külön is, de leginkább együtt) ez az egyszerre szemérmes és szelíd, valahogy mégis heroikus írói-értelmiségi magatartás felmutatása és képviselése, mellyel a dolgok, dolgaink metafizikai értelmezést-megközelítést lehetővé tevő eszmélkedés pozícióit kívánják újraalapozni, olyannyira, hogy szerintem a mai magyar szellemi életben betöltött sajátos helyüket és szerepüket éppen ebben kell látnunk...

Végezetül, ha szabad Heideggerrel élnem, nem az a kérdés, vajon Hamvas tartozik-e Kemény Katalinhoz, vagy Kemény Katalin Hamvashoz, hanem az, hogy *mi* odatartozunk-e mindkettőjükhez... A kérdés ugyanis valójában az, hogy tudunk-e, akarunk-e mit kezdeni azzal a „forradalommal”, amit mindketten egy emberként képviselnek (s időnként expressis verbis ki is mondanak), és ami gyökeresen forgatja fel bejárattól gondolkodási sémáinkat, mi több: kérdőjelezi meg egész addigi magatartásunkat és viszonyunkat a világ (s így az irodalom) dolgaihoz.

A Magyar Népközléstudományi Társaság

Az év szerzője 2008

(szék.)

Hemény Katalin

A listán magyar nyelvű műveinek reprezentatív gyűjtésére – a heményi nagyjelölésű és a heményi, az év szerzője és a év szerzője című műveinek kiadására – az év szerzője díj megítélésére került sor.

Az év szerzője díj megítéléséről a Magyar Népközléstudományi Társaság honlapján (1098. Bp., Főv. ut. 14. Tel.: 413-9970), valamint a heményi nagyjelölésű és a heményi című műveinek kiadására kerül sor.

PINGVINCSIKKEK

1. A tónál

Pont ilyen volt a tó,
amikor pingvin voltam,
vagy úgy is mondhatnám:
pingvinkoromban.
Csak nagyobb volt a pocsolya,
tizenkét mérföld a hossza...
De pont így dalolt a Hold,
vagy pont így dalolt volna,
de nappal volt,
és a napsugár kanosan
kergetett
egy hópelyhet.
A tolltalanított lábán,
csőrén játszott egy szivárvány,
és könnyedén csúszott a szán
a befagyott tavon...
Ami pont ilyen, mint ez,
csak nagyobb és fehér minden,
ott is só, és várt a lány...
Vagy mintha várt volna.
A sötét pingvinszemek
és a fekete tollak...
(Amikor még pingvin voltam)

2. Csak pingvinlány

Bátyám egy jegesmedve
szőrös hasán tesped
minden péntek este...
Oszkár egy kövér rozsmár
csupasz hasán csúszkál...
Lajos pedig egy vén
fókát fogott magának,
kapcsolatukat nevezhetjük lazának...
És nekem csak egy pingvinlány jutott!

Irtóra csinos,
ahogy elfekszik a kereveten
(ilyenkor kicsit domborít),
érezem, nagyon szeretem...
(Csőrömmel a tollába túrok,
és ő, mint a maci morog
szerelmesen.)
Ilyenkor elfelejtem, hogy nekem
csak egy pingvinlány a kedvesem...

3. Lazul Pingvin: Jönnék!

Jönnék a nyugati melegek,
elolvadnak a jéghegyek,
jégbe fagyott pingvinek,
mi lesz veletek?

Elolvadnak a jégmezők,
elhagynak a szeretők,
anyánk csókja is elolvad,
farkunk, szárnyunk lelohad!

Jönnék a nyugati melegek,
pingvinek, féljetelek!
Mi lesz veletek, jéghegyek?
Elfogy a hazám, rettegek.

Kilyén Attila Örs

(1990, Marosvásárhely)
A sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium
matematika–informatika szakos diákja.

4. Pingvinszárnyak

Úgy kellett volna,
hogy álmomban
halljam a hangod

– csipetnyi csőröd csacska
csivitelését –

Te voltál életemben a
legszebb szivárvány
Kár hogy elmentél
fekete sirálylány...

Még benne ég a pillanat
ahogy elmerülsz a végtelenbe
én meg csak eszem a havat!

Érted felolvasztanám a telet.
De pingvinszárnyakkal repülni
nem lehet...

5. Lazul Pingvin: Cirkusz (írta pelyhes korában)

Én cirkusz
akarok lenni,
úgy ahogy van,
cakli-pakli.
Én lennék a porondmester,
a nézőtér,
a rózsaszín trabant,
a tánccsoport,
teve és elefánt,
tigris és oroszlán,
a bohóc, aki viccesen szaval,
a géppuska és a lézerkard!

Ha sok halat eszek,
és elég nagy leszek,
szárnyaim alatt
cirkuszt szervezek.

6. Cirkusz (szerelmes versként)

Cirkusz akarok lenni,
teljes valójában, cakli-pakli.
Én lennék a keményszavú porondmester,
aki a bohóccal felesel
– aki szintén én vagyok.
(Érted minden szerepet vállalok.)

És én lennék az óriás állvány,
amin tovalibbensch légies léptekkel
(egy kicsit szédülést színlelsz),
én lennék szoknyádon a szivárvány,
én lennék a tomboló tömeg, a rajongók hada,
aki csak úgy várja egyetlen szavad
(Ó, kérlek le ne sz...d!)
És én lennék a kezekben a lézerkard!

7. Lazul Pingvin: Égi szerelem

Az örök hófehér
és a göncölszekér
jéghegyét
b...nám szerteszt!
És közben fognám
a kezét
nézném a szemét,
megölném
minden részletét!
Én a szemét...

8. Csikkek és tollak

Csikkek és tollak
a hóban.
Helyek, amiket összerondítottam.

Jelek és jelmezek,
szétverek és levetek,
pillanatok, mikor
nem keresek,
fehér szerelmes versek,
szemek, sötét szemek,
más világból idetévedt
őszi levelek,
összevissza forgatott keresztek,
reszkető pingvinek.

Csikkek és tollak
a hóban.
Helyek ahol
önmagam voltam...

9. Mielőtt megállna a szánkó

Még mielőtt
fájna a zuhanás
és a csigolyám egy sikoltás
erejével reszketne
szanaszerte
a verembe',
és elnyelne engem
a hófehér hófehér...

Még mielőtt
itthagynál a verembe',
és elrepülsz a hatalmas
kék tengerbe,
elszállsz a végtelenbe,
és én késsel a kezemben...
kib...tul kellene!

Ott, ahol még nem érzem
a bordáim között a késem,
még itt vagy velem,
kellene mondanom,
de nem merem,
ahol megáll a szánkó!
és talán itt vagy velem,
nem látom a szemed...

(És én sejtem talán
hogy ez nem az a szánkó
amelyik megáll)

10. Lazul Pingvin: Az utolsó pingvin sírjára

Meghaltál te,
győzött a nyár.
Siratlak utolsó király.

Hevesen és sebesen,
de rendesen és kedvesen
sohasem
pipáltad napjaid,
így a hóba fulladtak
lázádo fiaid,
és te nem vártad meg
a meleget...
Utolsó pingvin
ég veled!

A kecskék és a blogger

A kecskeblog tavaszi ajándék. A politikus, a szexista, a város-blogok szemléje elé került, hogy abból is lássunk valamit, az internet miképpen sugározza be a városba a falu derűjét, formai másságát, nyugalmát, ugyanakkor totális kiszolgáltatottságát. Nem történt volna, de így alakul. Már benne vagyok a kecskeblog összerakásában, amikor gyanakodva megkérdelem az asszonyt, ha kezébe kerül egy dolgozat, amely a kecske és az ember viszonyával foglalkozik a korban, amelyben élünk, érdekelne-e. Gondolkodás nélkül válaszolja, füttyül a kecskékre, átlapozná. Elbizonytalanít, de az asszonyok dolga, hogy elbizonytalanítsanak bennünket. Ne legyünk már olyan jól a bőrünkben. Pedig a kecske ott mekeg már az ősember mellett. Eteti, itatja. Az ókorban az erkölcsstelenség és bujaság négy lábon járó szimbóluma, a középkorban az ördög jelképe. Magyarországon az utolsó száz évben a „szegényember tehene”. Gyerekként a látótérben mindig volt legalább egy kecske. Fejtük, lovagoltuk, menekültünk a bak elől. Éppen túl a nagy tévesztés második rohamán, de a kecske nem kellett a tszcs-be. Én pedig a következő évtizedekben szolidáris vagyok a kecskével. Ez a magyarázat, hogy ez itt egy kecskeblog-szemle. Így tartozik hozzám.

A Bibliában a bakkecske fontos áldozati állat: bűnbak, a főpap ráolvassa az engesztelés napján a közösség (Izrael) bűneit, aztán kicsapják (űzik) a pusztába. F fiatal kecske húsa izletes, ezért kedves ajándék. Mint vezérállat, a nép vezetője, értsd az erőszakos, gonosz ember jelképe. A bakkecske kifejezetten hülye tud lenni, ha összeszedi magát (a szagáról nem is beszélve).

A bensőséges „erdő lánya” nevű blogger (<http://bakonyalja.blogspot.hu/>) saját csapattal tesz esti sétát a tájban:

„Négy kecske, két kutya, Röfi, Macsi és én – Artúrnak nagyon pontos az órája. Mindennap fél hatkor éktelen ugatásba kezd. Tud a fickó valamit. Kénytelen vagyok hagyni csapot-papot, mert egyre hangosabban követel. Kifejezetten erre a helyzetre hangolt ugatása fülsértő és idegesítő. Gyors átöltözés, rohanok. Négy kecskefej lóg ki a valaha tökéletes drótkerítés, szarvakkal átrendezett lyukain. Maci, a másik kutya, eszt veszve tombol, mert a kecskék rendetlenül viselkednek. Kinyitom az ajtót, irány a mező. A kutyák elhalkulnak, s mi szép sorban vonulunk. Tolom a taligát, benne a sarlóval, egész kecskegeng csörtet utánam. Ali, férfiasságára már csak a neve, és pompás szarva utal. Borzas, nincs rá kifejezőbb szó, egy átokfajzat. Eredetileg Borsalino, de nálunk minden böcsületes név átalakul az idők folyamán. Csui, ő a Star Wars-os Chewbacca-ról kapta a nevét, olyan a szőre, no, meg a jelleme. Rozi zárja a sort, a ferde orrú, majompofájú öreglány. [...] Hamar szétszélednek a mezőn, és kezdődik a nagy zabálás. Szimat, harapás, harsogás, szimat, harapás, harsogás. Legelnek. Gondosan kiválasztják a növényt, határozott mozdulattal leharapják, és harsogva eltüntetik. Amint meghallják a sarló suhogását, már ott is vannak. Van eszük, annyi szent! Mégiscsak könnyebb a már levágott kínálatból szemezgetni, ha meg ízlik is, egész pofára valóit lehet befalni. Esznek. Kórusban harsognak, különböző ritmusban, változó hangerővel. Néha olyan viccesen, hogy hangosan elnevetem magam. Ott máskálnak körülöttem. Kitúrják, felzabálják a taligába gyűjtött füvet. Az egész esti színházat felügyeli a Macsi névre hallgatós kandúr. Tőle kapnak egy-egy megsemmisítő pillantást a kutyák, és jó gazda módjára szemmel tartja a kecskéket. Fontoskodva téblábol, néha rám néz, hogy én is jól végzem-e a dolgom. Fél a kecskéktől, mert tisztas távolból követ bennünket. Néha közelebb merészkedik, elbambul. Ilyenkor a kecskék kíváncsian közelebb baktatnak. Amikor észreveszik egymást, jön a rémület. A hátszörök égnek merednek, fúj a macska, mekeg a kecske! Én meg jól szórakoznék, ha a derekam

nem jelezne, hogy elég a hajlongásból, a sarlózásból. Egyébként is a Naphól már csak egy harapásnyi látszik a fák felett. A levegő is lehült, a tücskök is rázendítettek. Rozi különben is elindult hazafelé.” Érdekes érzékelni, ebben a helyzetleírásban nincs semmi irodalmi emelkedettség, éppen annyit tesz, amit vállal, regisztrálja a helyzetet, ugyanakkor olyasféle nyugalommal adaptál, mint maga a természet, és az olvasó – kénytelen-kelletlen – arra gondol, mit veszít a kényelméért, mit hagyott el, amikor beszívta a város, elhagyta a „mezőt” tálcan kínált előnyeire. Ugyanakkor mennyire kiszolgáltatottá tette magát, mennyire elfelejti ősei minden gyakorlati vonatkozását.

A kecske nem csak szép és játékos. Nem csak bölcs és megfontolt. Nem csak fékezhetetlen, és bolond, amikor. A kecske táplálja a kamrát, a kamra táplálja a családot, alkalmanként megtölti a szerencsések bukszáját, bankszámláját. **Kecskesajt** (<http://kecsketanya.freeblog.hu/>) nevű blogger, aki nagygazda és sokat tapasztalt öreg róka, nemcsak arról beszél, hogy a kecskék, hanem párhuzamosan arról is, amiről soha nem értesülünk, hogy az EU-belépést követően megborult kereskedelem, állategészségügy és a jeyzőségeket hogyan nyomorgatják a gazdákat. A következőket jegyzi fel 2008. február hetedikéi postjában: „A mai délelőttöt az adószám megszerzéséhez szükséges nyomtatvány letöltésével múltattuk. Tudniillik, ezután senki egy fűszálat sem adhat el számla nélkül, az őstermelők többet fognak iktatni, irogatni, mint kapálni. Szóval én naiv, azt gondoltam, hogy egyszerű dolog lesz, elvégre majd 20 évig koptattam különféle iskolapadokat. Hát nem. Mintegy hat és fél mb-nyi töltőgetés után végre hozzájutottunk a szóban forgó nyomtatványhoz. Csak úgy ontotta a nyomtató a lapokat. Az hogy »őstermelő, és adószám a bűdös parasztnak«, sehol sem volt jelezve. Végignézetem az öt kinyomtatott oldalt, de megállapítottam, hogy a felét sem értem, számomra egyáltalán nem világos. Már azt is furcsállottam, hogy az őstermelőknek képtelenek voltak kiküldeni egy papírt a teendők lebutított, de világos ismertetésével. Gratulálunk az ügyemen kitervelőjének. Ezek után felmérhetik, hogy az értelmetlen és szegyetlen intézkedésnek milyen következményei vannak, lesznek. Nos, én most felsorolom: Számtalan őstermelő abbahagyja a piacra járást, vagy terményének a rabló felvásárlók felé való árusítását. Egy részük egyáltalán nem fog termelni, vagy megfagy, éhezik, esetleg segélyért fordul az önkormányzathoz, használva a gytekervényeit, ezentúl körületekintőbben adja el árúját számla nélkül. Mindenesetre arra lennék a legkíváncsiabb, hányan adják el egy-két hektáros földjüket, vagy felajánlani az államnak az új szabályozás folyamányaként. Mert kedveseim, ez a legfontosabb. Aföldre fáj a foguk, azt akarják kihúzni alólunk.”

Minden napra jut az ajándékból. Érdekes, meglepi a diplomás gazdát, az ismert történelem arról szól ugyanis, a hatalom és hivatali milyen trükköket alkalmazva nyúzta le előbb a jobbágyot, aztán a parasztot. „A kiskecskék érkezése. – Az első kettő szombat, azóta már az anyák kétharmada szült. Most tehát rohangászunk, fejtünk, etetünk – ugyanis vannak olyan kecskék, melyek anatómiai okokból, vagy pusztán anyai érzések híján nem gondozzák, etetik a kölykeiket. [...] E heti kérdésem, a választ egy szép pár mangalicakolbással jutalmazom: vajon miért eszi a fene a hatóságokat, ha az ember levág egy évben egy-két borjút/80-120kg hús/db/, ugyanakkor, ha levág 50 disznót/60-100kg/db/, esetleg felvásárolja a selejt állatokat innét-onnét, csinál kolbászt tornaszám, és azt eladja, azzal nemigen foglalkoznak. Van mindenféle szomorúság is, reménytelennek látszik a helyzet. [...] De komoly árat fizettünk ezért a negyven hektárért itt a Kárpát-medencében. Egészségi állapotunk már nem tenné lehetővé, hogy valahol újakezdjünk.”

A gazda és állati viszonyáról a következőket írja február 22-én: „Megszülettek a kiskecskék. Huszonhárom vanak. Néhányan nem éltek, illetve elvesztették a gyerekeiket a nagy rohanásban. Ketten elhaláloztak, egyet én húztam ki az anyából élettelenül. Van továbbá Kisherceg, aki egy nagyon félős fiatal kecske első gidája, de az anyja nem foglalkozott vele. Gyengécske is volt. Beraktuk a tűzhely alá száradni. Próbáltuk etetni. Csodák csodája, megmaradt. Igaz, nehezen evett, egyszerre egy-két kortyot húzott ki a cumiból, de a kevéssel is él. Mi vagyunk a szülei, rajtuk kívül csak a kutyákat és a macskákat ismerte tegnapig. Tegnap vittem először közösségbe, mert már identitásavarai voltak. Számtalanszor fogadtuk, nem nevelünk emberkecskét, mert utána csak problémák vannak. Kis idő múlva kecsketulajdonságokat mutat, azaz rágcsál, felugrál és a szobatisztaságról szó sem esik, ezt egy kecskétől nem is lehet elvárni. Másrészt, miután családi tagi besorolása van, kecskepecsenyének alkalmatlan. [...] Időközben kitört a tavasz is, bár az éjszakák még kemények. Sonkák, szalomák a páclében lubickolnak, az első kolbászokat pedig lecsomagoltuk. Mind a borjú, mind a kecskekolbászok nagyon finomak.”

És a drámák. A jó darabban megjelenik a dráma, rendit az olvasón, és az élet megyen tovább: „Néhány órával a pénteki bejegyzés után szörnyű dolog történt. Kisherceg, akit kitétem napozni és pisilni a tornáczra, eltűnt. Esti vizitnél Péter megtalálta agyongyötört kis testét: megint a szamarak. Már irtam a szamarak aberrált szokásairól. Először Mihály nevű csödörünknel tapasztaltuk, hogy vadászik a kiskecskékre. Ha elkapja őket, egy harappal elroppantja gerincüket, majd rázza a testet, mint a rongyot. Meg sem tudom mondani, hány áldozata volt Mihálynak. Azt hittük, egyedül jelenség, hiszen az emberek között is elenyésző hányad kéjgyilkos, pedofil, szadista. Nos, két éve Olaszországban

megtudtam, hogy ott a bárányok vannak veszélyben a nagyfűlűtől. Tavaly ősszel pedig Erzsé borját – néhány órásan elindult világgá – kellett megvédenünk a tomboló szamaraktól, Gizitől és Miritől. A borját védő anyát szabályosan elrúgták és csak Péter határozott fellépése mentette meg szegény Diót. Most pedig Kisherceg. Valami sötét erő indította őt a szamarak felé, átbijt a hiányos kerítésen és felkínálta magát áldozatul. Két éve télen éppen megellett anya még lábra állni sem tudó gidáját taposták agyon. Ilyenkor mindig felmerül a szamarak likvidálásának szükségessége. Aztán mindig megússzák.”

A Mó bneví bloggerlány (http://blogamia.blogter.hu/?post_id=183794) az extravagáns kecskék közül csipeget. „Csodakecske – Olyan kecskéről olvasok, aki eurót nyelt, 10 ezer eurót, 2,57 millió forintot legelt magába. Gazdája igen csak bánkódott, ám a Piroska és a farkashoz hasonlóan, de egész más szereposztásban, visszazerezte a pénzt: állatorvossal műtette ki a gidából. A gazda azért tar tott otthon ennyi készpénzt, mert traktort akart venni. A bankjegyek a konyhaasztalon voltak, amikor a szobában megszólalt a vezetékes telefon. Mire a gazda visszatért, ölgidája, Steffi az utolsó eurókat ropogtatta. Az állatorvos három darab nyálkás százeurórt tartott meg a műtét árákért. És egy másik hír, melyben a kecske szintén megváltoztatta táplálkozási szokásait, áttért a húsrá. Sőt, alkoholos likőröket részesít előnyben a vízzel szemben. A két és fél éves Mantu fiatal korában szokott le a fűről, és tért át az emberi táplálékokra, gazdája éttermet vezet, bőven jut a legfinomabb fűt ételekből. A különleges kecskére retentő büszkék gazdái, saját gyermeküknek tekintik őt. Mantu nem csupán étkezési szokásaiban tér el az átlagos kecskéktől, parancsoknak is engedelmessékedik, és több mutatónyira is képes: halottnak tekintni magát, vagy felszólításra harcos módjára viselkedni. »Gyermeke« boldogsága érdekében gazdája most feleség után néz neki. Hatalmas esküvőt tervez, melyre meghívna a legbefolyásosabb vendégeit is.”

A legszebb, legjellemzőbb, legirodalmibb, ugyanakkor legszív-szorítóbb kecskeblogot a Nolblogon olvashatjuk, Petra nevű bloggerina postjain (<http://akecskeseken.nolblog.hu/>). Régen bejárok hozzá, látam a kezdeteket, a sajt- és tej-eladási próbálkozásokat, végigélhettem Petrával az örömet, az elégedettséget, a reményt, azután a kiábrándulást és elszegényedést valamennyi stációját. Petra kis nyájától csak annyit várt el, túl a családi státuszon, hogy kitermelhesse tejükből a takarmány árát. Szinte a bőromon éreztem a tavalyi sajtócirkuszt a kullancs csipte kecskék tejjével, és a hatást, a tej- és sajt-forgalom zuhanásszerű csökkenését, ahogyan (talán a tejforgalmazó multik) tudatosan elverték a kecsketej mellől a fogyasztókat. Petrára szomorúan kevés hely marad igaz, de az egymásba kapcsolódó posztok alig engednek, hogy részletekcskék a valóságot kifejezve adják vissza az ember és az állat kapcsolatát. Igaz az is, hogy a hozzászólásokkal újra végigolvasva, szerepel a tervek közt, hogy könyvet szerkesztek belőle. Páratlan regény a maga nemében. A blog mottója: „Egyszer csak rájössz, hogy tanyán szeretnél élni, távol a világtól.”

„Mindennapok – Közben megint elgondolkodtam azon, miért is fogtam bele a kecskezésbe, és miért nem akarom abbahagyni, még akkor se, ha egyáltalán nem éri meg, mert a kutyának se kell a tej, olykor-olykor elvisznek egy sajtot, és ha ez netán megtörténik, hatalmas reklámozást csapok az üzletnek, lássák a gyerekeim, hogy nem ingyenélők ezek az állatok, annyit azért hoznak a konyhára, amennyibe a takarmányuk kerül.

Öten – Öten maradtak. A történetet hosszú és tanulságos, mert mindenfélét hoz az idő, és az ember az éppen aktuális bajokhoz igazítja terveit.

Dobra verve – Meghirdettem őket. A kecskék ettől teljesen függetlenül élnek világukat, rohangálnak, legelésznek, teszik, amihez éppen kedvük van, meg csak lelki-furdalásuk sincs, amiért ilyen helyzetbe hozták – bár ezért legfeljebb Samunak lehetne lelki-furdalása, már amennyiben tehet nemzöképtelenségéről. Néha tényleg úgy érzem, valamiféle átok ül rajtam, akármibe fogok, előbb vagy utóbb becsődölök, és nem is akárhogyan, most itt állok a kecskéimmel, és halvány elképzelésem sincs, mit tehetnék, hogyan oldhatnám meg ezt a nehéz problémát.

Felszámolás – Megszületett a családi döntés. Annyira eladósodtunk, hogy semmi reményünk a felemelkedésre, ezért számba vettük a megoldási lehetőségeket. Egyetlen eladható értékünk van, a telkünk fele, de csak akkor adhatjuk el, ha nincsenek kecskék, mert momentán a mozdítható rész az ő legelőjük. [...] Egyébként a szívem szakad meg értük.

Nem leszek nyájas – Úgy tűnik, helyet találtam a nyájamnak. [...] Kérdezte, mennyiért adnám, mondtam, hogy ingyen is, csak jó helyük legyen, na ez hatott. Most az a feladat, hogy meg kell etetni velük a maradék szénát, mert azt nyilván nem viszik el, a fél zsák búzát is kiadagolom nekik. Két csomag répát is hoztam nekik a Tescoból, mert olcsó volt és nagyon szeretik, hát csemegézzenek egy kicsit a végén. Furcsa lesz az udvar a kecskék nélkül. Elszomorító tudomásul venni, hogy egyszer és mindenkorra vége, pedig nem így terveztem. Azt hittem, ami eddig volt, az a kezdet, reméltem, lesz folytatása, álmodoztam tanyáról, nagyobb nyájról, tágas legelőről, tejjelátú nyári estékről, no, ennek vége. Szerencsém van, hogy három évig csinálhattam, belekóstolhattam ebbe is, és most már van fogalmam az állattenyésztésről. A kecskék iránti vonzalom persze megmarad, de nem lesz már ugyanolyan, mert az ember csak a saját nyáját szeretheti igazán.”

Este hét után öt perccel a villamosmegállóban. Küldött ugyan képet, de nem bírtam megjegyezni az arcát. Ha nagyon cikinek érzem a helyzetet, egyszerűen elmegyek mellette. Úgysem vagyok olyan jó nő, mint a fotómon... Illetve az vagyok, csak másképp. Bárkire számít, csalódnai fog.

Valamikor déli körül kiderült, hogy szervizben van a kocsija. Szép! Mehetek haza taxival. Utálok egyedül utazni. Nincs lehangolóbb, mint... Lökött vagyok, tudom. Egy taxisnak végül is ez a dolga. A legtöbb rutinból navigál, de az még nem jelent semmit. Mostanában hátra ülök és nem szólok, csak akkor, ha nem tudják az utat. Nem szokták tudni. Majdnem leviszem őket a térképről. Van valami misztikus abban, ha egy nő a külvárosban és egyedül lakik, él, vagy amit akar.

Késik. Utálok, ha várnom kell. Na, ennek sem lesz összeköltözés a vége! Egy barátom, valamikor még a gimiben, képes volt fél órával a megbeszélés időpont előtt értem jönni azért, hogy biztosan ne késsen el. Édesnek találtam. Hol van már az a lelkesedés és hol vannak már azok az isteni csokoládétorták, házi tejszínhabbal! Egy szeletnél többet sosem bírtam megenni, pedig kellett volna. Persze, honnan tudja az ember tizenévesen, hogy legalábbis egy fél életre spájzolja be „boldogság-adagjait”? Mentségemre, sosem voltam falánk. Kivéve, ha csókokról volt szó, akarom mondani, ha a tettek mezejére kellett lépni. Különben meg ez sem igaz. Kiőregedtem volna a bizsergésből? Máris!

Te jó ég, ezzel a Nyüzüge Aladással randizom?! Ki fognak nézni mellőle. Hoooppááá! A fene ezekre a járdaszegélyekbe, a végén még kitörök a csizmám sarka! Ah, dehogyan sérültem meg! Mi van, nem tetszik a csizmám?! Na és ha magas a sarka!? Talán neked kell hordanod?! Sportcipőben is vonulhatnék itt melletted, az jobban menne a biciklis stílusodhoz, de hát ez az *első* randink! Ja, igen, legutóbb is errefelé találkoztam valakivel. Az se gond, hogy kézen fogva sétáltunk aztán! Most fájni kezdett az emlék. Mintha ebben a városban máshová már nem is lehetne menni! Tele van galambszarral az egész tér. Téged nem zavarnak? Nagy állatbarát vagy. Gondolhattam volna. Nem tehetek róla, de rohadtul irritál benned valami. A sálad lehet.

Rendben. Undok hangulatom van ugyan, de azért megdicsérem. Ne aggódj, nem kell lesegítened a kabátom. Így szemből egyébként jobban látszana a mellem, ha ez a mellény engedné kivillanni. Tényleg nem vagyok lapos. A mosolyod biztató, szóval, elég csinosnak találsz? Szemüveget nem kérsz hozzám?! Jó a feszülős póló! Nem hülyülök. A helyválasztásod is stílusos. Te, fogalmad sincs, mennyire izgatott ott az a pincér, velem szemben a pizzáknál! Észreveszed vajon, ha szemezni kezdek vele? Hát igen, elsőre kiszúrt. Mi tagadás, tudnék vele mit kezdeni! Először felülnek ebben a simulós hosszú szoknyában

BIANKI ANNAMÁRIA

Ahogyan látom innen

a pultra, csak szolidan, de pont vele szemben, majd levéném a huncut kis fehér sisakját, aztán kikötém a köténykékjét és aztán... Dehogyan tűnik fel neked, nyomod a süket szöveget. Ne haragudj, most igazán nem tudok rád koncentrálni. Az a fazon ott szemben emlékezett valakire, és rá kell jönnöm, hol láthattam korábban. Ha nem lenne hátul összefonva a haja, akkor rögtön tudnám, de így csupán egy zavarba ejtő hasonmás... Mi volt a kérdés? Nem kérek még egy kávét, köszönöm. Ja, nem erre voltál kíváncsi? Akkor vedd úgy, hogy csúsztattam, mert nem akarok válaszolni. Kit akarok? Szóval ez érdekel. Fogalmam sincs. Tényleg. Megleptelek? Értem, te összeköltözös vagy. Egy-két hét után kiderült, lesz-e nálad valakiből házitündér. Csak mosnia kell a jelölteknek, vagy vasaltatsz is velük? Aha, majd elfelejtetted: a második randin legkésőbb lesteztele a csajt. Fontos a szex. Nekem mondd! Örülök, hogy őszinte vagy. Tudod mit? Igazad van. Nincs értelme a finomkodásnak. Úgy értem, mindezt együtt kéne akarnom? Figyelj! Feltűnt neked, hogy az a kedves idős házaspár a mellettünk lévő asztalnál nekünk szurkol? Hiába. Képtelen vagyok rád hangolódni, és zavar, hogy itt mindenki azt hiszi: veled vagyok. Kérhetnék végre a számlát?! Nem, biztosan nem akarok vacsorázni, kedves vagy, de ha ma este még be akarsz ugrani a mamádhoz, akkor ideje indulni. Légy nyugodt, a számodat törölni fogom. Ezt még önállóan is el tudom dönteni. Mindig könnyebb azt kitalálni, mit nem szeretnénk, észrevetted? Nem leszek bunkó, nem kötöm az orrodra, hogy pont te vagy az, akit akkor sem szednék fel, ha... a fenébe! Hagyd már a papolást! Úgy érzed, nehéz dolgom van? Mennyivel könnyebb lett volna, ha egyedül jövök ide, akkor rám startolhatott volna ott szemben az az izgalmas kezű fazon, aki időközben eltűnt.

Sebaj, ha jól főz, az alakom bánta volna. Mit szólnál, ha például kiderülne, hogy narancsbőrös a combom?! Nagyítóval mustrálnál végig, hajlatonként? Kinézem belőled. Ah, a húspiacon érzed magad. Minden világos. Ne vedd zokon, de nem tartozom a kínálathoz.

Huhhh! Jól esik a friss levegő! Furcsa, még mindig nem emlékeznek az arcodra és nem fogunk többet találkozni, tudtad? Persze, én is örültem. Na jó, egy puszt azért adok, ha már olyan kedvesen kéred. Mellé cuppant.

Ma este a kedvemért tömegek vonultak az utcára, vagy mi ez a nagy forgalom? Hiába, meglátszik, hogy alig mozdulok ki. Üres a lakásom. Szerencsére senki nem kér az élményeimről részletes beszámolót! Ma lehetett volna legalább egy jó éjszakám. Mással. Elég pozitív voltam? Na igen, ami az elszalasztott lehetőséget illeti... Tornáznom kell. Szex helyett. Mindegy, ez izasztóbb lesz.

KÁDÁR FERENC

örök szittyaság

összeröhögtek folyton a háta mögött, ez a balfácán már megint rossz levesbe köpött, mindig meglepődik utóbb, pedig örök körforgásban ismétlődik vétké, a legfinnyásabb tipegőnek lép a tyúkszemére, sosem tanulja meg hol a helye, mi a sajátos, akár jópénzért vásárolható érdeke, araszol balgaságainak egyre mélyülő keréknyomán, aztán meg maga elé hümmög, néha perel, hogy újfent mostohán bánt vele a sors, pedig azt, legalábbis részben, maga kovácsolja, léhűtő, szájtáti, hasonmás inasát hiába okolja, ha szerencsepátkó sose kerekedik ki a balkezes kalapács alól, melegebb napokon kiaggatja bőrét száradni, pirulni, hátha ellenállóbbá cserzi majd az idő, de ebben az egészben az a bökkenő, hogy a szittyaság már örökre kódolva van a hámsejtek mélyebb rétegeibe és ott már nem hat, se hét se nyolc indulat

Szócs Géza Titkok lenyomatai Vásárhelyi Antal grafikái

Nemrégiben azt a mondatot írtam le, hogy minden festmény pontosan megfelel egy versnek – természetesen, egy szavakban soha meg nem fogalmazott és meg sem fogalmazható versnek. Várhelyi Antal munkáival kapcsolatban ezt a feltevést úgy módosítanám, hogy minden egyes grafikája egyenértékű egy feladvánnyal, egyszerűbben: egy titokkal, egy rejtéllyel, régiesen, de precízebben szólva egy talánnyal. Amin ne tessék képrejtvényt érteni. Az a vonalháló, az a felület, amely a papírlapon megjelenik, mintha valójában csak fedőfelület lenne, annyira, hogy az embernek kedve lenne megemelni, mint a fedőt szokták, és benézni alá, vajon mit talál ott. Vagy megfordítani a papírlapot és megtekinteni, hogyan folytatódik a dolog a túoldalalon. „Mi van alatta, vagy mi van mögötte.” Első megállapításunk tehát ez: e képek olyan saját metafizikával rendelkeznek, amely Várhelyi Antal munkáin mindig és félre nem ismerhetően megmutat magából valamennyit – de soha nem mutatja meg magát teljesen –, a nagy műgonddal egymásba fésült jelentések pedig e metafizika szolgálólányai.

Az élet úgy hozta, hogy éppen harminc évvel ezelőtt, 1977-ben nyitottam meg Várhelyi Antal talán első kiállítását, mindenesetre első kolozsvári kiállítását az ottani Korunk Galériában. Állíthatnám, hogy azóta figyelem és követem a művész tevékenységét, és meggyőződhettem róla, hogy konokul, szívósan és következetesen azt az utat járja, amelyen akkor elindult. A valóság ennél egyszerűbb. Az igazság az, hogy közben egy-két évtizedre elveszítettem szem elől Várhelyi Antalt, és mikor újra találkoztunk, igen imponálóan tűnt, hogy mintha el sem telt volna húsz-huszonöt év, ő továbbra is ugyanazokkal a geometriai ihletésű ábrákkal próbál közelebb férkőzni a valóság, a látás és a látvány szerkezetének feltáráshoz.

Tehát a geometria. E művészettel kapcsolatban ez a másik kulcsszó, amely – a metafizika mellett – megkerülhetetlen. Nem a ténye, hiszen az evidencia, hanem a miértje, e végletesen elvonatkoztató-intellektualizáló kifejezési formanyelv ontológiai magyarázata tűnik izgalmas kérdésnek, de megkerülhetetlenek e puritán képi beszéd konzekvenciái is.

Ami geometriai ugyanis, abban nincs érzelem. Sem pátosz nincs, sem gyász, sem melankólia, és szenvedély sincs, és humor is csak annyi, amennyi a perspektívával való játszadozás tréfáiból nyerhető, amint ezt Eschertől, vagy minálunk Orosz Istvántól láthattuk.

Am amennyivel kevesebb teret biztosít a geometriai ábrázolásmód az érzelmeknek, érzéseknek és ösztönöknek, annál több titokzatosság fér ezek közé a vonalak közé, ha jó a művész – márpedig Várhelyi kétségtelenül az –, és ha érvényes a művészete. Itt vissza is értünk kiindulópontjainkhoz, a titkokhoz és a metafizikához. Ugyanis, mint láthattuk, itt nem azzal a szőrös és lélegző titokkal van dolgunk, azzal az erdei fajtával, amely mondjuk Rousseau képeiről ismerős, hanem egy letisztult, elegáns vonalak egyensúlyrendszerében leképeződött, biztos kézzel projektált és meggyőző erővel szublimálódott, átszűrte rejtelmességgel.

Ennyit tudunk elsőre elmondani erről a sajátos esztétikáról, a titkoknak e rendszeréről. A többi: Várhelyi Antal titka.

A XIX. század 90-es éveiben, javarészt a svábok lakta Veszprém megyei falvakból¹ több mint hétszázán vándoroltak ki Brazíliába, és telepedtek le a déli Santa Catarina állambeli Jaraguá do Sulban. 1995 áprilisában a város kulturális titkáranak, R. Balduínónak a kezdeményezésére többen összefogtak, hogy megismerkedjenek a magyar kultúrával.

A kolonizáció során Dél-Brazíliában letelepedett magyarok leszármazottai napjainkban is azon a vidéken élnek, amelyet őseik birtokba vettek. A befogadó kultúra látszólag teljesen asszimilálta őket. A legutóbbi időkig a magyar földről érkezettek utódai nem foglalkoztak az óhazabeli kultúrájukkal. Az emigráns életnek megvannak a maga kérelhetetlen törvényei. Az első és legfontosabb, hogy mindent előről kell kezdeni. Ez a szellemiség uralkodott a legutóbbi időkig. Jaraguá külvárosában azonban egy lelkes közösség elhatározta, hogy megpróbálják újjáéleszteni az elfelejtett örökséget. Úgy gondolták, első lépésként gyermekeik ismerjék meg a magyar táncokat. Azzal a kéréssel fordultak a S. Paulo-ban működő Magyar Főkonzulátushoz és a Magyar Házhoz, hogy küldjenek a városukba egy koreográfust.² A S. Paulo-i támogatók szervezésének köszönhetően ettől az időtől kezdve kéthetenként két magyar népi táncos utazott Jaraguába, hogy néptánckurzust tartssanak az ottani magyar származású fiataloknak. Azóta is, mind a mai napig folyamatos az oktatás, amely szinte kizárólagosan a közösség által szentesített magyaros koreográfiára épül.³ 1995-ben megalakult a *Dunántúl* néptáncgyűttes, amelyik azóta már két ízben is járt Magyarországon. Eddig azonban nagyon hosszú volt az út. Ebben a tanulmányban ennek az útnak az állomásait szeretném bemutatni, azt a folyamatot, hogy a Magyarországról a XX. század eleji kivándorlás és az asszimiláció hogyan fordult egy, az óhaza tradícióit kutató, feleleveníteni vágyó attitűddé.

A Dél-Amerikába, Brazíliába irányuló, Veszprém megyéből történő kivándorlást a helyi hatóságok már a kezdetektől fogva elleneztek. Szinte minden sajtóorgánium a kivándorlás megállítását, a központi intézkedéseket szorgalmazta. A kommunikáció különféle síkjain indított ellenpropaganda mellett számos tetteles visszatartás is megesett. A kivándorlást szervező ügynököket munkájukban gátolták, propagandaanyagait elkobozták.⁴ Sok esetben a hivatalos szervek – ha megghiúsítani nem is, de nehezíteni tudták az emigrációt, ami leglátványosabban abban mutatkozott meg, hogy a kivándorlásra buzdító hirdetések megjelenését lehetetlenné tették, majd később ellenpropagandák is feltűntek a lapokban.

A XIX–XX. század fordulóján Veszprém megye falvaiból felkerekedett magyarok a kivándorlási ügynökök hívását követve átkeltek az óceánon és Dél-Brazíliába érkeztek. Azon a területen telepedtek le, ahol utódaik napjainkban is virágzó gazdálkodást folytatnak.

Nem minden Veszprém megyei magyar Brazíliát célozta meg azonban. Volt, aki Argentínában telepedett le – hosszú lejárátú kölcsönre irtásos földet vásárolván. De hasonló módon Uruguayban, Mexikóban és Kaliforniában is megjelentek Magyarországról elszármazott, jelentős részben sváb-magyar telepesek. Mivel a Veszprém megyéből érkezett svábok kizárólag gazdasági okokból indultak útnak, nem is tekinthető különösnek, hogy ennyire elvegyültek környezetük etnikai kavalkádjában, és hogy közösségi szinten ennyire láthatatlanok maradtak.

A jaraguái magyarok közösségi élete, a magyarságot, a magyarságtudatot megőrző és újratermelő hagyományaik megtartása, identitástudatuk erőssége közel sem nevezhető állandónak, a közösség történelme folyamán több jelentős változás ment végbe ezekben. Amellett, hogy ezt elsősorban a közösségi, családi belső viszonyok változtatták, több külső hatás is erősen befolyásolta. Ilyennek tekinthető például a hatóságok 1917-es összeírása, amely az „ellenséges elemeket” listázta, s ha csak szimbolikus szinten is, de egyértelműen az óhazából hozott nemzettudat ellen hatott. Nem részletezve az etnikumokat, az Osztrák–Magyar Monarchiából érkezettek egyöntetűen németeknek tekintették.⁵ Hasonló hatása volt a II. világháborúnak is, főleg miután 1942-től Magyarország és Brazília között szüneteltek a diplomáciai kapcsolatok.

A jaraguái magyarok alulreprezentáltsága, bizonyos tekintetben „eltűnése” a fent említett nagypolitikai események mellett azonban egyéb, az egyének életéből adódó tényezőkre is visszavezethető. Elsődlegesen talán arra, hogy szinte valamennyien a legalacsonyabb érdekérvényesítési képességgel és aspirációval rendelkező társadalmi csoportokból kerültek ki, hiszen javarészt kevéssé iskolázott, a polgári és „szabad értelmiségi” pályáktól messze álló földművesek voltak. Ehhez az etnikai „láthatatlansághoz” a brazil hivatalos szervek ilyen irányú érdektelensége is hozzájárult.

A kezdeti időszakhoz képest másfél-két évtized múlva megtorpantak, majd visszajára fordulni látszottak a kultúravesztésre utaló folyamatok a jaraguái közösségben. A kulturális tradíciók megtartásában, építésében meghatározó szerepe volt a Fischer családnak, s ezen belül is Fischer Ferencnek. Túlzás nélkül állítható, nélküle ma nem beszélhetnénk jaraguái magyar kolóniáról. Fischer a két világháború között részben önjelölt krónikásként, a közösség szószólójaként, a kollektív emlékezet megtartójaként, a közösségi diplomáciai képviselőjeként központi egyénisége volt a jaraguái sváb-magyaroknak. Fischer Ferenc a korabeli adatok szerint egyike volt azoknak a jelentős személyeknek a mai Garibaldi vidékén, akik a földek elfoglalásában, a határok

kijelölésében közreműködtek. A jaraguái magyar közösséggel Fischer Ferencen keresztül több magyarországi szervezet is tartotta, ápolta és építette a kapcsolatot. Az 1930-as évtized első felében a *Magyar Nemzeti Szövetség Amerikai Osztálya*, míg második felében a *Magyarok Világkongresszusa* állt havi rendszerességű levelezésben a jaraguáikkal.⁶

A második világháború kezdetéig a kerület megbízottja rendszeresen kapott Magyarországról könyveket és újságokat. A jaraguái magyar kolóniát többször meglátogatták a magyar kormány megbízottai is, 1908-ban a királyi konzul, majd 1940-ben és 1941-ben Boglár Lajos konzul a frissen kinevezett, a braziliai magyarokat közvetlenül is megszólítani kívánó nagykövettel,⁷ ifjabb Horthy Miklóssal.⁸ Ez a magas szintű érdeklődés egy pozitív visszacsatolási folyamatot indított el, amelynek a motorja az a tény volt, hogy ha a külvilág számára a közösség érdekes, értékes, akkor a saját számára is azzá válik.

A magyarság nyílt vállalása egyben a többi bevándorló nemzeti csoport felé irányuló erődemonstráció is volt. Ezek a nyilvános megjelenések mindenkinek szóltak, nemcsak a saját közösségnek, hanem a környezetnek is. Jaraguá do Sulban ez

Óry Kovács Katalin Magyarok Brazíliában

hangsúlyosan a nagyon erős német jelenléttel szemben jelent meg. A német nyelvterületről érkezettek (Németországból) és a kisebbségi német, sváb (Magyarország) csoportok között ugyanis feszültségek voltak. Ennek egyértelműen egy alá-felérendeltségi, kliens–patronusi viszony kialakulása volt az oka. Az eredetileg is sokszor magasabb társadalmi osztályba tartozó németek, akik Brazíliában is jelentős gazdasági és közösségi tőkével rendelkeztek, egyértelműen alacsonyabb rendűként kezelték a magyarországi földműves svábokat.

A magyar nemzeti identitáskeresési törekvések ugyanakkor annak a fontos ténynek a folyamatos szem előtt tartásával indultak meg, hogy a saját identitás nyílt deklarálása semmiféleképpen ne álljon szemben a megszülető brazil identitással, sőt, szerves része legyen a tudatosan építkező brazil kultúrafejlődésnek. A kettős kötődés egyáltalán nem ritka sajátossága a vegyes etnikumú térségeknél, sem a kisebbségi létnek. Egyes nyugat-európai etnikumok hasonló kettős kötődést hoztak létre. Kétféle nemzetfogalommal rendelkeznek, például egyszerre számítják magukat franciának és korzikainak. Ugyanez a viszony figyelhető meg az általunk vizsgált magyarországi sváboknál is. Az óhazában egyszerre tartották, tartják magukat németnek és magyarnak.

A jaraguái közösség és Magyarország közötti hivatalos levelezés szófordulataiban, frazeológiájában tetten érhető egy erős nemzeti- és keresztény alapokon nyugvó, deklaráltan magyar világkép.⁹ A levélszövegekben nagyon gyakori a Szent Istvánra, a Szent István-i elképzelésekre való hivatkozás.

A magyar tudat a látható szimbólumok terén is megjelenik. A magyar belügyminiszter 1927-ben egy reprezentatív, a magyarságot egyidejűleg többféleképpen is szimbolizáló zászlót adományozott a *Brazíliai Magyarok Egyesületé*-nek. A zászlón – természetesen a nemzeti trikoloron túl – megjelenik *Patrona Hungariae* felhőben lebegő alakja, az angyalos magyar címer, illetve a koronáját felajánló Szent István király. A zászlót rögzítő, a földgömböt szimbolizáló díszszegeken a magyar korona fényében repülő turulmadár látható.¹⁰ Az óhazából Brazíliába irányuló nemzeti eszme tárgyiasult, illetve vizualizált megjelenései az évtizedek alatt gyakorlatilag változatlanok maradtak. Ugyanezek a szimbólumok mind a mai napig változatlan formában működnek ebben a közösségben. Az 1970-es, 80-as évek a jaraguái közösségben a magyarság feledését, a nyelv teljes elvesztését hozták, sok esetben még az identitásuk is átalakult, megkérdőjeleződött. Az 1990-es évekre teljesen kikoptak a magyarországi életéről, a magyarságról való emlékek a helyi kollektív emlékezetből. Magyarország földrajza, történelme, kultúrája ismeretlen volt a jaraguái sváb-magyar leszármazottak számára. Jaraguá do Sulban és környékén, ahol nagyjából 1500-an vallják magukat magyar bevándorlók leszármazottainak, ma már senki sem beszél magyarul.

Amikor a jaraguáiak 1995-ben magyar táncsoport létrehozásával, magyaros vacsorákkal kezdték feléleszteni az óhazából hozott hagyományait, az semmiképpen nem a korábbi hagyományok továbbélésének volt tekinthető, sokkal inkább egy olyan klasszikus újjáéledési (revival) jelenségnek, amit kezdetben a többségtől való különbözni akarás motivált.

A magyarságot tehát az egyéb etnikum-meghatározó tényező hiányában az evés-ivás, a zene és a tánc kezdte közvetíteni – ezek lettek azok a jellemzők, amelyek a magyarságot voltak hivatva prezentálni. Azonban egy – az eredeti hagyományokhoz képest részben leegyszerűsített, részben pedig a helyi körülményekhez átalakított formában. Jelen esetben nem az a fontos, hogy mi a ténylegesen magyar motívum, hanem az, hogy a helyi közösség számára mi a deklaráltan magyar.

Az újonnan teremtett hagyományok tanulása vagy átvétele során sok jelenség anélkül változik, hogy az különösebben feltűnne a jelenség résztvevői számára. Például nemzeti szimbólummá válnak az eredeti magyar zászló és címer mellett a piros-fehér-zöld léggömbök és a háromszínű abroszok, amelyekkel a táncterem falát és asztalait díszítik.

¹ A kivándorlók többségükben Nagyvázsöny Tótvázsony, Tóscs, Beréd, Ajka, Rendek, Pápa és Nagyana településekről származtak.

² S. Paulo-ban három magyar néptáncgyűttes működik: a fiatalokból álló „Pántlika” és „Zrínyi”, valamint az idősebb generációkat összefogó „Ropogós”.

³ Az együttes utolsó jelentősebb fellépése Budapesten, jelen dolgozat szerzőjének szervezésében, 2007. augusztus 20-án volt.

⁴ NN: Amerikába csábító agensek. Pápai Hírlap. 1889. március 10.

⁵ Balhana, Altiva Pilatti – Westphalen, Cecília Maria: O censo dos alemães do Paraná em 1917. Colônia, 1976. Bohlaul Verlag.

⁶ id. Boglár Lajos magánarchívumából

⁷ Ifj. Horthy Miklós: Honfitársaim! Délamerikai Magyar Hírlap. 1940.

⁸ Boglár Lajos: Pau Brasil. Budapest, 2000. Masszi Kiadó, 156. p.; A tágabb térségben zajlott magyar diplomáciai aktivitásról bővebben lásd: id. Boglár Lajos: Magyar világ Brazíliában. A múlt századtól 1942-ig. Budapest, é. n., 95–104. p.

⁹ Lásd id. Boglár Lajos magánarchívumából az 1932 és 1945 közötti leveleket!

Bár az egyik kisprózában (*Történet*) a narrátor elejt egy ironikus kijelentést, miszerint a mai világban „már nincsenek történetek”, Békés Pál, ahogy korábban, nem tesz mást új kötetében sem, minthogy egyszerűen történeteket mesél el. Legyen szó akár egy – a fülszövegben is említett – „kafka-örkényi rövidtörténet”-ről vagy egy klasszikus novelláról, mind egyik írásoknak van hagyományos értelemben vett eleje, vége, határozott irányt mutatva, valahonnan valahová haladnak a szövegek.

A történetelvásiág mellett a referencialitás fogalmával, valamint a realizmus és az autobiografikuság problematizálásával jellemezhető leginkább a könyv. A *Semmi baj* világa erősen referencialis, könnyedén felismerhetjük benne közelmúltunkat, időpontokat (főként 1956-tól napjainkig, de olykor korábbi események is szóba kerülnek), helyszíneket (leginkább budapestiek) és eseményeket (az ötvenhatos forradalmat, 1968-at, melyek itt alulnézetből, a hétköznapi ember szemszögéből vannak elbeszélve) egyaránt. Referencialis, és első ránézésre realistának tűnik. Kicsit jobban odafigyelve azonban már feltűnik, hogy nem a valóság utánzás a domináns. A novellákat és a „bélyegeket” (ez utóbbi szó is szerepel az alcímben, utalva arra is, hogy a textusok egy része a *Bélyeggyűjtemény* című könyvből került át ide) legendabetétek távolítják el a valóságú ábrázolástól, ráadásul a kötet második felében gyakran valamilyen irracionális elem tarkítja az elbeszéléseket. Legendák főként a gyermekek világát bemutató részekben jelentkeznek szép számmal, míg az irracionális tekintetben kimagaslik a kötetet záró *Allva temessenek* című novella, amelyben a halála felé közelítő Kriston ismerősei közt tett látogatása már-már mitikussá, látomászerűvé növekszik. A realista ábrázolásmód problematikusága megjelenik az egyik alkotásban (*Leíró gyakorlatok*) a (meta)szöveg szintjén is, ahol az íróvá avasztó fordító gondolkodik így, a stílusát keresve: „elhatározta, hogy (...) realista írós lesz, mivel hajlamainak és a kínálózó témának egyaránt ez a megközelítés felel meg a legjobban”. Igyekszik élethűen fogalmazni: egy virág többszöri leírásával kísérletezik, először másolva, majd saját maga megteremtve a valóságot. Változóan és ténylegesen létezőnek mutatja be a növényt, amelyről azonban kiderül, hogy egy művirág – s így nem változó és nem létező. A realistiként feltüntetett elemek – figyelmeztet ezzel a kötet – lehetnek akár fiktiivék is, ellenőrizhetetlen, mi az élet és mi a fantázia terméke – így van ez Thényi, az egyik szereplő sztorijában is az elbeszélő szerint: „[t]örténeteiben összekeveredett a valóság és a képzelet,

lehetetlen volt szétszálalni, mi igaz, mi nem...”. Bár a valóság másolásától ily módon eltávolodik az alkotó, stílusa ettől függetlenül realista, melynek pozitívuma a hosszabb novellákban az aprólékosságban gyümölcsöző valóságismeret, a képszerűre kimerevített situáció- és helyszínleírás, negatívuma a kevés izgalmat magában rejtő nyelvhasználat.

A realizmus kérdéséhez hasonlóan ingoványos talajra visz minket Békés Pál az autobiografikuság (látszatának) megteremtésével. A *Semmi baj*nak több olyan szereplője és elbeszélője van, aki, ha akarjuk, hasonlatos a szerző személyéhez. A kötet első felében lévő prózák narrátora ugyanaz az egy figura (itt még ideiglenesen regényként is olvashatnánk a könyvet, amely azon-

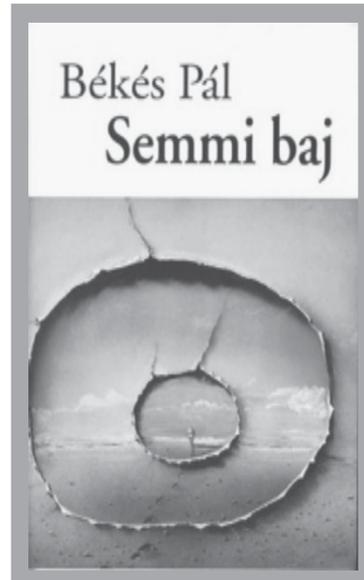
ban később már ellenáll ennek a befogadási stratégiának), aki akár Békés Pál, 1956 tavaszán született. A világra jöttétől az egyetemista éveket jutunk el, majd újabb és újabb hősökkel ismerkedhetünk meg, akik ennek a mindvégig elhallgatott nevű szereplőnek – és az alkotónak – a felnőttkori alteregójaként is értelmezhetők: egy fordítóval (a kötet írója fordításokból is él) és Kristonnal, a matematikatanárral, aki nagybetegen éppen azon elmélkedik, hogy Kosztolányi milyen fiatalon, 51 évesen hunyt el (a kötet megjelenésekor maga a szerző is pontosan ennyi idős volt). Ezáltal önéletrajznak is tetszhet a szöveg, hiszen hol az elbeszélő én csúszik össze látszatra a szerzői énrel, hol egy-egy – narratori funkcióval nem rendelkező – hős. Persze ez ugyanaz az eset, mint a realista jegyek tekintetében: attól, hogy valami autobiografikusnak (vagy realistának) tűnik, még lehet, hogy nem (teljesen) az. A szerző az önéletrajziság tekintetében olyan feladványt készít az olvasó számára, amely izgalmas bár, de végeredményében természetesen megfajthatatlan.

Mint említettem, a könyv első fele regényyszerű olvasásmódot kínál fel, amelyet azonban önmaga iktat ki a továbbiakban. Egészen a 157. oldalig úgy tűnik, egyetlen személy családtörténetét, illetve a vele egy időben születettek generációjának alternatív történetét kell elsősorban belelátunk a *Semmi baj*ba. Később azonban elkanyarodik ettől a névtelen szereplőtől a könyv, s többfelé ágazik. Lassan kirajzolódik, hogy nem egy figura tartja össze a kötetet, hanem néhány, egymással szorosan összefüggő, s az írásokban vissza-visszatérő téma: a halál, az élet értelme (telensége) és jelentéktelensége, valamint a morális perspektívája. A *Semmi baj* nem csak a kötet, hanem az egyik rövidtörténet címe is, amely novella így kiemelkedő jelentőségűvé válik: egy operaénekesről szól, akit a számos áldozatot követelő földrengés közepette is csak az érdekel, hogy elment az énekhangja. „Semmi baj!” – mondja a túlélőknek, mit sem törődve velük és a halottakkal, amikor visszatér a hangja. Jó néhány ehhez hasonló történet van a könyvben: Békés egy végletesen individualizálódott világot mutat be, ahol mindenki csak a saját

érdekeivel törődik, s részvétlen a – jelentéktelennek látott – másik iránt. Elmegy az emberek mellett az élet, s az emlékezet sem őriz még mindent: „Látam már ezt az utcaképet. (...) Csak elfelejtettem. Vagyis nem felejtettem – olyan mélyre merült, hogy nem tudom többé a felszínre hozni” – mondja a narrátor a kötetet nyitó *Biztos* című novellában. A szereplőknek csak úgy leperog az életük, Kriston is mindössze akkor veszi észre a hétköznapi létezés szépségeit a korábban mindig piszkosszürkének tűnő mellékutató ragyogónak látva (vö. a 293. és 311. oldal utcaírását), amikor már a halál előtt áll.

A szerző mer ódivatú lenni, gyakoriak a novelláiban a morális problémafelvetések, melyek közt az élet és az irodalom sajátos kapcsolatát, s az utóbbi szerepét, lényegtelenességét pellengérező állító opusokat (*Mozgólépcső*, *Határ-éset*) is találhatunk: ezek a művészet életidegen, a valóságtól független jellegű ironizálnak. Békés Pál prózája nem független a valóságtól, bár néhol az volt az érzésem, tarthatna attól nagyobb távolságot is, lehetne nyelvtanilag artisztikusabb, tematikusan kiszámíthatatlanabb. Emiatt hiányérzetem van – ugyanakkor viszont a regényyszerű olvasat kibillentése, az alulnézeti perspektíva, a játék a személyességgel és a realizmussal, valamint a napjainkban nem divatos morális perspektíva, az ún. fontos dolgokról való beszéd izgalmassá teszik a kötetet. Bár jobbnak tartom a hosszabb elbeszéléseket tartalmazó, ám a tárgyalt könyvre sok tekintetben (referencialitás, realizmusság, alulnézeti és morális perspektíva, történetközpontúság, családtörténeti szál) hasonló *Csikágá*, azért nincs semmi baj, Békés Pál az új kötetében is megbízható színvonalon teljesít.

DARVASI FERENC

Békés Pál: *Semmi baj*. Palatinus Kiadó, Bp., 2007

Kosztolányi Dezső Esti Kornél-sorozatában szerepel egy rövid elbeszélés, amiben a főhős hosszan hallgatja egy teljesen elszegényedő, sokgyerekes, éhező művész sírmaikat. Esti eleinte sajnálja a férfit, később már unja is egy kicsit, de próbál megérteni maradni, végül – mikor a művész elmeséli, hogy mostanában a Dunában úszva közlekedik, mert az utcára sem mer már lépni hitelezői miatt – nem bírja tovább, kitör belőle a visszafojtott röhögés. Ez a jelenet ugrott be Fehér Béla új regényét, az *Alszik a doki Betlehembem* olvasva – hogy van olyan fokú nyomor, amit a szemlélő tiltakozva, kapálózva, de legfőképp vihogva tud csak elviselni, így mentve saját lelki épességét. Igaz, Fehér nem törekszik a szándékos szívfájdításra –

épp ellenkezőleg: választott témáját, a rendszerváltás utáni mocsok és kicsinyes évtizedet fanyar humorral, sajátosan pergő irodalmi szlengben mutatja be. Az *Alszik a doki Betlehembem* főszereplője, Pogácsás Jani már ismerős lehet a Fehér prózáját kedvelők számára – a szereplő, aki először az 1998-as *Egyenes kecske* című „szatirikus balladában” tűnt fel, most frissen érettségizett fiatalemberként próbál boldogulni a 90-es évek sodrában, nem túl sok sikerrel.

Pogácsás afféle örök kamasz, kialakulatlan, nyersességében is védtelen figura: hordoz valamit Sallinger *Zabhegyezőjéből* és Tamási Ábeljének karakánóságából, tisztánlátásból is – egy értékes ember, rossz időben, rossz helyen. Miután kikerül a melegnek éppen nem mondható családi fészekből, állást és társat keres. Rossz választásai azonban egyre mélyebbre, a bűnözés és a kábítószert világába sodorják – ahonnan már csak egyre lejjebb, egy drogos tanyának használt rozszant busz gumiszőnyege felé vezet az út; innen, a szó szoros és átvitt értelmében is a padlón heverve, lázálomok között gondol vissza életére, a látott és remélt jobb napokra, pillanatokra. Szomorú, de alapjában véve elég sablonos életút – hány ilyen esetről hallhattunk a *Csellengőkben*, és hasonló történetekről számoltak be drogellenes felvilágosító műsorokban a harcabszűz rendőr-szakértők is – Fehér Béla ironiája és gördülékény, életszerű stílusa azonban mindezt valahogy adekváttá, sőt viccesé is teszi. Pogácsás mama megszökik egy felülvalkodott, pornómozikát tüzemeltető gengszterrel, a nemzetközi vonalon főpincésként dolgozó apa pedig azonnal új asszonyt szerez be helyette – a család szétesésében, főhősünk az utcára kerül és guberálni kezd, mégis:

az egésznek valahogy nincs igazi súlya, éle. Ami Tarr Sándornál maga volt a percről percre megújuló, ólom súlyú gyász, Csalogh Zsolt szociokrimijében, az *Allj vagy lövőkben* pedig a kemény löporszagú pesti világ, az Fehér Bélánál valóságos varietévé változik, a nyomor tiri-tarka varietéműsorává, amiben a szereplők héliumtól elvékonyult hangon fecsegnek egymással. A vigjátéki hangulatot erősíti a regény jellegzetes, módosított szókincse is. Fehér Béla, valószínűleg hogy a folyamatos káromkodások erejét, torzító hatását csillapítsa, egy egész szótárat alkotott a szitkok helyettesítésére: babszeg, sasfej, bűdös pipa, szájba szabott, összeszórja magát a gyönyörtől – a csereszavak eleinte kifejezetten zavaróvá, kínossá teszik az amúgy is sűrű szöveg olvasását, de az új kifejezésekhez hamar hozzá lehet szokni, hiszen értelemszerűen, várhatóan bukkannak fel a kötetben. A cím – *Alszik a doki Betlehembem* – a regény meghatározó bibliai allúziója: Pogácsás személyes indulataitól, bűneitől függetlenül mártírként jelenik meg történetben, s ezt a szerepet időről időre felvillanó párhuzamok is megerősítik. A busz, ahol barátaival, a súlyosan drogfüggő Lebennel és Kisbuzszával tanát ver, például több alkalommal is a betlehemi jászol szimbolikus terévé alakul – Lebény és Buzsza pedig „természetesen” József és Mária képét öltik magukra Pogácsás egyre erőteljesebb delíriuma közben. A látomások szakaszaiban a regény már-már misztikusnak tömörre válik, úgy, hogy közben nyersességéből sem veszít: „Ne szórjátok be, megvagyok a ravatalon, jó egészségben. Az ám, még recseg alattam a kelet-európai bőlénybőr. Máriát szólomat, az előbb még itt vonszolta magzatát, a drága pokrócot. Keze nyoma a bőrömmön, vér serken belőle.

Fehér Béla: *Alszik a doki Betlehembem*. Kortárs Kiadó, Bp., 2007

Nem vér az, te siralomvölgye, hanem takony! (...) Szívárogsz mindenütt, térj már észre! Be is huzogoztál, ha nem tévedek! Mária visszafordul, a haja tépett rongycsomó, a fogai világitanak, mint a csillagok.” Pogácsás Lajos csak hever magatehetetlenül, saját mocskában, a mennyek tünékeny kapujában: a pillanat emelkedettsége és nyomora szíven üti az embert – itt már a humor sem lehet kibúvó. Ezért furcsa, hogy ilyen, valóban kimagasló jelenetek után az *Alszik a doki Betlehembem* többnyire visszatér a jól bejáratott, sokszor alpári poénokhoz és ismétlődő helyzetekhez, amik egy kabaré félórás terjedelmében még elmennek, egy regény esetében viszont már kevésbé – Fehér új kötetében éppen a tömbszerűség, a szövegek monotonája miatt lesz időnként kissé unalmas olvasmány.

A másik zavaró jelenség a történetek didaktikus volta. A kilencvenes évek társadalmi, gazdasági korszakáról nyilván már nem nagyon lehet elhasznált jelzők nélkül beszélni; betéve ismerjük a vadkapitalizmus, genszterváltás, privatizáció (vagy csak barátilag, privi) sokszor koptatott hívószavait – de Fehér Béla ezekhez mérten is bődületesen nagy közhelyeket ír le néha. Az egyébként tényleg meghitt jelenet, mikor Pogácsás élete szerelmével, Bögi Julival sétál a szabadban, például ezzel a pár mondatdal teszi (számomra) semmissé: „Juli a nyakamba ugrott és ezt kérdezte: érzed az új idők illatát? Abban a pillanatban megéreztem. Pokoli bűz omlott rák, mint egy égből érkező ropant kődarab, nyálkás, szürkére rohadt hús sűrű, édes hullaszaga, a bomló fehérje szúrós iszonyata (...) Lent a kráterben feltáruult előttünk a végtelen hulladékmező. Szemét, amíg a szem ellát. Viharban megfagyott tenger, nem mozdul.” Új idők szaga és szeméttenger, ez még akkor is szájbarágós, ha tudható, hogy Böge Juli guberálással foglalkozik, és lételeme a szemét; hiába szép, ettől gyengül az utolsó mondat költőisége is.

Lehet, Fehér Béla nem értené egyet a kritikai megjegyzésekkel; hiszen, ahogy utószavában fogalmaz, ő szabadon, önmagát szórakoztatva szeret írni, a történet saját sodrát követve, és munka közben „eszébe sem jutnak az irodalmi házilegyek, akik manapság elzúmmögik, mi a jó és mi a rossz”. Nem túl szimpatikus, ha valaki, hangoztatva, hogy mennyire nem érdeklí bármiféle ellenvélemény, felemelt légyecsapóval közeledik a kritikus felé – nem szimpatikus, de érthető reakció, hisz a legjobb védekezés a támadás. A minőség és a mennyiség viszont két különböző fogalom, bármennyire is élvezetes, hosszasan „cél-talanul csavarogva” írni. Attól még egy regény sem lett jobb, hogy bő lére eresztették – Fehér új kötetének pedig éppen ez lehet a legnagyobb hibája. Humora, pazar helyzetkomikumai és megrendítő jelenetei mellett az *Alszik a doki Betlehembem* túlírt könyv, és sajnos elég sokszor egyhangú is.

KONCZ TAMÁS

Hát, ez itt most aligha az lesz, amire a kritikákat olvasó művelt publikum számít(hat) e mély/magas irodalommal kibélelt helyen. Se kedvem, se erőm nincs ledurrogolni a Harry Pottert (a továbbiakban: HP), miközben (a hét kötetet végigolvasva) nem tudom nem látni azért a nyilvánvaló igazságot, hogy a brit varázslópalánta története az, ami: szövegipari tömegtermék. De szöveg azért. Koherens nyelvi produktum, kompakt cselekményrendszert mozgató konstrukció, *mű*, amelynek lehet kérdéseket feltenni, amelynek belső megformáltsága olvasói élményt ad, amely (gazdag motívumhálójával segítségével) sok-sok szálon kapcsolódik az európai kultúrtörténethez. Nem lesz tehát aprítás. Megérteni jöttem Rowlingot – nem bírálni.

A HP-sorozat hatástörténetét, példátlan népszerűségének okait nem célozom vizsgálni most (ez talán nem is recenzios feladat), mindössze egyetlen szempontot szeretnék megemlíteni, ami a milliós (tízmilliós?, százmilliós?) eladási adatok létrejöttéhez valószínűleg hozzájárult. A hét könyvben felépülő egységes történet a jó és a gonosz harcát egy, a reális világra ráirt mitikus univerzumban jeleníti meg, abba helyezi bele. Rowling a mai, létező Britanniában mozgítja a sztorit és szereplőit, de olyan módon, hogy a megtapasztalható, ismert környezet mögé tetelezz (teremt) egy másik, rejtett világot, önálló, csak erre a vonatkoztatási rendszerre jellemző tárgyakkal, lényekkel, eszmékkel és az ezek egymáshoz való viszonyát leíró/irányító törvényszerűségekkel. Minden, a regény cselekménye szempontjából fontos történés ebben a mögöttes univerzumban történik, miközben látjuk a jól ismert világot is. Az egy képre vetített két rendszer együttműködése (párhuzamos léte, összemosódásai, ütközései) egy sajátos metafizikát hoz létre, a regényfolyam így azt üzeni (hát, tulajdonképpen, amit a vallások is), hogy az empirikus valóság csupán egy maszk, és a valódi igazságok, a tettek, a fontosságok a mögöttesben (de a különleges képességekkel bíró varázslók számára érzékelhetően) vannak elrejtve. AHP ezt a rejtettet ábrázolja. A mai, információs társadalomnak nevezett, hiperszekularizált közösségi létformánkban ez önmagában sikerülhet. Az embernek valószínűleg elemi igénye a transzcendens, metafizikus élmény, amit ma nem kap meg (az emberiség jelentős része a tradicionális metafizikákhoz valami miatt nem képes hozzáférni, az antik hagyományok nekik nem hozzák át az üzenetet, sőt, nem működnek narrációként sem; a kettő között szerintem kauzális viszony van, de ez már nagyon messzire vinne). Rowling regényfolyama ilyen értelemben beavatottá teszi olvasóját, ráadásul a cselekményrendszer a szappanoperák egyszerű, a tömegek számára jól ismert, ezért könnyen, problémamentesen befogadható dramaturgiája szerint működik. Tökéletes lektúr, mind tartalmilag, mind formailag a fogyasztómaximalizálás legfelső szintjén áll. (Legyen egyszerű, a HP sikerében alighanem döntő szerepe van annak, hogy a megfelelő időpillanatban egyedüli kínálat egy meglévő igény kielégítésére. Eltalált formájú vibrátor, éppen ott ingerel, ahol most nagyon jó – miközben, tudjuk, a befogadói G-pont nem állandó helyzetű. Nem is valószínű, hogy túl sokáig marad sikeres.)

A 3710 oldalnyi szövegfolymhoz rendszerszerű olvasatot építeni egy (kolumnás) recenziónban, persze, lehetetlen – meg talán értelme sincs. Inkább néhány különálló (számomra izgalmas) értelmezési szempont felől próbálom megközelíteni a HP-sorozatot.

Rowling művének sokfelé futó cselekményhálózata négy (archetipikusnak tekinthető) központi motívumot mozgat, ezek a történetben végig jelen vannak, párhuzamosan bomlanak ki, láthatóan segítik a szerzőt, hogy az irdatlan méretű mondathalmaz mégis tartson valahová. A motívumok a következők: (1.) a kiválasztott *evangéliuma*, (2.) a Sátán (*gonosz*) eljövetele és országolása, (3.) a felsőbbrendű faj öntudatra ébredése, (4.) a fiúgyermek beavatódása – férfivá érése.

(1.) A címszereplőt igazi antihősként ismerjük meg a sorozat első darabjában. Harry Potter ekkor 11 éves, ügyetlen, nyegle kisfiú, sem szakrális tudással nem rendelkezik (addigi életét a varázstalan hétköznapi emberek, az ún. muglik között élte), sem bölcsessége, közösségi felelősségérzete nincs, szándékai és céljai partikulárisak (sportolni szeret, ki akar kerülni a nevelőszülő teremtette szabadsághiányos környezetből). Az általunk valószínűleg tekintett világból ekkor kerül át a mögöttesbe, meghívják a varázslók bentlakásos középiskolájába növendéknek. Tudomást szerez részben saját varázsló voltáról (egyéltalan, a varázslótársadalom létéről), részben pedig arról, hogy korábban világalumomra tört egy gonosz mágus, aki az ő szüleit is megölte, és aki hatalmának csúcán rámondta (mármint Harryre) a kivédhetetlen halál átkot (*Adeva kadavra*, ami a gnosztikus *Abrahamdabra* [Legyél!, Kelj életre!] alakváltozata, a regényben inverzálta jelentéssel [Halj meg!]), de a varázslás pillanatában, ahelyett, hogy az áldozat megsemmisült volna, az átok kimondója vesztette el életet, testét. Megtudjuk, hogy ilyen soha nem fordult még elő, továbbá, hogy a gonosz vissza fog térni, hogy a kettejük sorsa valamilyen (misztikus, jóslatokkal terhelt) módon összekapcsolódik, egymástól függ. És hogy e kettős sors végállapota meghatározza majd a világ jövőjét is. Harry Potter alakja felől olvasva, a sorozat annak a változásnak a története, ahogyan a főszereplő (a kezdeti tagadás-menekülés után) felismeri és elfogadja saját kiválasztottságát, az őt a környezete fölé emelő képességeit, ahogyan tudatos harcossá válik, és ahogyan lépésről lépésre eljut a végső igazság megértéséig, hogy a megvívott győztes csaták csak közbülső állapotok, mert az igazi győzelem (az univerzum megmenekülése) kizárólag az ő ön-feláldozásán keresztül lehetséges. Harry Potter belső fejlődésének nyugvópontja annak a helyzetnek az alázatos elfogadása, hogy neki magának kell meghalnia, hogy az ő személyes pusztulásának aktusa válja majd meg a világot. A megváltónak meg kell halnia. (Más kérdés, hogy Rowling, engedve a lektúr-műfaj nyomásának, erőszakot tesz saját koncepcióján, és egy szofisztikált teóriát érvényesítve végül visszahozza hőst a halálból.)

(2.) A gonosz mágussal, illetve annak sorsával valójában egy teljesen kötött sablont mozgat a szerző, semmit nem változtat az eredeti kottán. A regényben *Tudjukkiként* emlegetett szereplő a bibliai János Jelenéseinek Antikrisztusa. Emberi vonásokkal nem bír, karaktere esetlegességektől mentes, egyedüli motivációja a világalumom megszerzése, hamis próféták jövendölnek meg az eljövetele, és amikor ez megtörténik, adatik neki hatalom, országolása halál és szenvedést hoz a Földre (a két utolsó kötetben nagyon sok kínzást, gyilkosságot ábrázol Rowling direktben), hogy végül Armageddonnál (a regényben a varázslóiskola parkjában) legyőzessen, elpusztuljon. Regénykarakterhez ez kevésnek tűnik, az is. Kílóg a szövegből, alakja a legtöbb helyen hiteltelen, nem működik, nem méltó ellenele a címszereplőnek. A ráaggatott attribútumok viszont izgalmasak, erős atmoszférateremtők. A regényben egy ideig nem lehet tudni a gonosz valódi nevét. A varázslók nem mondják

Joanne Katheen Rowling: *Harry Potter I–VII.*

ki, félelemből-babonából, aztán mégis kiderül, hogy *Voldemornak* (franciából, jelentése: szárnyaló halál) hívják, végül ez a névmágia oly módon válik gömbölyűvé, hogy megtudjuk, anagrammáról van szó. A gonosz volt egy korábbi élete, a többihez hasonló varázslóként létezett ebben a különleges univerzumban, a neve Tom Marvolo Riddle (a magyar fordításban Tom Rowle Denem) volt, és amikor átalakult Antikrisztussá, elhagyta régi nevét, illetve annak betűiből alkotott magának újat: I am Lord Voldemort (vagyis: *A nevem Voldemort Nagyúr*). Fontos jellemzője Voldemornak, hogy a fekete mágia ösatyjának (Mardekár Malazárnak) egyenes ági leszármazottja. A karakter hangulatos jellegzetessége, hogy ért és beszél a kígyók nyelvén (párszaszól), hogy egy ideig idegen testben, parazita-ként él, hogy a gonosz tanainak elterjesztése érdekében kvázi apostolokat (az ún. *Halál-falókat*) gyűjt maga köré. Rowling azonban nem elég ügyes egy ilyen szereplő ábrázolásához, nem ismeri fel, hogy a démoni figurát nem szabad túl sokat mutatni, nem szabad sokat beszéltetni, és igencsak kiábrándító, ha hisztériának-türelmetlennek látja az olvasó. Voldemort a HP-sorozat két utolsó kötetében (számomra) már csupán egy erőlködő, szánalmas bűnöző, elveszítéjéj, plasztikusságát. Meghal, elpusztul végül fizikálisan is, betölti funkcióját, de valahogy műanyagból van (a nagy előképhez, Bulgakov Wolandjához nem mérhető, de még Tolkien Sauronja is hitelesebb, jelentésteltettebb gonosz).

(3.) Talán az egész regényfolyam leginkább eltalált motívuma a felsőbbrendű faj ábrázolása. Ha valahol, itt közelít az irodalomhoz Rowling műve. A varázslótársadalmat a szerző kezdetől megosztottan ábrázolja, ám ez a megosztottság először nem kap perspektívát, sem valódi tétet (körülbelül annyit derül ki az olvasó számára, hogy a varázslók egy része varázslók, akik ilyen-olyan okokból már korábban is eltűntek, vagy akár támogatták Voldemortot). A harmadik kötetből azonban kibontakozik egy nagyon erős metaforikus erővel bíró csoportképző eszme. Kiderül, hogy a varázslók egy része önmagából adódó értéket tulajdonít a származásnak. Akiknek kizárólag varázslók vannak a felmenői között, azokat aranyvérének nevezik, akik csak részben varázsló-származásúak, azok a félvérek, és vannak olyanok is, akik maguk varázslók ugyan, de a szülei hétköznapi emberek (muglik) – ők a sárvérűek. A HP egyre komoruló világát az ötödik kötetből a származás torz tisztelete, a sárvérűek megvetése-megalázása uralja. Megrendítő erejű esemény-sorozat bontakozik ki az utolsó három könyvben, a nem tisztavérűeket a többiek előbb verbálisan megbélyegzik, később egyre gyakoribbá lesznek a pogrom-szerű atrocitások, felmerül a szegregáció kérdése (egykes szülők tiltakoznak az ellen, hogy gyerekeik sárvérűekkel tanulnak-élnek egy iskolában), végül, az utolsó kötetben sárvérűtörvényeket léptetnek életbe, amelyek deklarálják, hogy léteznek alacsonyabb rendű varázslók, és egy döbbenetes jelenetsorban megkezdődnek a letartóztatások. Semmit sem ért, semmi konkrét bünt el nem követő varázslók tömegét gyűjtik össze a Mágiaügyi Minisztériumban,

bizottságok végeznek megalázó vizsgálatokat, családokat szakítanak szét, állásuktól fosztanak meg tehetetlenül engedelmessé, védekezni képtelen apákat, anyákat, és a minisztérium már keresi a probléma megnyugtató megoldását. A HP odáig nem megy el, hogy koncentrációs táborokat ábrázoljon (a letartóztatások megkezdése után a regényben hamarosan következik a végső összecsapás, ami elsöpri ezt a rendszert), de nem lehet nem észrevenni, hogy a holokauszt gépezete indul be a mesében, és magától értetődően, kis lépésekkel, mindig csak egy aprósággal téve szörnyűbbé a mű terét. Rowling didaxis nélkül mond véleményt a rasszizmusról és a fanatizmusról. Az aranyvérék magatartásformája, érvrendszere, öntudatos indulata nagyon eleven, hiteles.

(4.) Az (elsősorban közösségiként értelmezhető) három motívum mellett a szerző megröbálja a főhős személyes életvilágát is motivikussá tenni. Rowling talán legnagyobb kudarca ez a törekvés. Harry Potter a regény ideje alatt válik gyermekből férfivé, illetve így kellene történnie. A negyedik kötetből a címszereplőt a párválasztás kérdése is foglalkoztatja, diákszerelmek szövődnek, előbb egy, aztán egy másik. Rowling többször, hosszan, és bántó hamissággal jeleníti meg a fiatalok között kialakuló személyességet. Mintha semmit nem tudna a vonalom természetéről, a serdülőkor frusztrációjáról, a testiség kibontakozásáról, arról, ahogyan a nemi ösztönök átkódolják a magatartásformákat a középiskolás években. Ábrázolni legalábbis nem tudja. Miközben mégis erőlteti a dolgot, kínosan fals helyzetekbe kényszerítve szereplőit, az olvasó pedig fogja a fejét, ugyanis amit Harry Potter és Cho (egy diáklány, az első szerelem), illetve Ginny Weasley (Potter megtalált párja, későbbi felesége) szerelem néven művelnek a regényben, az – hát nem úgy van. Árt a szövegnek ez a szál, a rossz mondatok önmagukban is, meg a regény arányainak se tesz jót, a HP végére ugyanis a főhős megmenti a világot, látott vagy fél tucat emberkínzást, gyilkosságot, feláldozta életét a boldogabb jövőért, de a másik nemről annyit tud, hogy hosszú haj, meg hogy lehet smárolni (a szövegben előszeretettel ismételtetik ezt a szót). Komikusnak hat.

A főmotívumok mellett a regényfolyam rengeteg (kisebb hatókörű, de) izgalmas jellemzővel bír.

A HP folyamatosan képbent tartja a valódi Nagy-Britanniát, városok, utcák, ismert helyszínek jelennek meg a kötetek lapjain. És a brit állam. Elképedve tapasztaltam, hogy miközben Rowling szerepelteti a szigetország végrehajtó hatalmát (a miniszterelnököt nagy jelenettel, párbeszéddel), valamint annak intézményeit, és miközben a mögöttes varázslóvilág egy direkt módon archaikus közösségként jelenik meg a műben, aközben a szerző elhallgatja, hogy Nagy-Britannia nem köztársaság, hanem monarchia, maga is egy (sok szempontból) archaikus társadalom, ahol az ősiségnek-származásnak sajátos szerepe van, és ennek letéteményese az uralkodócsalád, illetve maga az uralkodó. Egyetlen utalás sincs a könyvekben a királyságra.

A HP-ben ábrázolt varázstanok (okkult és misztikus eszmék) a létező Britanniában hagyománnyal bírnak. Nem kell kitalálni neveket, könyvek címét, ideákat, ugyanis valós kultúrhistoriai érdekességekkel könyvtárak vannak tele. Robert Fludd (1574–1637) manicheus gyökerű filozófia ismert, olvasható, és ennek nyomán igazán elterjedté váló rózsakeresztes közösség pedig (meglehetően, téves eszméket mozgató, de mégiscsak) nagyon gazdag irodalmat hagyott Európára. Rowling ebből semmit sem használ. Képzelt egy független miszticizmust, írt egy áltörténelmet és egy pszeudoesztétörténetet a regénye szűszéje mögé. Olcsó megoldás, kihagyott ziccer.

A varázslóiskolában minden évben ünneplik karácsonyt. Ezen mosolyog az olvasó. Már aki. Nem derül ki, hogy mit ünnepelnek olyankor. A húsvét nem jelenik meg a regényben, Jézust egyszer sem említi Rowling (a világnak ez a része nem létezik a regény számára), de a Megváltó születésének a napjára a növendékek hazautaznak a szüleikhez, az iskola nevelői és Harry Potter pedig egymást ajándékozzák meg, így emlékezve – mire is?

Végül egy olyan apróság, ami sikeres. A HP egy önmagán túl is hatni képes metaforát teremtett a horcrux nevű varázstárggyal. A horcruxot a varázsló hozza létre, egy közönséges tárgyból. Megbűvöli. A legsötétebb varázslatnak tetelezi a regény a horcrux készítését. Embert kell ölni hozzá (a halál amolyan összetevőféléje), de a horcruxnak nem a gyilkosság veleje-lényege. Készítéskor a varázsló elmettszi a saját lelkét (személyiségét?), és a lemetszett darabot bűvöli bele a tárgyba. Így, ha megölik is, a lelkének egy darabja tovább él. Igen ám, de az a kimetszett, az továbbiakban hiányzik abból, aki a horcruxot készítette. Rowling úgy írja le ezt az öncsonkítást, mint aminek eredményeként (maradványként) egy torzult lélek él tovább a világban. A művelet nemcsak egyszer végezhető el, és minél többször darabol ki magából a varázsló egy lélekmozaikot, annál sivárabb lelkű lesz a további életében. Ez itt szép. Mert tudjuk, hogy igaz. Tudjuk, hogy vannak olyan élethelyzetek, amelyek valahogy kimetszenek az ember lelkéből egy részt, és az a rész marad ott abban a helyzetben, mi pedig torzult lélekkel, a hiánytól való torzulással élhetünk csak tovább azután. Az emberi sérülékenységet csodálatos metaforája.

Joanne Katheen Rowling hétköztetes vállalkozása a könyvészet mindenkori legnagyobb üzleti sikere, az olvasás népszerűsítése, a lineáris szövegek befogadásának fejlesztése terén pedig elévülhetetlen érdemeket szerzett. Ezért nem is bántottam nagyon. De azért tény, mi tény: a Harry Potter mint regény – erkölcsstelen. Mármint a kunderai értelemben. Milan Kundera kimondta *A regény művészetében*, hogy a regény erkölce a megismerés. Akkor van értelme elmesélni egy történetet, akkor van egyáltalán létjogosultsága egy fiktív, verbális megjelentett történetnek, ha hozzátesz valami újat a világról, az emberi természetéről meglévő közös tudáshoz. Ez nem tesz.

Paulo Coelho: A fény harcosságának kézikönyve. Ford.: Nagy Viktória (Athenaeum Kiadó, 2008) · Százötven országban hatvanhárom nyelven százezer eladott példány; a Brazil Irodalmi Akadémia tagja, a Francia Nemzeti Becsületrend lovagi cím birtokosa, a Világgazdasági Fórum Kristály-díjasa – ez Coelho, a csodamágus.

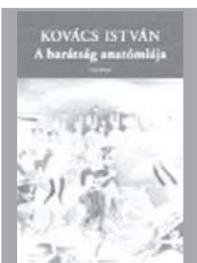
Amikor nálunk is berobbant, elolvastam pár könyvét – kíváncsi voltam, mit olvas az én jó magyar népem. Meg voltam rendülve. De mióta elcsíptem a Zone Romanticán a venezuelai *Júdas asszonya* teleregény végét (úgy a 120. rész körül), valahogy átrendeződtek a kulturálódás, önművelés elvárható szintjéről vallott nézeteim. Ahhoz képest Coelho kifejezetten a magaskultúrához tartozik, izléssrombolónak tulajdonképpen csak módjával nevezhető. Ez a könyve életvezetési útmutató, nem sokban különbözik az ún. hitbuzgalmi füzetekéktől (buzgó hívőknek jámbor tanácsocskák). Coelho szekularizált, modern próféta, generális lélekgyógyász, azt hirdeti, hogy angyalok vigyázzák lépteinket, meg hogy higgyünk önmagunkban, és higgyük el, mindegyikünk lehet a fény harcosa (afféle stoikus ön- és világmegváltó bölcs). Ehhez a pozitív evangéliumhoz a nagy- meg a kiskultúrák legjobb tanításaiból szublimált valami nagyon könnyen érthető, emészthető. (De csitt! Coelho volt már a Budapesti Könyvfesztivál díszvendége, s ekként a Budapest Nagydíj kitüntetője is.)

Richard Kapuściński: Utazások Hérodotoszal. Ford.: Szenyán Erzsébet (Széphalom Könyvműhely, 2008) · Az utóbbi fél évszázad legnagyobb formátumú, írói kvalitású világújságírója. Egyik nap New York luxus-szállodájában, másik nap Afrika éhség-övezetében, mindenütt egyformán otthon, fejében a teljes európai kultúra meg a kétezer éves szolidaritás-vállalás ét-hosza. (Nobel-díjra is jelölték, de mielőtt elszánták volna magukat a döntőkök, a szerző elment meghalni.) Ez a könyv Kapuściński nevelődésének a története is: az ötvenes évek közepén egy ifjúsági lap tudósítója Varsóban; szenved a kelet és nyugat felé egyaránt lezárt határoktól, utazni szeretne. Hirtelen kiküldetés Indiába, Kínába, aztán Szudánba, Kongóba, Algírba, Etiópiába. Főnöknőjétől Hérodotosz *Történelem* könyvét kapja ajándékba, azt olvassa össze mindennapi tapasztalatlanágainak tapasztalataival. Hérodotosztól módszert tanul, világszemléletet, lassacskán megérti, nemcsak a földrajzi, geopolitikai határokat kell átlépni, hanem az időhatárokat is, mert nemcsak térbeli, hanem időbeli provincializmus is létezik. Ez utóbbi csapdájába (a múlt nem ismerés és a jelen kizárólagossá tétele) könnyebben beleesik az ember – a modern technika korában már „az egész emberiség, bolygónk minden lakója provinciálissá válhat” (kivált, ha az ember nem régi vágású tanáraitra hagyatkozik, meg az olyan írókra, mint Kapuściński).

lőtt elszánták volna magukat a döntőkök, a szerző elment meghalni.) Ez a könyv Kapuściński nevelődésének a története is: az ötvenes évek közepén egy ifjúsági lap tudósítója Varsóban; szenved a kelet és nyugat felé egyaránt lezárt határoktól, utazni szeretne. Hirtelen kiküldetés Indiába, Kínába, aztán Szudánba, Kongóba, Algírba, Etiópiába. Főnöknőjétől Hérodotosz *Történelem* könyvét kapja ajándékba, azt olvassa össze mindennapi tapasztalatlanágainak tapasztalataival. Hérodotosztól módszert tanul, világszemléletet, lassacskán megérti, nemcsak a földrajzi, geopolitikai határokat kell átlépni, hanem az időhatárokat is, mert nemcsak térbeli, hanem időbeli provincializmus is létezik. Ez utóbbi csapdájába (a múlt nem ismerés és a jelen kizárólagossá tétele) könnyebben beleesik az ember – a modern technika korában már „az egész emberiség, bolygónk minden lakója provinciálissá válhat” (kivált, ha az ember nem régi vágású tanáraitra hagyatkozik, meg az olyan írókra, mint Kapuściński).

Kovács István: A barátság anatómiája. Írások a magyar–lengyel kapcsolatokról és a lengyel kultúráról. Első könyv (Széphalom Könyvműhely, 2007) · „Lengyel–magyar két jó barát, együtt mulat, s issza borát” (ismert lengyel és magyar gyerekmondóka). Szomszédok voltunk a honfoglalástól Trianonig, lényegében változatlan határral. Számos ponton forrt össze történelmünk: a lengyelek nagyra becsült királynője, Szent Jadviga is magyar királynő (IV. Béla leánya), Mohács után északi országrészünk egyik kulturális központja Krakkó, csak a 15. század második felében ezekert száz magyarországi diák tanul ott, aztán az 1848–49-es magyar szabadságharc (Dembinszky, Bem apó), aztán a II. világháború (lengyel menekültek nálunk), aztán 56 (lengyelek szolidaritása). Vice versa, a rendszerváltozásig működött a két jó barát. A hetvenes-nyolcvanas években a magyar fiatalok Mekkája is Lengyelország volt – akkoriban arrafelé jártunk szabadságvágyat, önbecsülést tanulni. Varsóban láttam először élőben vízágyúkat, rohamrendőr-osztagokat a Jaruzelsky-rezsim idején – félelmetes volt. Ma már szükségtelen annyit fáradoznom ilyesfajta tapasztalatokért, elég, ha nemzeti ünnepeinket beszélgetés Budapest belvárosába (besétálnék, ha mernék). A lengyelek tehát előnyt élveznek nálam, így Kovács István, a tiszteletbeli lengyel is (exnagykövet) – ez a könyve Balassától a 19. század közepéig szemléli a kulturális és történelmi kapcsolatokat (nagyobb fejezetben szól négy nagyszerű lengyel romantikusról, Miczkiewiczről, Cyprian Norwidról, Julius Slovackiról, Zygmunt Krasińskiról).

Feliks Netz: Dysharmonia caelestis. Ford.: Szenyán Erzsébet (Pont Kiadó, 2008) · Ide-oda rakosgatom ezt a könyvet, pedig (utószó, Gömöri György ajánlója) fenemód vonz. Nemrég a Nagyvilág folyóirat matematikus, sziléziai számanak egy-két kartinikus írása mozdította meg az érdeklődésemet. Lengyelországot a II. világháború végén elolták nyugatra, az őshonos németeket kitelepítették, helyükre Ukrajnából hoztak ottani őshonos lengyeleket. Kultúrák kereszteződése és keresztútja – erről szól Netz könyve is, egy katowicezi polgárcsaládról, az apa történetesen német, az anya történetesen lengyel, a család egyik fele a német, a másik fele a lengyel hadseregben harcol. Aztán kicserélődnek a lakók, az új lakók (ukrajnai lengyelek) nem tudják, hová, kik közé kerültek, a régi nem értik, kik keveredtek közéjük – ismerős helyzet, cserélődtek népek a Kárpát-medencében is, a probléma élő, valós, Netz vonz, de miért a címben (az eredetiben is) a csábító Esterházy-utalás? Nem bízik az író a saját tehetségében? Sikerre vágyik? Média-visszhangra? Mindegy, így is elolvasom. Éppen csak nem sietek az elolvasással.

honos németeket kitelepítették, helyükre Ukrajnából hoztak ottani őshonos lengyeleket. Kultúrák kereszteződése és keresztútja – erről szól Netz könyve is, egy katowicezi polgárcsaládról, az apa történetesen német, az anya történetesen lengyel, a család egyik fele a német, a másik fele a lengyel hadseregben harcol. Aztán kicserélődnek a lakók, az új lakók (ukrajnai lengyelek) nem tudják, hová, kik közé kerültek, a régi nem értik, kik keveredtek közéjük – ismerős helyzet, cserélődtek népek a Kárpát-medencében is, a probléma élő, valós, Netz vonz, de miért a címben (az eredetiben is) a csábító Esterházy-utalás? Nem bízik az író a saját tehetségében? Sikerre vágyik? Média-visszhangra? Mindegy, így is elolvasom. Éppen csak nem sietek az elolvasással.

Pécsi Györgyi Szubjektív könyvtár

„Soha nem olvasok olyan könyvet, amelyikről kritikát kell írnom: az annyira befolyásolna.”

Oscar Wilde

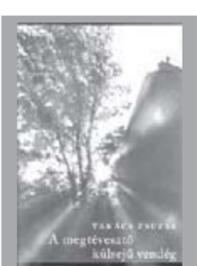
„No ne!” – P. Gy.

Orcsik Roland: Holdnak, Arcsal (Tiszatáj Könyvek, 2008)

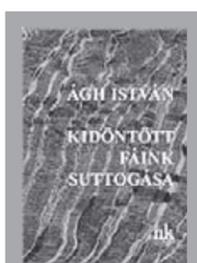
Nekem már az is rokonszenves ebben a könyvet futószalagon termelő világban, ha valakinek, mint Orcsik Rolandnak, krisztusi korára jelenik meg a második verseskötete. Orcsik Rolandnak volt, van türelme kihordani a verset, megvárni, hogy megérlelődjön, formára találjon a valódi műveket kikényszerítő belső nyugtalanság. Könyvét azoknak ajánlja, akik a veszteség fantomjával küszködnek. O. R. szülőföldjét, a Vajdaságot vesztette el, meg vele együtt az ember eredendő ártatlanságába vetett hitét – „kinyiffannak teóriáid, / mikor hálósobádba / henteskéssel törnek be”. A veszteség persze nem szűkíthető le egy országra, egy háborús időszakra. Alapvetően fájdalmas tapasztalatai ellenére Orcsik Roland versei nem kizárólag sötétek, és nem kizárólag tragédiára hangoltak: a kóborló szegénylegény napfényes, mediterrán kultúrákban keres hajlékot, ahol „a tenger egybefolyik az éggel”, ahonnan kiláthat a lélek önmagából, máskor meg a rajzfilmek dagadt-hájas kandúrmacskájának, Garfieldnek a bőrébe bújva fergeteges groteszk paródiákban, felszabadító, farsangi nevetéssel figurázza ki „korunk hőseit”. Irónia, önirónia, karneváli groteszk játék kontrasztosza a pátosz, megrendült lírai vallomást – jó könyv Orcsiké (amikor ez a két-, vagy többféle minőség együtt áll majd, még jobb lesz).

Takács Zsuzsa: A megtévesztő külsejű vendég (Magvető Kiadó, 2007); **Üdvözlégy, utazás!** (Magvető Kiadó, 2004) · Az előbbi könyv: novellák (költő prózája, mintha spanyol-portugál-olasz-latinos, meg mintha jékelys, karkás; borzongató, álmokkal átszőtt történetek javarészt a rákosista, meg a kemény kádári időkből), az utóbbi: versek (későnyugatos, újhaldas, pilinszkys, nagyon fő vonalakban) – együtt is, külön-külön is az utóbbi évek egyik nagy teljesítménye; jönnek a kritikák, értelmezések is rendszeren, tényleg újra kell olvasni. Főleg a versek nem „velem járó könyvecskék” (Pál Ferenc) unalmas napokra. Enigmatikusak, tele vendégszövegekkel, intertextusokkal, szimbólumokkal (katolicizmusban jártasak előnyben). Egyik korábbi kötetéből (*A letakart óra*) való *A megfosztás rítusa* című verse – a pap leszedi az oltárt, hazaküldi a hívőket, mert a kétezer éves szövetség véget ért; ez, így a teljes reménytelenség, kiürültség, sivárság. De a vershez írt a költő egy értelmezést vagy történetet (Vigilia, 2007/12): azt írta, verse az oltár nagycsüörtörtöki kifosztását idézi fel (és nem a nietschei „Isten halott”-at) – így viszont teljesen megváltozik a vers üzenete, mert minden rítus a nagyszombati föltámadást készíti elő, a reményt tehát. Borzongató!

Ágh István: Kidöntött fánk suttogása (Nap Kiadó, 2008) · A kötet írásai korábban már megjelentek önálló könyvekben – az ugyan-ezen című, Felsőiskázról írott szociografikus, az *Egymás mellett* és a *Virág-árok* személyesebb hangú lírai, illetve esszéisztikus önéletrajzi szépprózai munkákban. Ez a könyv is – a posztmodern technika számos elemét fölhasználó – „költő prózája”; háromteteles zemenő, vagy barokk székesegyház. A főhájó, Iszkáz az ontikus közösség, a két mellékható Budapest, a szerelmek, barátságok színhelye, együtt: a személyes emlékezetből megteremtett haza. A könyv egyik remeklése Zalavárnak, a testvérátya (a költő

Takács Zsuzsa: A megtévesztő külsejű vendég (Magvető Kiadó, 2007); **Üdvözlégy, utazás!** (Magvető Kiadó, 2004) · Az előbbi könyv: novellák (költő prózája, mintha spanyol-portugál-olasz-latinos, meg mintha jékelys, karkás; borzongató, álmokkal átszőtt történetek javarészt a rákosista, meg a kemény kádári időkből), az utóbbi: versek (későnyugatos, újhaldas, pilinszkys, nagyon fő vonalakban) – együtt is, külön-külön is az utóbbi évek egyik nagy teljesítménye; jönnek a kritikák, értelmezések is rendszeren, tényleg újra kell olvasni. Főleg a versek nem „velem járó könyvecskék” (Pál Ferenc) unalmas napokra. Enigmatikusak, tele vendégszövegekkel, intertextusokkal, szimbólumokkal (katolicizmusban jártasak előnyben). Egyik korábbi kötetéből (*A letakart óra*) való *A megfosztás rítusa* című verse – a pap leszedi az oltárt, hazaküldi a hívőket, mert a kétezer éves szövetség véget ért; ez, így a teljes reménytelenség, kiürültség, sivárság. De a vershez írt a költő egy értelmezést vagy történetet (Vigilia, 2007/12): azt írta, verse az oltár nagycsüörtörtöki kifosztását idézi fel (és nem a nietschei „Isten halott”-at) – így viszont teljesen megváltozik a vers üzenete, mert minden rítus a nagyszombati föltámadást készíti elő, a reményt tehát. Borzongató!

Ágh István: Kidöntött fánk suttogása (Nap Kiadó, 2008) · A kötet írásai korábban már megjelentek önálló könyvekben – az ugyan-ezen című, Felsőiskázról írott szociografikus, az *Egymás mellett* és a *Virág-árok* személyesebb hangú lírai, illetve esszéisztikus önéletrajzi szépprózai munkákban. Ez a könyv is – a posztmodern technika számos elemét fölhasználó – „költő prózája”; háromteteles zemenő, vagy barokk székesegyház. A főhájó, Iszkáz az ontikus közösség, a két mellékható Budapest, a szerelmek, barátságok színhelye, együtt: a személyes emlékezetből megteremtett haza. A könyv egyik remeklése Zalavárnak, a testvérátya (a költő

Nagy László) által is megénekelte „államilag engedélyezett magánmém”-nek a görög sorstragédiákra emlékeztető megrázó története. Paraszt Csehov, írja a novellista Szabó Istvánról Ágh István, Zalavár pedig magyar paraszti Iphigenia, mondom, akit az apa – „bársony volt kezének” a ló –, és persze a lóval vakmerően bátor „Laci” minden szeretgetése, védelmezése ellenére a vérvívó istenek magukhoz ragadnak és fölfalnak (elviszi a téesz, no). Andrzej Staszuk a leszakadt, a másik (Kelet-)Európáról írja, itt még elhiszem, hogy az embert sárból gyúrta a Teremtő. Ágh Istvánnak azt is elhiszem, hogy a nagyvárosi embert is sárból gyúrta a Teremtő. Óvatosan írom le, holott bizonyos vagyok benne: a *Kidöntött fánk suttogása* világirodalmi rangú mű, helye Cs. Szabó László meg Szabó Zoltán *Szerelmes földrajza*, Tamási Áron *Szülőföldemen*, Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* polcmagasságában van.

Perzselő napsütésben. Útravaló a tudás birodalmából. A természet fortélyai I. Szerk.: Dosztányi Imre (Természetbúvár Alapítvány, 2008) · Hetente két-három-négy könyvet olvasok (szaladok át), évente úgy százötven-kétszáz. Minél több könyvet ismerek, annál jobban elszakadok a földtől, égtől, állatoktól, növényektől. Ember nélkül a teremtett világ tökéletes – írta Székely János. Ismerek és fölismerek számos verset, író, könyvet, tehát világunkból a tökéletleneket, de sokkal több tökéleteset nem ismerek (fő), például a kígyósziszt, a királydinnyét, a bakszakállt, az átoktűskét, a szemvidítót, a báránypirosítót, a kosbort, a nadragulyát, a bibircsvirágot, a lápi hízókát, a gólyaorrt, a fagyalszendert, a szívhangyát, az óriáscsibort, a keringőbobogárt, a molnárpóloskát, és mi mindent nem még, amiket a Természetbúvár folyóirat válogatott írásainak szerzői viszont igen. Ember nélkül a teremtett világ tökéletes – írta Székely János. Igaza van, annyi ocsmányságot, gonoszságot elkövetett az ember – én is a teremtésnek ezt a korcsát utalom a legjobban. De ha növény volnék, vagy ásvány, a szavak költészete, azt hiszem, hiányozna. Költészet nélkül hogyan is tudnám megnevezni, mi az, amit nem ismerek, például a kígyósziszt, a királydinnyét, a bakszakállt... és ha meg tudnám nevezni, akarnám-e igazán a báránypirosítót vagy a kosbort, vagy elég lenne nevük melege?

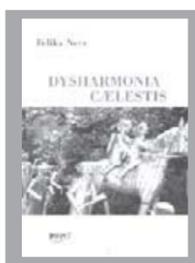
Kicsi Sándor András: Konyha és lélek (Orpheusz Kiadó, 2007) · A szerző néprajzi, művelődéstörténeti, kultúrákői gasztronómiai kalandozást ígér – a magyar, meg néhány egzotikus nép konyhája (nyárssa) vidékéről. Érdekességeket olvashatunk Szomor Dézso szilveszteri vacsorájáról, a múlt-múlt századfordulós német eredetű magyar sörgyárakról, az ördöglánycsirkéről, a fröccsokról, a kvargliról, a töltikéről, a személynékről vett ételnevekről. Próbálom kitalálni, mi lehetett a kötet „kompozíciós elve” – több tippem is van, a végeredmény mindegyiknél az, hogy ha így nézem, ha úgy, K. S. A. könyve bizony soványka, maximum fél könyv, inkább negyed. Generálisan el vagyunk láva szakácstudomány, az egyik tévésatornán főznek, híznak, isznak, a másikon kondíznak, fogyóznak stb., bármely közönséges tv-paprika néző magas szinten ki van kupálva gasztronómiából, háziasszonyok egy testesebb szakácskönyvvel egészen rendes kultúrtörténethez, néplélek-történethez hozzájutnak. Akkor hát? Nem biztos, hogy érdemes a könyv létének lappangó titkát megfejteni.

Sisa József: Kastélyépítézet és kastélykultúra Magyarországon. A historizmus kora (Vince Kiadó, 2007) · Családunk négyszáz éve él a kastélyunkban – normális, ha egy angol arisztokrata sarj így kezdi. Amikor először nyugaton jártam, bámultam csak: ott a kastélyokat nem szeretetotthoni elaggottak, fogyasztócsok, tsz-irodák lakták le, hanem családok *be. Korgó gyomru magyar paraszt* csak lestem, odabent a tulaj vagy kiféle bilizteti a gyereket Trabant árát érő lovaglőcsizmában. Sisa azt a korszakot világítja át, amikor arisztokraták, nemesek, meg a polgárosuló újgazdagok még egyszer utoljára föllendítik a kastélyépítézetet Magyarországon. Nem nagyon tetszik a historizmus eklekticizmusa, olyan – *eklektikus*, de jobban érzem magamat, ha például ezek a kastélyok is rendben túléltek volna a múlt század második felét. Sisa könyve precíz kultúrtörténeti leltár, sokszor szórakoztató, laikusnak kivált. Mint: József (Habsburg) főherceg fölöttébb ügyelt, hogy ótátrafűdi nyaralóját *teljesen hazai anyagból* hazai mesterek építsék. A Vasárnapi Újság írja is, „nincs az épületben egy szeg, mely ne lenne magyar”! Úgy mint: a Zellerin, a Geitner és Rausch, a Haas, a Fischner, a Migazzi, a Scholz gyárak termékei. Ez még a múlt-múlt századvég: a pesti-budai kávéházak nemzeti szalaggal vannak fölplántlikázva, nyelvében magyarosodik a vagyonosodó, majdani polgár (hogy aztán lett-e polgársága Pestnek csakugyan, ne most firtassuk).

Sisa József: Kastélyépítézet és kastélykultúra Magyarországon. A historizmus kora (Vince Kiadó, 2007) · Családunk négyszáz éve él a kastélyunkban – normális, ha egy angol arisztokrata sarj így kezdi. Amikor először nyugaton jártam, bámultam csak: ott a kastélyokat nem szeretetotthoni elaggottak, fogyasztócsok, tsz-irodák lakták le, hanem családok *be. Korgó gyomru magyar paraszt* csak lestem, odabent a tulaj vagy kiféle bilizteti a gyereket Trabant árát érő lovaglőcsizmában. Sisa azt a korszakot világítja át, amikor arisztokraták, nemesek, meg a polgárosuló újgazdagok még egyszer utoljára föllendítik a kastélyépítézetet Magyarországon. Nem nagyon tetszik a historizmus eklekticizmusa, olyan – *eklektikus*, de jobban érzem magamat, ha például ezek a kastélyok is rendben túléltek volna a múlt század második felét. Sisa könyve precíz kultúrtörténeti leltár, sokszor szórakoztató, laikusnak kivált. Mint: József (Habsburg) főherceg fölöttébb ügyelt, hogy ótátrafűdi nyaralóját *teljesen hazai anyagból* hazai mesterek építsék. A Vasárnapi Újság írja is, „nincs az épületben egy szeg, mely ne lenne magyar”! Úgy mint: a Zellerin, a Geitner és Rausch, a Haas, a Fischner, a Migazzi, a Scholz gyárak termékei. Ez még a múlt-múlt századvég: a pesti-budai kávéházak nemzeti szalaggal vannak fölplántlikázva, nyelvében magyarosodik a vagyonosodó, majdani polgár (hogy aztán lett-e polgársága Pestnek csakugyan, ne most firtassuk).

Feliks Netz: Dysharmonia caelestis. Ford.: Szenyán Erzsébet (Pont Kiadó, 2008) · Ide-oda rakosgatom ezt a könyvet, pedig (utószó, Gömöri György ajánlója) fenemód vonz. Nemrég a Nagyvilág folyóirat matematikus, sziléziai számanak egy-két kartinikus írása mozdította meg az érdeklődésemet. Lengyelországot a II. világháború végén elolták nyugatra, az őshonos németeket kitelepítették, helyükre Ukrajnából hoztak ottani őshonos lengyeleket. Kultúrák kereszteződése és keresztútja – erről szól Netz könyve is, egy katowicezi polgárcsaládról, az apa történetesen német, az anya történetesen lengyel, a család egyik fele a német, a másik fele a lengyel hadseregben harcol. Aztán kicserélődnek a lakók, az új lakók (ukrajnai lengyelek) nem tudják, hová, kik közé kerültek, a régi nem értik, kik keveredtek közéjük – ismerős helyzet, cserélődtek népek a Kárpát-medencében is, a probléma élő, valós, Netz vonz, de miért a címben (az eredetiben is) a csábító Esterházy-utalás? Nem bízik az író a saját tehetségében? Sikerre vágyik? Média-visszhangra? Mindegy, így is elolvasom. Éppen csak nem sietek az elolvasással.

Csoóri Sándor mára emblematikus alakja lett a magyar irodalmi életnek és a magyar közéletnek is. Nem tudom, jó-e emblematikus személynek lenni – azt hiszem nem –, de kétségtelen, hogy nagy felelősséget ró az illetőre, mert sokak szemében sokszorosan számít a véleménye az ország lakosait és minden magyart érintő kérdésekben. Az olvasók ilyenkor minden gondosan válogatott szóban, minden kifaragott mondatban többletjelentést látnak, olyat is, amely nem feltétlenül esik egybe a szerző szándékával. (Különösen igaz ez az esszé műfajában, ahol az esztétikai megformálás kevésbé távolítja el a szerző személyétől a szöveget, mint a regény vagy az elbeszélések esetében.) E könyvben nagyon sok olyan fontos gon-

dolat és mondat van, amelyet minden bizonnyal vizsgálódó alaposan, illetve különös reménnyel fogadnak az olvasók. Szerencsére azonban mondatai olyannyira tiszták, átlátszók, hogy nem adnak lehetőséget semmilyen értelmezőnek arra, hogy más olvasson ki belőle, mint ami a szerzői szándék. Felelős aggodalom, a figyelem felkeltésének szándéka, a közösség értékeinek megmentésére szóló buzdítás. A könyv az utóbbi időben (2003–2007 között) született esszéket tartalmazza, de a címben jelzett műfaji meghatározáson túl több beszélgetés is helyet kapott a lapokon (*Nekünk ilyen sors adatott, A kizökkent irodalom, Bársonyos restauráció*), sőt olvashatunk különböző alkalmakra készített beszédek is (*Fölszólalás a Kossuth téren, Könyvhét Debrecenben, Engedjétek hozzám jönni önmagamat, A Németh László szobor avatásán*).

A valóság módját sokféleképpen lehet megragadni az irodalomban, de mindegyik között leginkább személyes az esszé műfaja, hiszen itt a szerző nem ölthet álruhát, nem bújhat valamelyik szereplőjének bőrébe, s nem is szólhat meg olyan átteleles hangon, mint egy lírai alkotásban. Csoóri esszéi olyan írások, amelyek építőkövekként egymásra helyezett valóságdarabokban mutatják fel a megszólaló ént, s noha a gondolatok sokszor csapongónak tűnhetnek, mégis minden alkalommal korlátokat ad a szármalásnak a szigorú kapcsolat a valósággal, az élmény, amely a szerzőt írásra sarkallta. Az élmény azért válik hitelessé, mert a megszólaló mélyen átéli azt. Ezek az esszék igen kevés fogást engednek a moderm, pusztán csak a szövegre koncentrált irodalomértelmezésnek, ám ezzel együtt az írások nagyon párbeszédképesek, mivel a szövegekben egy pontosan körvonalazható érték- és eszmerendszer áll. Nincs maszatolás, kétértelműség, e véleményvel lehet egyetérteni vagy elvetni, de semmiképpen nem lehet elsiklani fölöttük, hogy lila szövegelés lenne. A kikövetelt

párbeszéd azért fontos, mert jó néhány esszében (*Paraszak a tenyérben, Elfelhősödő fejfel, Nem, az nem lehet*) olyan fogalmakon, illetve az azokból elillanó értékek elvesztésén töpreng a szerző, mint magyarság, nemzet, összetartás, tisztesség, erkölcs. S e szavaink éppen azok, amelyeknek jelentésmezeje a médiaelhnyomás különféle hatásai nyomán egyre bizonytalanabbá, homályosabbá váltak az utóbbi évtizedben. Ezek azok a fogalmak, amelyeket Aladdinként addig kéne egyre fényesebbre, fényesebbre dörzsölgöztünk, míg végre előbújik belőlük a szellem.

Csoóri a nagy veszedelem közeledtét kiáltja az arcunkba, azt, hogy e lámpások esetleg végérvényesen beroszadhatnak: „mert a magyarság szétesése manapság már nemcsak költők látomása, hanem a villamoskalauzoké és az utcaseprőké is. Nem magasban köröző gyászír, hanem köznapis szemét, amelyet bármelyik utcasarkon a szemünkbe vághat a szél.” (*Megkészt levél egy fiatal pályatársam karácsonyfája alá* – 108.) A tisztesség elhanyagolása, a gondolatok szikesedése és a nyelv hervadása olyan tünetek, amelyek mindenképpen figyelmeztetőek abból a szempontból, hogy e közösség, amelyet nevezünk nemzetnek, avagy magyarságnak, miként tud majd helytállni az elkövetkező évtizedek kihívásai között. Nemcsak a globalizáció mindent egyformára rendező elnyomásáról van szó, hanem a kapunk előtt dübörgő gazdasági válságról, a húsz éven belül az egekbe szökő olajárakról, a környezetszennyezés egészségromboló hatásáról. Ezek a kihívások a közösség egységét, tagjainak egymás iránti megbecsülését, toleranciáját kívánják meg, olyan eszméket, célokat, amelyeket mindenki tud vállalni. E célokat elsősorban az értelmiségnek kötelessége megfogalmazni, ámde: „A demokrácia pancsoló itálaitól megrészeszégülve, már arról is népszavazással kell döntenünk, hogy melyik magyar lélegezhet szabadon, s melyiknek kell a lélegzését ideiglenesen fölfüggesztenie. Ezt a léhelyzetet nevezük politikai életnek? Hol az értelmiség, amely ezt eltűri? A diktatúrával szembe mert és szembe is tudott szállni, a butasággal már képtelen?” (*Megkészt levél egy fiatal pályatársam karácsonyfája alá* – 108.). Csoóri szerint elsősorban az értelmiségnek van felelőssége abban, hogy az 1990-es év eseményei után ide jutott az ország, s éppen ezért az ő felelőssége az is, hogy az innen kivezető utat megmutassa, a következő átalakulást előkészítse.

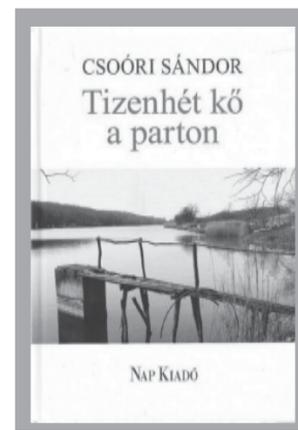
Az értelmiségiekben belül különösen az írással, a közbeszéd kialakításával foglalkozókat terheli a felelősség. Ez a vélemény az írószerepet ahhoz a hagyományos formához köti, amelyben a politikai kiállítás és felelősségvállalás is fontos szerepet játszik (*Bársonyos restauráció, Meghasonlott regényhős?*). Ez a fajta – mondhatjuk képviselői – szerep nagyon erősen különbözik a liberális nézőponttól, amely a művészetet mint elkülönült társadalmi funkciót, s a művészt mint a konvenciók alól felszabadított személyt határozza meg. Ez a nagyon erős szemléletbeli különbség nyilván megosztja majd e kötet olvasóit is, hiszen egyik oldalon úgy vélik majd, hogy egy író ne politizáljon, ne szídjia az épp aktuális kormányt, a miniszterelnököt, a másik irodalomszemléletet magukénak vallók pedig úgy látják, hogy

az íróknak kötelessége akár politikailag is kiállni és véleményt formálni azon kérdésekben, amelyek az ország közösségét illetik. A kétféle szemlélet nemcsak tartalmi, poétikai síkon jelenik meg, de sokszor stilisztikailag is. Erre hoz példát Csoóri, amikor az irodalomértés újfajta beszédmódját bírálja: „»ha az érzékileg észlelhető fokozottan a közvetítettség kódjaiba íródik át, akkor együtt a képesség észlelésfüggő meghatározottságának és mediális hordozója egyértelműségének felszámolásával a látomás fikcionalizálódása, művisége, közvetítettsége mutatkozik meg.« Félreértés ne essék: a mondatot meg lehet érteni, de a megértésért ilyen kegyetlenül kerébe törni nyelvünket Isten ellen való vétek és mindnyájunk ellen való merénylet is.” (*Könyvhét Debrecenben* – 284.)

Az esszék szerzőjének irodalomszemléletét jól jelzik azok az írások, amelyek a magyar irodalmi hagyomány korábbi alkotóit, műveit vizsgálják: e kötetben kiemelkedő szerzetet és figyelmet kap Ady próféta, jeges-lázás hangja és József Attila sorai is (*Ember és költészet, Fölebredhet-e az író?*). A korábbi kötetek Petőfi értelmezései helyett a két, huszadik századi géniusz poétai munkáira eső nagyobb fény a panaszkodások, a kétségbeesés, az átkozódás hangját emeli ki.

A kötet alaphangulatából kitűnik: a szerző hangja fáradtabb, borúlátóbb, mint korábban, amint ezt még 2004-ben megfogalmazta: „Az elmúlt hetekben nem a tél kínozta meg, hanem az irodalom. Sehogy sincs a helyén. Valamiképpen kizökkent, mint az Idő Shakespeare drámájában. A tüntetések és a kilépések egyszerre szabadították rám a lelkiismeret-furdalást és a bűntudatot. Ha török, ha szakad, ezt a helyzetet magamban s magam körül meg kell változtatnom.” (*A kizökkent irodalom* – 147.) A szándék nemes, az eredmény azóta is kevés, s csak a remény él, hogy egyszer megváltozik ez a helyzet.

THIMÁR ATTILA

Csoóri Sándor: *Tizenhét kő a parton* (esszék), Nap Kiadó, Bp., 2007

Régebbi gyanúm, hogy az újabb romániai magyar irodalom ifjabbjai a régebbi jugoszláviai magyar irodalom egykori úttörőitől, az immár több mint negyven évvel ezelőtt induló *Új Szimposzion* szervezőitől tanultak a legtöbbet módszerek, stílusok dolgában. Ők, délvideki elődeik gúnyolódta ennyit a (saját) vajdasági életérzéses, couleur locale-os, tópartias, provinciális primitívizmuskon. A rendszerváltoztatás után „önösszeszedésbe” kezdett erdélyi ifjak felelték azt az intést, amelyik fél évszázaddal előbb a szocialista realizmusra vonatkoztatva hangzott el, az ő esetükben pedig a posztmodernre átavagy felülírva valahogy így hangozhatna: az erdélyiséggel, a transzszilvanizmussal, a szolgálatelvű irodalom-felfogással sza-

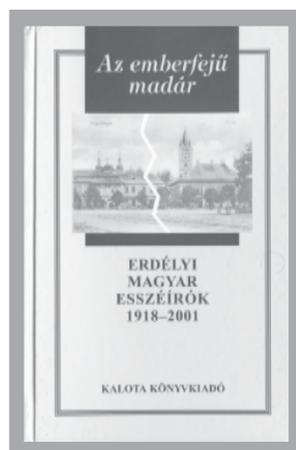
kítani valóban bátor tett, ám az emiatt (örömben) ugráló nyulacska nem nagyobb a Mezőség vagy a Partium elefántjánál. Hogy Kolozsvárott is, mint hajdan Újvidéken – a szimposzionisták utólagos önminősítése szerint – „kalapáccsal” akarnak irodalmat művelni, ezt a benyomást (beütést) a *Korunk* tavalyi összeállítás, a *Vitázó utókor* című ankté (2007/4) erősítette ismét meg. A vitakérdések feltevőjének, Balázs Imre Józsefnek a válogatásában megjelentetett antológia, *Az emberfejjű madár* tovább táplálja ezt az érzést.

Az ankté pályakezdő irodalomtörténészei, kritikusai olyan légvárat rendeztek be maguknak, ahonnan az éteri magasságból látták, hogy kies tájjaikon végképp tarthatatlanná vált a „váteszköltő”, a „nemzetföltő-költő” szerepe, amelynek legeslegutolsó alakítóját mindjárt azonosították is az alighogy elhunyt Sütő András személyében. Gyászmunájuknak e különös végzése közben azért nem győztek örvendezni afelett sem, hogy Tamási és Nyíró, no meg Sütő nevével – úgymond – fémjelzett népi témának és nyelvnek is bealkonyult; oda az erdélyi magyar falu romantikája, annál is inkább, merthogy – ismét csak úgymond – a „konkrét falu” is eltűnt, méghozzá jóval korábban. E légvári közlés szerint, ha kedves utazó, látsz Romániában tehenes szekeret útközepén menve, kórésziket ugyanoda vetve, egy „elvont falu” jusson majd eszedbe. Az efféle káprázatokra, ismételhetnénk a tegnapi újvidéki úttörők szavajárását, már élünk sincs. Annak olvastán meg kíváltképp elnémulunk, ha valaki sokoldalú titáná dalmahodva úgy kárhoztatja bárki, ám azért korántsem dilettáns szerző hiúságát és kicsinyességét, hogy az odamondogatásban elfáradva saját „felkavaró” regényének ajánlásával frissül fel, szerényen közölve: elhiszi, kötetével „valami új” kezdődött.

Hogy *Az emberfejjű madár* milyen új (művelődés- és irodalomtörténeti) fejezet kezdete – ez már a (be)válogatott szerzők névsora alapján is sejthető. Ahhoz, amit az alcím állít, hogy ők esszéírók volnának, s nem pedig írók, akiknek az esszéit adják közre, a kötetben semmiféle magyarázat nem kapcsolódik. Holott a kommentár

éppúgy szükség lett volna, mint valahol az eredeti megjelenés helyének és idejének a közlésére. Kedvesinálóként, a szerzőtől más esszék fellapozását serkentendő éppúgy, mint az eligazodást szolgálva. A tájékozódást, hogy az egyes, egymással is vitázó dolgozatok az időben haladva hogyan következtek egymásra.

Mert így, ennek híján csak zavart okoz, példának okáért, hogy a kiváló stilszista, a szellemesen csipkelődő Molter Károly „a morgás jogán” hiányolja az esszét az erdélyi magyar irodalomból, jóllehet ezt maga a válogatás is cáfolná, ha nem cserélné föl az írások sorrendjét. Az időrend betartásával világossá válna, hogy Molternek egy „transzylvan balhiedelemmel” is szembezálló eszmefuttatása jóval későbbi keletkezésű, mint László Dezsőnek a harmincas évek legelejéről való esszéje, a beszédes című *A kisebbségi élet ajándékai*, de sorrendben Szemlér Ferenc vitacikke is megelőzte. A *Jelszó és mítosz* azonban más, a válogatás rejtve maradt szempontjait érintő kérdésekkel is összefügg. Mindenekelőtt azzal, hogy ha már a válogató szíve szerint – újfent úgymond – az erdélyiség-probléma „demitizálása” az egyik fő téma, akkor a Szemlér-cikk változatos visszhangjából is érdemes lett volna kiemelni egy-két akkordot, vagy ha erre, a mindig fölemlgethető terjedelmi okok miatt nem volt lehetőség, akkor a harmincas éveket behalózó viták egy-egy szálának kihúzásával és felmutatásával lehetett volna megpróbálkozni. Ha nem a skizma-per anyagából, ha nem a Vallani és vállalni-vita folyamából, akkor máshonnan kiemelve. A valamikor sokat méltatott Vászárhelyi Találkozó körüli polémiákból, például, vagy egy-egy alkotó személye és szerepe miatt támadt csatározásokból. Lehetett volna ez utóbbi Osvát Kálmán, lehetett volna Markovits Rodion – amilyen hangsúllyal, félig tréfásan, félig komolyan ők tudtak beszélni, az az esszének mint műfajnak a jellegzetességeit (sőt, ha úgy tetszik, a követelményeit) színesen felvillantó Szilágyi Júlia-dolgozat szerint is irigylendő képesség lehet. De hát ők csakúgy hiányoznak az esszé-

Az emberfejjű madár. Erdélyi magyar esszéírók 1918–2001, Szerk.: Balázs Imre József, Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár, 2007

írók sorából, indokolatlanul, mint ahogy hiányzik, a szerkesztő szerint indokolva, a jó tolláért valamikor irigyelt Spectator, továbbá Balázs Ferenc, Tavasz Sándor, a Jancsó-fivérek, Béla és Elemér, nem utolsósorban pedig Tamási Áron is. Az ekkori, azaz a két világháború közötti időkből hiányoznak listáját egy-két névvel, például Berde Máriaéval, Karácsony Benőéval vagy Tabéry Gézáéval kiegészíteni csak azért is érdemes, mert az előbb hivatkozott dolgozat címe alapján – *Lehet-e esszé tanítani?* – felvethető: Lehet-e kötetet szerkeszteni?

S mert polcon a példa, lehet, ezért a kérdés az utóbbi csaknem hatvan évre vonatkozóan úgy egészíthető ki, hogy csakugyan annyian vannak ez idő tájt is azok, akik – mint Spectatorékról közli a bevezető – nem „igazi esszéisták”. Akiknek az írásai „kitüremkednek” az esszékeretből, vagy mert értekező jellegű mellékessé teszi szemléletességüket, vagy mert – szegény Tamásiék – hiányzik belőlük a nyelv hajlékonysága, eleganciája. Akik mindeme képességeknek híján vannak, nemzedékként is együvé tartoznak, így is megnevezhetőek: a Forrás első nemzedéke csakúgy érdemtelen – egy-két kivétellel – az esszéíró címre, mint a második, Csiki Lászlóék, Király Lászlóék, Farkas Árpádék csapata. Mintha Vári Attilával együtt az előttük járó Páskándi Géza, a legvirtuózabb és legcsapongóbb fogalmazók egyike csakúgy kitüremkedne, mint az egyébként a kötetben esszéistaként is megdicsért Szilágyi Domokos. Vagy mint a re-mek portréesszéket mintázó Bálint Tibor, vagy mint a saját regényét, a valaha volt és valaha lesz erdélyi irodalom reprezentánsát bemutató Szilágyi István, a *Kő hull apadó kútba* (ön)jelenzője, vagy ugyan, aki a besüggőként is tündökölt Szabó István filmjéről, *A napfény izéről* talán a legmeggondolkodtatóbb értelmezést szerzte.

Rájuk tehát hiába lennének-vagyunk kíváncsiak. A szerkesztő a legifjabbakkal váltotta le/fel őket. Illetve azokkal a szerzőkkel, akiket annak idején az ún. esszéíró nemzedékként neveztek meg, ám akiknek a (be)válogatott írásai lehetnek bármily okos okfejtések, alapos értelmezések, látszik rajtuk, hogy – Horváth Andor helyénvaló esszéjének címét kölcsönözve – nem *Montaigne köpenyéből* bújtak ki. Inkább nehézkesség, nyakatekerttség a fogalmazásban, semmint „mesteri összevisszaság”. Ha már ez utóbbi, akkor az Vida Gábor találgatásában: *Hogyan írjuk meg a romániai magyar irodalom történetét?* Vagy abban a fölizitott paraszú elménczedésben, amelyik azzal is fölhevít, amit a (csak) költő Forbáth Imréről állít, hogy a cseh és a szlovák próza eredményeit használta (volna) fel. Mások, többek a kötet végén mintha magánszámot adnának elő, itt már halványan se sejlenek a válogatás szempontjai. Az viszont világos, hogy a kánonállítás igekezete csak felemás eredményhez vezetett: van Bodor Ádám, van Balla Zsófia, nincs viszont Kányádi Sándor, és nincs Kovács András Ferenc, se Orbán János Dénes. Némelyiküknek a neve se szerepel, nemhogy portré lenne róluk. Ki tudja, miért? Ki tudja, lehet-e (esszé)kötetet szerkeszteni?

MÁRKUS BÉLA

Nem számított „korszerűnek” a szemléletem negyedszázada sem, mégis minden egyértelműnek tűnt akkor még. Arról, hogy a nyelvbe vetett bizalom megrogyant, hogy a személyiség destabilizálódott, hogy egyéni s közösségi identitásunk meghatározása problematikus, a nyolcvanas esztendők elején – egyetemistaként – is hallottam harangozni már, de nemigen törődtem vele. Meglehet, izlésem, s „olvasási stratégiám” volt elmaradott, de Ady, Móricz, Németh László, Nagy László – sőt Dosztojevszkij vagy García Marquez – versei, regényei, tanulmányai (s nem a „szövegei”!) nem ezt súgták ugyanis nekem. Nem ezt súgják azóta sem, igaz, ma meg már az irodalomtudomány nem törődik sem velem, sem azokkal a lelkekkel, akik a közben ósdiak minősített (irodalom)szemlélet „fogságában” könyörögnek-perlekednek – s dolgoznak – azért, hogy számukra is maradjon egy kicsi hely a Nap alatt. Manapság semmi sem biztos, illetve egyetlen dolog biztos csupán: „paradigmaváltás van – ahogy Pécsi Györgyi írja –, s ebben, katasztrófistától utópistáig mindenki egyetért: amint abban is, hogy az ezredvégre – globálisan is – fölénybe kerültek a paradigmaváltók. Az új paradigma megtagad bizonyos hagyományokat, elbizonytalanít olyan axiómákat, amelyekre a régi Európa támaszkodott (nemzet, család, erkölcs stb.)”. E „fölény” létezését a paradigmaváltók váltig tagadják persze – állítják, hogy a „tarthatatlan” szemléletet elleni tudományos küzdelmet még mindig marginális helyzetből vívják ők, vagy legalábbis így érzékelik –, de tény, hogy a valamiféle posztmodern, az értékállító, érték-biztos – afirmatív – szemléleti pozíciókat széjjelzúzó irány és „tapasztalat” az ő törekvéseiket erősíti fel, még ha a – szaktudományos – hittel vallott szándék (ti. a magyar irodalom egy – igen kicsi – részének „megmentése” a nagyvilág számára), ellentétes e globalizációs „nyomással”, akkor is. Állítom, hogy a paradigmaváltók türelmetlenebbjei éppen azon érték- és kultúraellenes tendenciák kezére játszanak, amelyeket megelőzni – megkerülni, vagy amelyeknek elébe vágni? – igyekezzenek.

Szerencsére a „hagyományosabb” – értékörző, érték-biztos vagy értékképviseleti – szemlélet is áll még a lábán. A miskolci Felsőmagyarország Kiadó *Vizjel* című sorozata 2004-ben indult, tizenhárom kötetet számlál eddig, s a 2007-es esztendőben is négy könyvvel lett gazdagabb. Serfőző Simon kiadó, s Pécsi Györgyi, a sorozat szerkesztője olyan szerzők munkáit gondozzák rendre, akiknek szemlélete, emberi, szakmai szerepfelfogása – ahogy az egyik gyűjteménynek, Babus Antalnak a címe is mondja – az emlegetett paradigmaváltó *árral* s annak eszmei-tudati kísérőjelenéseivel, következményeivel „úszik” *szemben*, s nemcsak irodalom-, de lét- vagy történelemszemléleti értelemben is. Monostori Imre, Babus Antal, Papp Endre és Pécsi

Györgyi könyvei – egymás mellé helyezve, egymás után olvasva – a „tarthatatlannak” nyilvánított, „leváltásra” ítélt erkölcsi s szakmai hozzáállás teljes térképét kiadják szinte, a filológus gondosság követelményének őrzésétől a teoretikus alaposág, s a morális célú – nemkülönbön vitázó hajlamú – értékudatosítás demonstrálásáig. Így vagy úgy, de – ahogy Papp Endre fejtegeti – az irodalomértésben is járható *nemzeti paradigma* további létjogának igénybejelentése is ez a négy kötet így együtt. Olyan szándék, amelyben a cél nem a tudomány tárgya s módszertana meghatározhatatlanságának, a nyelvbe vetett bizalom megrogygánásának, az emberi s közösségi identitás problematikusságának az állandó bizonygatására esik. Olyan felfogás, ami a irodalom történetét nem a poétikák s beszédmódok változása történetének tekinti csupán, s amely önnön legitimitását nemcsak a „tudományos” – illetve a mostanában tudományosnak elfogadott – diskurzusok viszonyrendszeréből, hanem az emberről s a (nemzeti) közösségről való, az irodalom által reánk hagyományozott tapasztalat folytonosságából is eredezteti.

Mivel a paradigmaváltó szemlélet a filológiára, mint a rég lejárt pozitívizmus módszerére tekint, muszáj szóba hozni, hogy Monostori Imre munkáinak egyik erényét éppen azok filológiai alaposága adja meg. Nemcsak a Németh László-i életmű talán legjobb ismerője ő, a szövegeket s e szövegek – nyelvi, történelmi, hatástörténeti, motívumtörténeti stb. – körülményeit mindig gonddal szembeesítő módszere egyéb dolgozataira is jellemző. Aligha van szakember rajta kívül, aki a huszadik századi magyar eszme- és gondolkodástörténet neuralgikus csomóit hozzá hasonló óvatosság nélkül szelvetelenséggel fejtené föl, meglehet, ez a hajlam is a Németh László-i művel való együtt lélegzés hozadéka. Azt, hogy a „népi-urbánus” szembenállásnak nevezett ellentét fel-fellobbanása – sőt, céltudatos fel-fellobbantása! –, s a vele való manipulációk, visszaélések mélyén nem irodalmi, hanem ideológiai, politikai, végső soron *mindig* hatalmi célok rejlenek, most éppen Cs. Szabó László (*Cs. Szabó László és a népi irodalom*) és Csoóri Sándor (*Csoóri Sándor esszéírásának alaprétegei*) kapcsán mondja el egyértelműen. Ez utóbbi terjedelmes dolgozat a Csoóri-féle világkép felfejtésének a legjobb darabjai közé tartozik, s csakúgy ennek az életműnek az egymást feltételező szervesége s nyitottsága mellett érvel, mint amikor Illyés Gyula patriotizmusáról, Németh László világirodalmi tájékozódásának

motivációiról, Domokos Mátyásról, Grezsa Ferencről, Ács Margit esszéiről, vagy Vekerdi László s az Új Forrás kapcsolatáról beszél. A „szervesség”, mint a magyar irodalom s a róla való gondolkodás történetében megmutatkozó identitásélmény, ha tetszik, a „nemzeti paradigma” folytonosságtudatának demonstrációja s az „általános emberi értékek” elsajátításának – elkerülhetetlen! – *egymást feltételezettsége* a Monostori Imre legújabb könyvének (*Az idők szellemei*) a vízjele, s ez éppúgy a teljes – az irodalom „valóságvonatkozásaira” is apelláló – élethez való morális hozzáállást feltételezi, mint amikor a honi könyvtár-látogatási s olvasási szokások romlásáról beszél a szerző.

Ha Monostori a filológiai alapozású irodalomtörténet-írás tekintélye, akkor Babus Antal a tények tisztelete megszállottjának is nevezhető akár. Mintha a Nagy László-i „gyémánt-erkölcsöhöz” való ragaszkodás kelne életre benne, nemkülönbön a babitsi értelemben vett írástudói felelősség kényelhetetlen alakja ő, a legkisebb pontatlanságot s a morális léhaságot egyiket szóvá teszi, ha útjába kerül. *Az Árral szemben* című gyűjtemény első fejezetének – többnyire terjedelmes s jegyzetanyagában is gazdag – írásai vitathatatlan alap-tanulmányok immár. A Németh László 1959-es szovjetunióbeli utazásáról s a Dolmatovszkij nevezetű pártmegbízottnak a magyar írók egységét megbontani kívánó 1957-es kísérletét bemutató dolgozatok a szellemi életünket máig fertőző álságos – s általában a népi mozgalom 1956 utáni szerepére vonatkozó – s tetsző borzalmas valóságát villantja fel – például a maga korában „igazmondó könyvként” ünnepelet. *Az Arbat gyermekei* hamisításainak leleplezése kapcsán –, hanem a tolsztoji ideát a diktatúra esztendeiben is őrizni képes, Szó és Tett egységét virágkorának bemutatására is sort kerít.

Papp Endre teoretikus alkat, s ebbéli minőségében az irodalom nemzeti és valóságvonatkozásait süllyal számon tartó irodalomtörténetész, kritikusok egyik legkiválóbbja. Az önelvű – önmagáért való – tudományosság és a nemzeti elvezetésnek tűnő kettészakadását, a „nemzetközi tudásipar” struktúrához való lelkes illeszkedésből fakadt, már-már az önfeladással egyenértékű folyamat jelenségeit és következményeit ő diagnosztizálja a legpontosabban talán – a legcsekélyebb visszhang nélkül egylelőre. Pedig a *Szemléletünk próbája* című kötetet bevezető tanulmány (*Identitáskeresés irodalomértésünkben*), vagy a Kulcsár Szabó Ernő könyvét

bíráló írás (*Küszöb után forgóajtó*) termékeny viták alapja lehetne „normális” viszonyok között, hisz az irodalomértés „nemzeti paradigmája”, amely érdekében imponáló felkészültséggel s morális elkötelezettséggel érvel a szerző egy avítá lett, elméletlenes szemlélet utáni megtalálásként aligha értelmezhető. Ellenkezőleg: a megszakadt – megszakított – hagyomány újraszövéseinek nagyon is elméleti esélyei foglalkoztatják Papp Endrét, de mivel irodalmunknak a nemzeti művelődésben betöltött szerepét nem hajlandó idejétműlnak látni továbbra sem, a honi literatúrának az érték- és identitásképzésben való létjogosultságához csakúgy ragaszkodik, mint az erkölcs és esztétikum összetartozásának hitéhez, a morális s szakraális tartalmak átörökíthetőségének gondolatához is. Felfogása szerint, ha egy minden mozzanatában kimunkált, pontos elméleti rendszer nem is, de egy „hagyományból táplálkozó gyakorlati tudás” nagyon is adott lehet ehhez, hisz az önmagunkról való

tapasztalat sohasem lehet elvont teóriák gondja csupán. Papp Endre a nemzeti kultúra – egyáltalán a kultúra, mint az életvezetési stratégiák sarokpontjait is determináló értékelített világ – áthagyományozásának a további lehetőségéért perlekedik, a nemzeti modellt „elvileg is lehetetlennek tételező teóriák” s az értékbiztonságot tagadó tendenciák elleni küzdelmet ezért nem adja fel. Írásainak – tanulmányainak vagy értéktanúsító, értékelmutató kritikáinak – mélyén ugyanaz a fegyelem s elszántság lappang, mint Monostori Imre vagy Babus Antal dolgozatainak hátterében, akik a „hagyományosabb” filológiai munkára hajlanak inkább. Horváth János mondata, amit az utóbbi időben oly kedvel idéz a szerző („Az izlés leple alatt világnézetek harca folyik”) e visszavonhatatlannak látszó hagyomány-törés természetére s valóságos – végső soron megint csak hatalmi – tétjére utal természetesen, ha az oly modernül csábító – esetleg szakmai sikert ígérő – teóriák ifjabb követői képtelenek átlátni ezt, akkor is.

Pécsi Györgyi úgy mondta, hogy kötetének rejtélyesnek tetsző címe (*Folytatódik*) egy nyilvánvaló tendenciára utal: a nemzeti hagyomány eltörlése az, ami folytatódik itt e tájon. Németh László keserű

– még a hatvanas esztendőben született – mondatát idézi kétszer is, ami szerint a magyar irodalom leváltása folyik egy magyar nyelvű irodalommal, s mindazt, amit Papp Endre teoretikus fegyelmekkel mondott el, ő – az ironia, sőt a szarkazmus fegyverét is forgatva nemegyszer – szinte tételes részletességgel adja elő. Kiváló műelemzéseket, bírálatokat is ad ez a könyv – Kondor Béláról, Gion Nándorról, Nagy Gáspárról s másokról – , de most a negyedik

fejezet írásaira hívnám fel a figyelmet csupán. Ez a pengevillanású gondolat itt, az utolsó előtti lapon olvasható: „A rendszerváltozásig a magyar irodalomnak, mint a szegény lányoknak, egyetlen hozománya volt: közéleti felelőssége, erkölcsi hitele. Ezt földadta, de nem kapott érte semmit.” Mondhatnánk: igen, ennyi történet lényegében, ám e hosszabb folyamattal a társadalmi értelemben tudatosodni máig képtelen elemeket is illene végre tudomásul vennünk, azokat, amelyeket – Csoóri Sándorról, Domokos Mátyásról, Vörös László könyvéről, a Németh László-émlékkönyvről vagy a globalizáció s a nemzeti irodalom viszonyáról beszélve – leír itt a szerző. Azt, hogy az 1956-ban tiszta lapot szerzett magyar irodalom, ami

után – a természetesen kényszerű – hallgatólagos kiegyezés nyomán lassan bepiszkolódtott, hogy aztán a nyolcvanas esztendők közepére már ki is hátráljon a Nagy Gáspár tisztaságú lélek mögött, s hogy ma valóban tehetetlenül tárja szét a kezét, s álljon védtelenül, „lelkileg, intézményeiben kézen a globalizmusra”. Mert Aczél György még nagyon fontos, stratégiai területnek tekintette a kultúrát legalább, 1990 után még a Széchenyi-tervben sem kapott szerepet az egész, azt meg, hogy a liberálisok pártvezére (vagy akkor még miniszter volt csupán?) mit mondott róla – meg a pénzt termelni képtelen tudományágakról általában – tudhatjuk akkor is, ha Pécsi Györgyi ezt véletlenül nem idézi ebben a könyvben.

„Jöjjön hát!” – mármint a globalizáció, ahogy ennek a több figyelemre érdemes sorozatnak a szerkesztője mondja gúnyos keserűen a kötet utolsó mondataként, hiszen a „sikerhez” minden, de minden – a kulturális politika hozzáállása, az olvasói érdektelenség, az érték felismerésének képtelensége, a valamiféle versenypályává lett „irodalmi élet” maradéka, no meg az „affirmatív”, s a nemzeti szemléletet rühellő tudomány – készen áll immár. Nem igazán rózsás a helyzet tehát, ám vigasz lehet például az, hogy e négy – ha módszerben s stílusban nem is mindig, de szemléletben s hozzáállásban nagyon is összetartó – könyvnek mégiscsak van egy közös hőse. Németh Lászlóról, a „minden elvégzetetett” s a feladhatatlan remény szorításában élt Ady legméltóbb örököséről van szó természetesen, arról a hagyatékáról, amelyhez – hisz Marathónnál is a reménytelenség győzött, mondta 1933-ban ő – minden időben visszanyúlhatunk. Meglehet, majd fél évezredes „magyar program” ez, néha az öncsalás mozzanatait is dajkálhatja akár, de tudományos paradigmák ide vagy oda, ennek mentén haladva – eddig! – mindent túléltünk legalább.

Akonyha valóban konyha. Az angol szerző, *Arnold Wesker* 1956-van (vagy 1957-ben?) írt, '59-ben bemutatott darabjának címe pontos helyszínt jelöl: igazi konyhát, ahová „músonon kívül” – elsősorban közegészségügyi korlátozások miatt – aligha léphetnénk be. Az egri Gárdonyi Géza Színházban, az előadás megkezdése előtt jut idő, hogy megsejmeljünk a *Cziegler Balázs* által tervezett díszleteket, illetve megállapítsuk: ő sem engedhette szabadon a fantáziáját. A praktikus színházi követelmények mellett elsősorban a nagykonyhák, üzemi étkezdék szabványait, minőségbiztosított, munkavédelmi és higiénés előírásait tanulmányozhatta. Ennek megfelelően van itt minden, ami egy ilyen helyen nélkülözhetetlen: hatalmas tűzhelyek, főzőüst, hűtőszekrények, az adagoláshoz mérleg, mosogatók, fémmel burkolt asztalok, a menekülési útvonalakat jelző lámpák, kondérok, vödörök – és még egy kopott ventilátor is a léfrissítés látszata miatt. Miután megkezdődik a műszak, benépesedik a színpad, akkor láthatjuk csak igazán: ki van ez találva. Jól belátható és bejárható, a vendéglátóipari és a színházi üzemmenet szempontjából egyaránt működőképes a konyha.

A konyha

Az egri Gárdonyi Géza Színház kontinentális menüje

De ne siessünk ennyire előre! Még nem kezdődik az előadás: előbb hangfelvételtől bejártsszák, hogy mit is fogunk látni, mi az a „kitchen sink” – mint drámai irányzat, nézőpont, felfogás. Persze a színlapon is ott van a meghatározás. Tehát: „Kitchen sink – azaz mosogató – megközelítésnek hívják az olyan látásmódot, ami a legapróbb részleteket is a befogadó elé tárja. Ez a megközelítés gyilkos közelségből mutat mindent, azaz egy mikroközösség mindennapjain keresztül a nagyvilágot és az életet.”

A valóságghú megjelenítés szándékának megfelelően ölti magára minden szereplő utcai viselete helyett a munkaruháját, az *Izsák Lili* által tervezett jelmezeket. Nincs, nem lehet különösebb egyenítő ereje ezeknek a ruháknak, de finoman utalnak a beosztásra, a munkahelyi viszonyokra. A színlap szerint huszonhatan dolgoznak itt, szinte mindvégig mindenki jelen van, jön-megy a színen, és ha meg sem szólálnának, akkor is pontosan tudnánk: ki a séf, a szakács, a hentes, a mosogató, a felszolgáló. (A további két szereplő – a két szélsőséget képviselő személy –, a tulajdonos és a hajléktalan csavargó ruhája természetesen egészen más, hiszen nem tagjai ennek a közösségnek, pontosabban nem tartoznak a konyhai alkalmazottak köréhez.)

Eddig tehát minden pontosan megfelel a valóságnak. De amikor láthatóan nagy nehezen becipelnek a színpadra két üres (!) műanyag ládát – azt sejtetve, hogy az aznap feldolgozandó, megfőzendő, megemésztendő nyers hús lehet benne –, azt

hihetnénk, eddig tartott a naturalista ábrázolás. Innentől kezdve csak úgy tesznek, mintha... Persze, mindjárt fel is menthetnénk az alkotókat: hagyományosan ez a darab színrevitelének bevált módszere. Egyébként sem készülne el 1500 adag ebéd az előadás ideje alatt. Baleset-, tűz- és bukásveszélyes is lenne az ilyen gasztronómiai kísérlet. A főzés és az utána következő evés – ahogy általában minden biológiai folyamat – próbára teszi a színházat, és nem holmi szemérmesség vagy prudéria miatt. Éppen a legtermészetesebb emberi dolgok ábrázolása válhat könnyen természetellenessé, szánalmas erőlködéssé, vagy közönségesse a dobozszínházi körülmények között. A nyers ösztönök valóságos megjelenítése nehezen illeszthető a darab dramaturgiai felépítéséhez. (Aki nem hiszi, próbáljon most tüszenteni!)

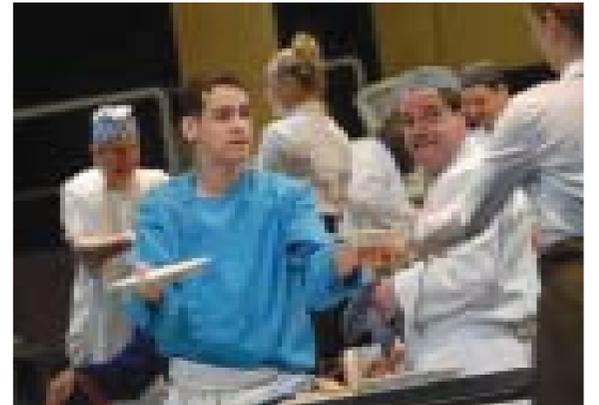
Mindezeket nem sokáig gondolkozhatunk, mert tényleg beindul a nagyüzem. A későn jövők még megisszák a kávéjukat, az új szakács is elfoglalja a helyét, teszi a dolgát mindenki. A felszolgálók előbb az étterembe hordják a terítéket, aztán maguknak terítének, és elfogyasztják munkahelyi ebédjüket. Igen, esznek! És ez az előadás egyik bravúra: ahogy valóságnak érzékeltek a nem létezőt. (Még akkor is dicséretes, ha máshol, minden más *The Kitchen*- vagy *A konyha*-előadásnál ezt a megoldást alkalmazzák.) Nem pantomimesektől kölcsönzött, abszurdba hajló gesztusokat használnak, nincs semmi túlzás a mozgásukban, hanem „csak” végzik a munkájukat. Rutinos mozdulatokkal szeleteli a húst a hentes, irdalja a halat a szakács, aprítja a snidlinget és a petrezselyemzöldet a kukta. A kiadagolásnál látható, hogy a szakács látja: kicsit sok lesz a köret a tányéron, meg is igazgatja, hogy jól mutasson rajta a hússzelet. Ahogy elkapja az ujját, érezzük: megégette magát. A felszolgálók is szakszerűen egyensúlyoznak az üres tányérokkal – miként a megrakottakkal szokás. A cukrász pedig úgy nyújtja a semmit, és úgy tekeri össze, majd igazgatja bele a tepsibe, hogy abból a legjobb rétes sült ki. És így vehetnénk sorra a konyha összes dolgozóját, az előadás valamennyi szereplőjét, hiszen ebben a világban nincsenek, nem lehetnek igazán főszereplők. De maradjunk egy kicsit a cukrászoknál: *Vajda Milán* és *Mészáros Máté* kettősére muszáj odafigyelni. Ők kapják meg azt a lehetőséget, hogy – nem mozdulva a konyhaasztaltól – kilendüljenek kicsit a monoton munkából, és megmutassák az ebben rejlő groteszk lehetőséget is.

Az összjáték legszebben szóló bizonyítéka, amikor az összes konyhai zaj – a húsbárd csattogása, a poharak koccanása, a vágódészkan koppanó kések, a nyitódó-záródó sütőajtók hangja – értelmezhető ritmusképletté áll össze. Persze ez is az abszurd felé mutat, hiszen, szó sincs itt a közös munka nagy és nemes harmóniájáról. Nem örömenélés ez, hanem valami véletlen összhangzat. Dolgoznak itt az emberek, a vállalt kötelezettségüknek igyekeznek megfelelni, de ennél többre már nem marad erejük, nem is feltételezhető, hogy örömet lenné a munkában. Az meg már a valóság abszurditása: ha a színészek nem szívvel-lélekkel – feltehetően örömmel – tennék a dolgukat, nem tudnák megmutatni ezt az örömtelen világot.

A világ jelen esetben a konyha. Sőt, Wesker a klasszikus mértéknek tekinthető nagy előd, Shakespeare ellenében állítja híres, sokat idézett önvallomásában: konyha az egész világ. „Shakespeare tekintse színpadnak a világot, én konyhának tekintem, ahol az ágálok egymást meg nem érthetik, és a lótas-futásban a barátság, szerelem és ellenkezés hamar lobbanó szalmacsóvá is sorra kihunynak.”

A frappáns magyarázat ellenére sem növelte a szerző allegorikussá a konyha-metaforát. Nem kicsinyített univerzumot teremtett, hanem vette az egészet egy valóságos, jól körülhatárolható részletét, és azon keresztül mutatta meg a hőstelen világot, melyben rég elveszítette mindenki közösségi és kozmikus dimenzióit is.

Valamiféle együttműködést igényel a konyha működtetése, de attól még nem lesz igazán közük egymáshoz az embereknek, hogy azonos légtérben élnek, ugyanánál a cégnél dolgoznak. A valaha valahol volt lódi közösségekre már csak néhány dallam, megörzött szokás, az idegen környezetben groteszknak ható hagyományos tánc emlékeztet. A mindenséghez képest porszemnyi semmiségről pedig a kis konyhai filozófialecke

tudósít a legékebben: „Ezt a konyhát, ezt is megtalálod mindig. Ezen gondolkodj el, pocok. Ez a diliház mindig itt lesz. Elmehetsz te, elmehettek én, vagy Dimitri – a konyha itt marad. Működni fog akkor is, mikor mi már meghaltunk, erre gondolj.”

A dráma ősbemutatója idején Angliában még újdonságnak hatott, hogy a szerző színpadra emelte a szegényeket, a lecsúszott rétegeket. A korábbi hagyományok ellenében, „dühös fiatalok” szellemében Wesker színdarabjában szót kaptak a megnomorított, a perifériára szorult, a kilátástalan helyzetbe került emberek. Akkor talán – innen nézve, pláne politikai közhelyekkel megerősítve a véleményalkotást – még úgy tűnhetett volna, a rendszer, a politikai berendezkedés ellenében született ez a darab. Most viszont már nyilvánvaló, szó sincs lázadásról, lelkesedésről, szánalmas anakronizmus is lenne a hősi póz ebben a túlélésre berendezkedett, ösztönlényekkel benépesülő világban.

A szociális problémák megoldására nem adhatott javaslatot a darab. Az egri előadás sem. Szegények mindig lesznek – idézhetnénk megnyugtatóként a bibliai tanítást. De nehéz lenne bármit is mondani az étteremtulajdonos, Marango kérdésére, aki nem érti, mi a baja az alkalmazottainak, kapnak enni, van fizetésük. Mi kellene még?!

Tényleg, mi kellene még? Például egy-egy ilyen bemutató. *Máté Gábor* rendező nagyon jól összefogta a társulatnyi szereplőgárdát. Működik a konyha, és működik az előadás. Követhetőek a történetek, a kisebb-nagyobb konfliktusok, az összefordulások és az egymásra borulások. Nem aktualizál, nem erősít rá a lehetséges politikai üzenetekre, nem engedi, hogy megfeleléseket keressünk konkrét helyzetekkel, személyekkel. Nem nagyítja fel, de nem is lényegteleníti el a szegénység, a kiszolgáltatottság, az idegenség nyomorúságát. Megmutat egy lehetséges világot, azt pedig már ránk, nézőkre bizza, hogy mit kezdünk vele.

FILIP GABRIELLA

Fotók: GÁL GÁBOR

A Nagyratörő Egerben

Fotó: Gál Gábor

Mármint Márton László *Nagyratörője*, Báthory Zsigmondról írott szindarabja, amelyet jó másfél évtizede a kolozsvári társulat is játszott. Hálás témának kínálkozik a kettő összehasonlítása, ám sajnos azt az előadást recenzens nem látta, így annál könnyebben elkérülhet az össze-

hasonlítgatásba csomagolt semmitmondás (egyikben X játszott, másikban Y stb.).

Jut eszembe: Sata Árpád mindkettőben játszott/játszik, ha valaki illetékes volna a két rendezést belső nézetből összevetni, e feladat órá hárulna. Most Egerben Kovácsóczy kancellárt játszotta, alakítására nincs jobb szó a hitelesnél.

Az egri előadás rendezője Csizmadia Tibor. Két lehetőség közül választhatott. Egyik: felforgatni a drámát, az alapvetően klasszikus eszményt követő darabot kidekorálni izgalmas posztmodern trükkökkel és sallangokkal. A rendező a másik, bizonyára nehezebb megoldás mellett döntött. Merte a négyszáz évvel ezelőtti Erdélyt annak felfogni, ami volt (erre még visszatérünk), merte az ottani és akkori feszültségeket, érdekütközéseket és a történelem magamutogatását rendezése tárgyává tenni úgy és olyan eredménnyel, hogy az a néző is egy színés és felkavaró est élményével gazdagabban távozzon a színházból, akinek egyébként fogalma sincs Erdély történelméről, s a Carillo Alfonz nevet hallván egy kommunista pártfőttkára gondol.

Az ímént a hiteles jelzőt használtam, és azt is meg mertem kockáztatni, hogy tudjuk, milyen volt Erdély négy évszázaddal ezelőtt. Tudjuk, tudni véljük, vannak erről képzeleteink és feltevéseink. De miután minden, ami volt, lehullt a semmibe, az utódok az emlékeket egy történelem nevű utólagos konstrukcióba rendezik, amely csak nagy vonalakban (vagy csak részletekben) egyezik a másokéval, olykor pedig ezek a múltak és történelmek szögesen ellentétesek.

A műalkotás – pláne, ha remekmű – képes rendezni a privát és szubjektív múltak káoszát, képes meggyőzni arról bennünket, kit egy estére, kit egy életre, hogy valami nemcsak hogy megtörtént, nemcsak hogy meg kellett történnie, de hogy nem is történhetett volna másképpen. Márton László egyébként is a meggyőző történelmi illúziókeltés professzionistája (nem csak ebben a művében, regényeiben is), és a rendezés meg a színészek megfelelő és megbízható partnerként szolgálták feladatukat: egy hibátlan, hiányérzet-mentes produkcióval gazdagítani a múlt idejű transzszilván közfántáziákat.

Magam a darab február végi előadását láttam, és vártam e beszámoló papírra vetésével két hetet, kíváncsian arra, hogy a látottakból mire emlékszem majd leginkább.

Nos: ha azt a két szót keresném, amelyekkel legjobban tudnám jellemezni az előadást (előadáson, ahogyan kell, szöveg,

rendezés, alakítás egységét értem), az egyik jelző, amit feltétlenül használnék, a *sűrű* volna, a másik a *villódzó*.

Indulatok, ármányok, lélekváltozás, egyetemes küldetések és provinciális magánérdekek, az örök vesztések szerencsétlensége, arrogancia, árulás, sötétség, fény, eszmények, történelem, hazugság, fátum olyan sűrűtetségekben, olyan lüktetésekben, olyan elrendeltetéses dinamikával váltakoznak a színen, hogy mindez együtt – a látvány bármifajta megemlése nélkül is – tömör és hallucinatív, három dimenziós, összetett látomást eredményez arról a véres farsangról, amely Jósika Miklóstól Veress Dánielig már nem egy író képzeletét megragadta. És bár a cselekmény a kibontott szájak nem mind-egyikét követi végig és nem mindegyikét bogozza el, elnagyoltabb befejezéssel zárva le a drámát, mint amire a megelőző részek ké szí-tenek fel bennünket, aligha kétséges, hogy egyhamar nem fogjuk elfelejteni sem a fejedelem alakját olykor démonira, olykor naivra, de mindenkor kamaszosra vevő főszereplőt, Schruff Milánt, sem Szabó Emília alakítását, aki ártatlan liliomból meggyőzően képes átváltozni bibliai átkokat ugató fűrívá. Nem felejtendő Csanádi Judit színpadképe, amely egy gótikus háztetőt újrafogalmazó, 40-45 fokos szögben megdőntött síkon helyezi el az egész drámát, jócskán megnehezítve a szereplők dolgát, egyben számos látványos színpadi megoldást téve lehetővé számukra. S hogy azért mégis mennyire létezik kontinuitás a „múlt” és jelen között (meg hogy léteznek jó színészek), azt illusztrálja szerző és társulat azon bravúrja, hogy az erdélyi urak ármánykodásai, vívódásai, helyezkedései, érvelése, retorikája, hezitálása, megbízhatatlansága ebben az előadásban milyen kísértetiesen felidéznek egy-egy olyan erdélyi magyar politikai gyűlés hangulatát, amilyeneken egészen biztos, hogy sem a szerző, sem a színészek soha nem vettek, nem vehettek részt. A szerző már csak azért sem, mert e darabját jóval azelőtt írta, mintsem sor került volna ezekre a remek gyűlésekre.

A sok kiváló (és néhány közepes) színészi alakításról szólva nem lehet külön meg említeni Safranek Károly teljesen eszköztelen, visszafogott, mégis monumentális Bocskai-alakítását. A szenvedélyes, ösztöneik, érzelmeik és indulataik által kormányzott erdélyiekkel szemben e jövőnd fejedelem kivételes tartással felruházott személyiségében az erdélyiek másik, hideg fejű, szenttlen, higgadtan és kegyetlenül mérlegelő énjével volt alkalmunk találkozni, ezáltal szerencsére csak Egerben, és csak a színpadon.

SZŐCS GÉZA

Paris Cafe

Fejér Zsuzsa rovata

követi, mely a XI. századi előkelő japán költő, Lady Sarashina álmait, utazásait mesélő verseiből válogat.

Eötvös Péter operái színházi szerzők ismert műveit dolgozzák fel. A leghíresebbek közé tartoznak a Csehov *Három nővér*, Jean Genet *Balkon*, ill. Tony Kushner *Angyalok Amerikában* című darabjai nyomán írt operái. Az 1998-as *Három nővér* című operájának sikeres ősbemutatója óta ismeri a lyoni közönség a magyar zeneszerzőt. A mostani előadásában az eddigi zenei feldolgozásaihoz hasonlóan, egy összetett zenei és színházi dramaturgikus megfogalmazáshoz közel álló operával kápráztatta el a publikumot.

Eötvös operája a 1992 óta évente megrendezésre kerülő Lyoni Kortárs Zenei Fesztivál programjába illeszkedik. A fesztivált a GRAME Zenei Központ szervezi, amely idén választott először egy olyan „társművészt”, Eötvös Péter személyében, akinek művésze és zenei választásai határozzák meg a 2008-as programsorozatot. Az idei különlegesség, hogy konferenciákkal és pedagógiai jellegű programokkal színesedik a neves zenei fesztivál.

A Lady Sarashina naplójának töredékeiből összeállított képekből Eötvös Péter 1999-ben az *Álmok hídján mentem át* címmel, Ivan Morris műve alapján eredetileg „színpadi hangjátékot” komponált, majd 2001-ben Hamvai Kornél fordításában és Almási-Tóth András rendezésében a Thália Színház színpadán Kovács Adél főszereplésében a magyar közönség előtt debütált. „Egy gyönyörű beszéd szépsége az énekhez hasonlít” – állítja Eötvös Péter, aki Kovács Adél Lady Sarashina alakítása után egy operai dimenziót képzelt a költő verseibe.

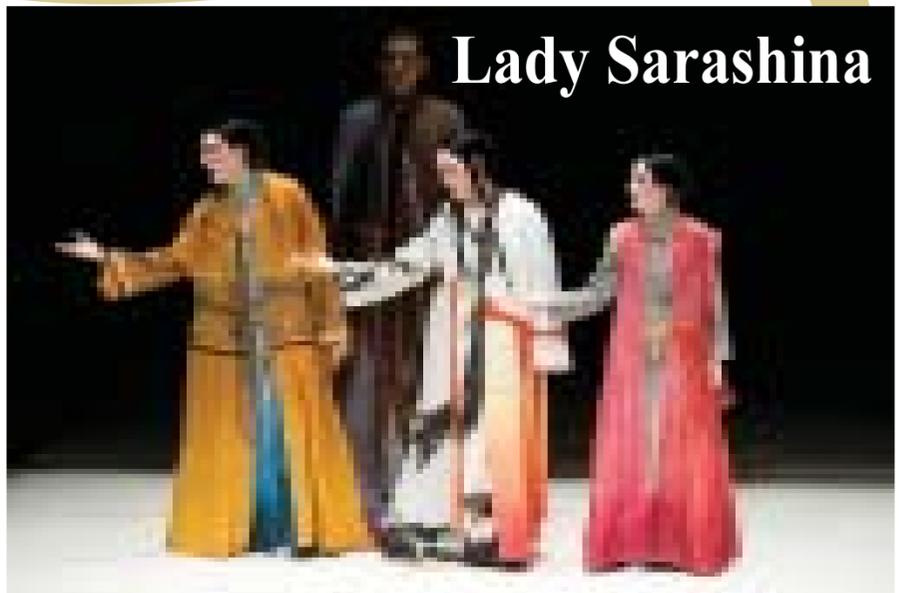
Az előadás fotóit Bertrand Stofflet készítette.

Az előadás képei

A költő kiemelkedő szerepet töltött be a XI. század japán társadalmában és kultúrájában. Ezért is vállaltott naplója a japán irodalom klasszikusává. Sarashina neve eddig senki által meg nem határozott helyet jelöl. Ez azért figyelemre méltó, mert a költő Kiotóból induló utazásának végállomása ez, ahol az úton felidézett álmok és tájak pontosan annyira megfoghatatlanok, mint maga a hely. A japán költő szenvedélye hazája tájait, a templomok zarándoklatainak meghittségét, az életről és a halálról való gondolatait, az emlékeit és az álmait Mezei Mari által kiválasztott kilenc képben (Tavas, A katona, A zarándokút, Álom a macskáról, A hold, Álom a tükörről, Emlék, A harangok) meséli el. Monológjainak és verseinek részletei az egész életéről képet adnak, ahol Sarashina csak egy rövidke pillanatra ismerhette meg a szerelmet.

Míg a Csehov-operában a hármas szám határozta meg a zenei felépítést, a Lady Sarashina szereplőinek száma, a színpad felosztása, dramaturgiája a japán misztikában meghatározó helyet elfoglaló négyes szám köré strukturálódik. A színpadot négy részre osztó négyzetek fehérsége, a közepén álló, templomot idéző oszlop és a háttérben megjelenő két óriás kör szimbolikája tökéletesen illeszkedik a zenekari hangszerelésben fűvösök által vezetett hangulathoz. Az álomjeleneteket a hárfa, a cseleszta és a csengettyűk teszik karakteressé. A szimbolikájában legerősebb negyedik jelenetben a hold íveként megjelenő körök a hárfa ritmusát követve fedésbe kerülnek. Masatomo Ota színes japán köntöseit és kimonó-utánzatait az énekesek könnyedén varázsolják át, egyetlen mozdulattal új kosztümmé a jeleneteknek megfelelően.

Mezei Mari angol nyelvű librettójában az életét mesélő költőnő Mireille Delunsch szoprán alakítja. A szoprán–mezzoszoprán–bariton trió, Ilse Errens, Salomé Kammer és Peter Bording formálják meg az opera szerteágazó történetének felvillanó szereplőit. Ahogy a magyar zeneszerző eddigi alkotásaiban is, a Lady Sarashina is elengedhetetlenül épít színházi és egyben zenei elemekre. Eötvös vokális és hangszerelési törekvései kedvéért, szövegkönyvvel vagy a nélkül, gyakran színházi kifejezési technikákat alkalmaz. A zeneszerző elvárásai közé tartozik, hogy az énekesek egyben karakteres színészek is legyenek. Állítja, hogy a színészi játék elengedhetetlen ahhoz, hogy Sarashina egyénisége „megmaradjon emlékezetünkben”. Az operaénekesek színészi játékokat kiemelve, kézmikrofonjaikba suttognak, nevetnek, így játszva a tér különböző akusztikai hatásaival. Eötvös még tovább viszi ezt a játékot, a zenébe épített zajokkal és a visszhangként felelgető, az ezerfős közönség között elhelyezett klarinétokkal.

Lady Sarashina

A koreográfus Amagatsu Ushio második alkalommal működik közre a magyar zeneszerzővel, a *Három nővér* c. operához szintén ő biztosította a mozdulatok és a lépések harmóniáját. A japán buto táncmester az 1975-ben alapított Sankai Juku Színház vezetője, mely 1982 óta rendszeresen, kétfévente kap megrendeléseket a párizsi Théâtre de la Ville-től. Az Ushio mester tánca nyilvánvalóan erősen kötődik a tradícióhoz, amely egyedivé kristályosodott utazásai, és a világról alkotott benyomásai során. A magyar zeneszerző és a japán koreográfus egyik legfontosabb közös pontja, hogy gyökereiktől eltávolodva képek új perspektívákba: mozdulatokba helyezni, illetve megszólaltatni az alapélményként őrzött kulturális hagyományokat. Eötvös Péter állítása szerint nem volt cél egy, a japán kultúrát felelevenítő operát színpadra állítani. A két zseniális színpadi alkotó egyetértett abban, hogy Lady Sarashina történetének súlya nem magában a legendában rejlik, hanem sokkal inkább abban a belső világban, amit versein keresztül élénk tár. Azaz, ami sokkal emberibb, még akkor is, ha kevésbé megfogható.

„Nem tett barátjává engem a sors”, énekl az utolsó képben Sarashina a földre kulcsolódva, mint egy síró gyermek. Valóban elfelejtjük az előkelő költőnőt és a legendáját, a kép ezer év távlatából is ugyanazt jelenti. Ahogy a rendező koreográfus, Amagatsu Ushio Eötvös Péterrel egyetértve állítja: az emberi létezés univerzalitása örök és mindannyiunkban közös.

Vezényli: Eötvös Péter, Alejo Perez; rendező, koreográfus: Ushio Amagatsu; díszlet: Natsuyuki Nakanishi; kosztüm: Masatomo Ota; fény: Yukiko Yoshimoto, Ushio Amagatsu. Lady Sarashina: Mireille Delunsch; Trio Vocal: Ilse Eerens (szoprán), Salomé Kammer (mezzo-szoprán), Peter Bording (bariton); – a Lyoni Opera Zenekarának kíséretében.

A miskolci Nemzeti Színházba járó néző el van kényeztetve: választhat *Pillangókisasszony* és *Petruska*, vagy akár *A tizedes meg a többiek* és az angol szerző írta *Nyolc nő* című krimi közül. Csak az említett darabok legalább három színházi tagozat meglétét feltételezik, és még nem is beszéltünk a repertoáron rendszeresen felbukkanó magyar és külföldi klasszikusokról, operettekről, musicalekről, gyerekdarabokról és egyéb műfajú színházi produkciókról. De mi más lehetne egy jó színidirektor, mint hogy a rendelkezésére álló személyi, tárgyi és anyagi eszközök optimális mozgósításával megpróbálja – jó értelemben – kiszolgálni a színházat igénylő helyi közönség valamennyi rétegét. A kérdés csak az, sikerülhet-e ezt – lehetőleg minden előadáson – az elvárt színvonalon megtenni.

Az elvárásoknak megfelelő színvonal mibenlétét meghatározni nehéz és kényes kérdés; e témában nem ritkán szélsőséges vélemények fogalmazódnak meg. Intenzíven hallható az a kicsit öntelt, realitásokat figyelembe nem vevő kíváncsi, amely szerint mindig és mindenhol csakis színház történeti jelentőségű, korszerű, progresszív előadásokat lenne szabad létrehozni. De igen markáns az elvárt előadás-, premier- és nézőszámot a megfelelő rubrikákban pusztán kipipálni akaró színházgyártók önvédő hangja is, amelyben még „a vidéken ez is jó lesz” cinikus elve is gyakran szólamhoz jut. A miskolci *Pillangókisasszony* és *Petruska labor* két olyan, figyelemre méltó és értékelhető

Miskolci emberkísérlet

előadás, amelyekben – mindkettőben másképpen – tetten érhető a magyar vidéki színjátszás majd’ valamennyi nehézsége, de a lehetőségek függvényében optimumra törekvő, dicséretes alkotói-előadói helytállás is.

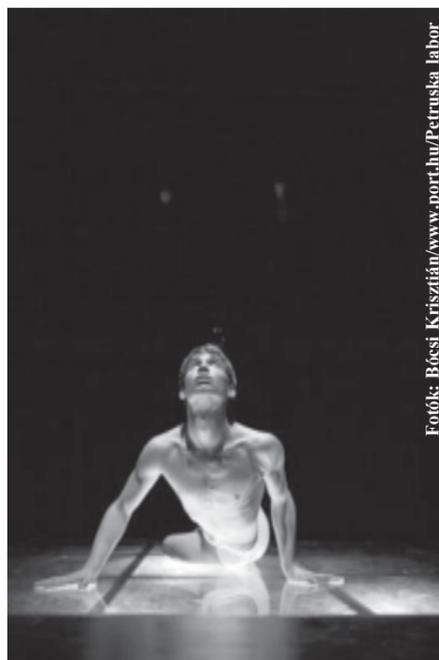
Az operajátszás egyik – nyugodtan mondhatjuk: fő – szegmense az énekhang és az azzal való bánni tudás. Főleg az olyan előadásokban, mint a Majoros István rendezte *Pillangókisasszony*. Majoros rendezői koncepciója ugyanis alapvetően muzikális. (Láttam már nem muzikális koncepció alapján készült, de attól még nem zeneellenes, jól sikerült operaelőadásokat is.) Majorosnál az előadás színpadi akcióit, a díszletelemek mozgását, a szereplők gesztusait, mimikáját, a világítás hangulatát, a cselekmény dramaturgiai fókuszálását alapvetően a felhangzó instrumentális és vokális zene határozza meg – vagy legalábbis a felsorolásban jelzett történések a zenével állandó, szoros kölcsönhatásban (és Puccinihez illő könnyed, magától értetődéssel) valósulnak meg. Ebben szemlátomást (és fülhallomást) benne van Majoros táncművész múltja (és jelene is – hiszen a legendás Pécsi Balett egykori meghatározó alakja táncosként most is rendszeresen színpadra lép).

A Puccinihez hű muzikális koncepció evidenssé teszi: Miskolcon – jó értelemben vett – hagyománytisztelő előadás született. De ez nem azt jelenti, hogy Majoros rendezése korszerűtlen volna. A színpadot tolóajtók egyszerű, de rafináltan működtethető rendszere szeliteli terekre (díszletterv: Mencil Róbert). Ehhez hasonlóan nem olyan régen a Bodolay rendezte kecskeméti *Danton halálában* láttam – ott az egymásra csúszó, mozgó lapok a nyaklót idézték. A *Pillangókisasszonyban* az eleve „japános” megoldás több funkciót lát el. Titokzatossá teszi Cso-cso-szán házát, de a különböző terek nyitódásai és csukódásai a szereplők lélekzugaikat is „megjelenítik”. A rejtejt, olykor drámai lélekfolyamatokra utaló térszimbolikát a világítás teszi érzékelhetővé és értelmezhetővé. Majoros és csapata nagyszerűen él a fényvel: a színek és a kontrasztok kifejezők, de nem erőltetettek. Az összes ajtó két oldalra történő szétolásával hatalmas tér nyílik a színpadon, a hátsó horizonton csillagos ég ragyog. A határtalanság és örökérvényűség Cso-cso-szán jelképe. Az előadást végig jellemző tér- és fényhasználat megalapozza és rendszerbe illeszti az elsőre meglepő látványt, így a csillagos ég „túl realista” megjelenítése nem válik olcsó giccsé. Sőt: kifejezetten poétikus keretet képez például a második felvonás végén megjelenő Zümmögőkörusznak. A mozgó ajtókról még annyit: muzikálisak és hangtalanok, mint ahogy a néhányszor diszkréten alkalmazott füstgép is. Operaelőadás ez alapkövetelmény, de volt már „szerencsém” nem egyszer (például az ország operaházában) piano szolamok közben füstgép sístergését, tolató díszlet nyikorgását vagy a zsinórpadláról érkező, becsapódó tárgy landolását hallgatnom.

A budapesti operaházban viszont sokkal jobban énekelnek. Ezt Miskolcon is megtapasztalhattam, mert az általam látott-hallott szereposztásban egyedül a királyi házban pallérozódtott Rozsos István (Goro szerepében) produkciója volt kifogástalan. Goro a darabban nem főszereplő, és bár igényes a szerepe, el-éneklése nem tartozik az operairodalom legnehezebb feladatai közé. De mégiscsak érdekes, hogy a duettekben, a tercettekben, sőt még a zenekari tutti-val és kórusokkal kísért nagyjelenetekben is Rozsos tiszta hangja hallatszik ki, és még a szövege is érthető. Minden elismerést megérdemel Herczenik Anna is. Cso-cso-szán (igen nehéz) szerepében (március 12-én, délutáni előadás) ugyan lassan „melegedett be” az első felvonásban, de később (például már a második felvonás nagyáriájában) tanújelét adta annak, hogy nemcsak nagy küzdő, hanem győző is. Hanggal is, alakítással is képes megragadni a szerepet, de – a világ összes kortárs Butterfly kisasszonyához hasonlóan – minden előadáson hátrányos helyzetből indul: felvételeken hallható, élő előadások emlékéből felidézhető olyan hangokkal kell állnia az összehasonlítást, amelyekkel szemben még a nagyon jók is alulmaradnak. Figyelemre méltó, egységes és jó Herczenik szerepfelfogása is: nem jelenít meg külsődleges eszközökkel elkoptatott gésamanírt, hanem mai természetességgel igyekszik viselkedni. Ez nem kockázatmentes. Bevallom, engem az első felvonásban néhányszor zavart, hogy boldog „keleti” helyett néhányszor mai huncut mosolyt láttam az arcán. Az említett szereplők mellett az előadásban – a jól szóló, Váradi Katalin dirigálta zenekar kíséretében – hallható volt elfogadható mezzoszoprán és bariton hang, valamint látható volt *hallhatatlan* tenorista és basszista.

Fotó: Böcsi Krisztián/www.port.hu/Pillangókisasszony

Fotó: Böcsi Krisztián/www.port.hu/Petruska labor

Az előadás végére arra a következtetésre jutottam, hogy a *Pillangókisasszonyt* – Majoros István rendezésében, és a helyi társulat, esetleg állandó vendégek előadásában – a Milánói Scalában, vagy a New York-i Metropolitanban lenne jó megnézni. De sajnos, elég ritkán járok arra. Ezért örülök kéne, hogy Magyarországon több *Pillangókisasszony* közül is választhatok. De félek, hogy a délutáni előadás jórészt gimnazista korú fiatalokból álló közönsége – az adekvát hangok hiánya miatt – az előadáson nem tudhatta meg, hogy az opera rendkívül izgalmas, élvezetes műfaj.

Van, amiben a *Pillangókisasszony* előadása hasonlít a *Petruska labor*ra: például az utóbbiban is kardinális kérdés a szereplők technikai felkészültsége. Más tekintetben nem nagyon vethető össze a két produkció, ugyanis a *Petruska* táncelőadás, ráadásul kemény, provokatív kortárs-tánc-előadás. Krámer György koreográfus és tagozatvezető évek óta harcol azért, hogy a színház kis létszámú tánckarának önálló premierjei, repertoárja és saját arcúata (is) legyen, vagyis: ne csak *de facto*, hanem *de jure* is létezzen.

Hatalmas különbség a *Pillangókisasszony* és a *Petruska* között, hogy az utóbbi *hic et nunc* született kortársalkotás, tehát például a mozgásvariációi (ezek hasonlíthatók az operák áriáihoz) menet közben felmerülő igényeknek megfelelően is bármikor, tetszés szerint „testre szabhatók”. Az operában – nincs mese – az áriákat el kell(ene) tudni énekelni, a kortárs táncműben viszont az alkotó az utolsó pillanatig „variálhat”: átdolgozhatja az előadó testére nem illő, vagy képességeit meghaladó koreográfiát. A kortárs koreográfus a tekintetben is „előnyt élvez” a Puccini-rendezővel szemben, hogy munkája – hacsak nem valami fertelmes színvonalon aluli produkciót hoz létre – a közönségépítés szempontjából nagy valószínűséggel csak hasznos lehet. A jövő potenciális nézőit ugyanis a füllel élvezhetetlen operaelőadás esetleg leszoktatja a (komoly)zenés színház látogatásáról, míg a kortárs-tánc-előadásokon – kis túlzással – elég néhány őszinte pillanat, egy-egy agyba vésődő komplex audiovizuális élmény, és a fiatal néző visszavágyik a színházba, sőt hozza a társait is. Azt gondolom, a jövő publikuma szempontjából felbecsülhetetlen jelentősége van a kortárs táncnak – még ha a műfaj előadásai nem is vonzanak nagy tömegeket.

Az persze „nem árt”, ha a kortárs-tánc-előadás átgondolt, kimunkált, látványos – és minden szegmensében anyagierős. Sőt: a gondolati alapokat nélkülöző, alternatív vagy „posztmodern” széllhámoskodás ebben a műfajban is hamar lelepleződik. De Krámer *Petruska labor*jaiban alaposan átgondolt, megkomponált, irányított kísérletezés zajlik. A középpontban (gyakorlatban: alacsony, széles dobogó közepén, alulról megvilágított plexilapon) három archetipikus alak áll: Petruska, a hőlelkű, ábrándos szerelmes (fehér kishadrágban), a szerelmet, termékeny, kalandos életet jelképező Balerina (piros bikiniben) és a Mór, aki ős-Káin, tagadás szelleme, felebarátja javát és asszonyát megkívánó agresszor egy személyben (fekete súlyemelő-dresszben). A laborban zajló kísérlet szerzetgazdó. Első szintjén a három karakter meghatározó jellemvonásait mesterségesen felhigítják: a dobogót (amelynek plexilapja egyszerre idéz mikroszkóp-tálcát és boncasztalt) uraló négy sötét alak kiegészítő ruhadarabokat és egyéb tárgyakat dobál be az emberkísérlet küzdőterébe. Az alanyok eleinte hezitálva veszik fel alaptulajdonságaik szimbolikus attribútumait (mintha nem akarnák elfogadni a rájuk kényszerített tematikus szerepeket), a későbbiekben aztán (a sötét lények újabb és újabb beavatkozása nyomán) valóságos szín- és szimbólumkavalkád alakul ki: a fehér Petruska felveszi a fekete bokszkesztyűt, a fekete Mór fehér kötött sapkát húz, a piros Balerina is igyekszik magára aggatni szintől függetlenül mindent. Közben különböző célokért (a férfiak a nőért, mindnyájan önmagukért), különböző eszközökkel – „véresen” – küzdenek egymással. A felsőbb hatalom emberei pedig rezzenéstelen arccal (általában szemvédőben, orron, szájon vegyvédelmi maszkban) keverik a kártyát, miközben cinikusan vizsgálják a kialakult test- és lélekköszet.

A kísérletezésnek „másik szintjén” Krámer darabokra szedi szét a műalkotás alapszövegeit: újra divatosá vált szóval élve, dekonstruál mindent, ami a keze ügyébe kerül. Az emberi jellemdarabokat archetipusokban gyűjti össze, majd onnan kiszedegetve, az ellentétes előjelű karakterekre rakosgatja őket. Mindezt igyekszik hasonlóan kezelt modulátelelemekkel érzékelhetővé tenni, miközben a látványhoz adekvátan illeszkedő, szétdarabolt zenei és hangmontázst „komponál”. Nem játszatja le ugyanis Igor Sztravinszkij balettzenéjét, hanem szétszedi motívumokra, hangokra, tételekre, majd önkényesen összekeverve – izgalmas hangalapot létrehozva –, újból összerakja. Ennek eredményeképpen (is) az előadás minden pillanata feszült hangulatú, érdekes. Többször Sztravinszkij hangja is hallható (természetesen „darabokban”), amint egy rádiófelvételen instruálja a muzikusokat. Olyankor a színpadon általában mindenki megmerevedik. Még a kísérletvezető pribékek is. Lehet, hogy a zseniális komponista a legfelsőbb úr? Ha ezt jól értelmezem, Krámer a *Petruska labor*ba egy kis kísérleti önvallomást is becsempesztett.

Az előadás szegmenséi közül külön említést érdemel a díszletterv (Daróczi Sándor munkája). A színpadi látvány nem túldimenzionált, tulajdonképpen egyszerű, de mégis kemény, mai, sugallja az előadás hangulatát, konstruált fémszerkezete stílusosan illeszkedik az általános alkotói dekonstrukcióhoz. Lényeges, hogy izgalmasan bevilágítható, és hogy a középső plexilap végig jelentésemes marad. A hét szereplő odaadása, figyelme, művészi alázata példamutató. Viszont nem hallgatható el: testük továbbképzésre, tánctechnikájuk fejlesztésre szorul. De érdemes (ember)kísérletezni velük: fiatalok, ambíciózusak és fáradhatatlanok.

KUTSZEGI CSABA

Giacomo Puccini: Pillangókisasszony

Rendező: Majoros István.

Szereplők: Herczenik Anna, Tóth Judit, Hajdú András, Molnár Erik, Kertész Marcella, Rozsos István, Turpinszky Béla, Kolozsi Balázs, Demeter Sándor, Irlanda Gergely, Orth Eva.

Petruska labor

Koreográfus: Krámer György.

Szereplők: Balogh Borcsa, Böcsi Eszter, Fűzi Attila, Gál Lóránt, Lukács Adám, Pöltz Júlia, Újhelyi István. Miskolci Nemzeti Színház

Horváth Csaba legfrissebb rendezését-koreográfiáját április elején mutatták be a debreceni Csokonai Színházban, és a Szálinger Balázs Kalevala-átiratán alapuló előadás budapesti premierjével sem késlekedett sokáig a Trafó. A kettős bemutatót alaposan indokolja Horváth Csaba kortárs táncszínházi alkotói munkájának jelentősége, aki a Fortedanse együttes vezetőjeként számos jelentős koreográfiát mondhat magáénak. Kalevalája, bár dramaturgiai problémákkal küzd, nem fogja ezt a sort megtörni. Azért nem, mert jelen munkája – abba a kísérleti mezőbe illeszkedve, amely az akadémikus táncszínházi hagyománytól távolodva más performatív műfajok nyelvezetét és logikáját felé fordul – izgalmasan, formátumosan kérdez rá arra, milyen lehetőségeket kínál a mozgásszínházi megjelenítés számára a szöveg(mondás), a narratív vagy lírai retorika.

Az előadás szövegét jegyző Szálinger Balázs verses formában értelmezte újra a finn nemzeti eposzt. Olyan „nagy elbeszélést” érintő költői dekonstrukció ez, amely az eposz mitikus dimenziójának, az örökérvényűség perspektívájának felszámolásával helyezi napjaink valóságába a Kalevalát. Lepusztult természeti tájban tűnnek fel az északi hősök, a globális felmelegedés átrajzolta hóvidéken, hogy forgatókönyv szerinti sorsukat kövessék le a színpadon, amely sors minden, csak nem saját: a hagyományos hősi szerepkörök a történet alakjainak önironikus kommentárjai, kiszólásai mentén súlyozódnak át egy másik valóságba-világba. Szálinger szövegei a világvég fenyegetése felől közelítik meg a mítoszt, feloldva annak az idealizált idő(tlenség) által legitimált „örökérvényűségét”. Túlságosan esélyes a totális katasztrófa, ám az ökológiai alapú Armageddon nem ígér be semmiféle új világot.

Ami maradna, az a kozmosz tárgyilagos csöndje, a jelentés nélküli semmi. A végjáték-helyzet mégsem eredményez patetikus hangvételt: a szereplők az emberi lét esetlegességéből és esendőségéből fakadó irónia, valamint a paródia, a karikatúra, az elrajzolás komikus eszközeivel megrajzoltak.

Az előadás hőmezőt idéző fehér terében – melyet közepén a nézőtérrel párhuzamos, áttetsző fal oszt meg, rajta hatalmas, négyzet alakú, neonszóval keretezett nyílással – fehérre festett facsonkok találhatók, egy kivágott erdő maradványai. Körülöttük, rajtuk táncosok ülnek. Antal Csaba egyszerű díszletét funkcionálisan is bejártassa a koreográfia, a fatuskók pódiumként, ülőalkalmatosságokként, majd a második felvonásban a táncosok által megépített vasszerkezet (szélfogó, illetve szauna) alapzataként is szolgál. Közülük válik ki a facsart mozgással meginduló Vejnemöjnen. Mucsi alakításában szállás, komikus figura, aki házasodni jött északra, a szerelem akarása fűti. A fekete hajú, konok Louhi (Földeáki Nóra) azonban csak azzal a feltétellel igéri oda lányát (Varga Gabi), ha Vejnemöjnen megalkotja a csodaszampót. Ha valaki nem tudná, ez mit jelent, egy kiszóló színész rögtön megadja a definícióját: olyan szimbólum, amely bőségszaruként az elapadhatatlan boldogságot hozza el a Föld lakói számára – Szálinger öko-katasztrófikus értelmezésében ez maga az atombomba lesz. Vejnemöjnen testvérét, a kovács Ilmarinent (Andrássy Máté) kéri meg erre a feladatra. Kettejük párbeszédéből egy nem túl boldog gyerekkor háttértörténetére derül fény: a szülők a poéta Vejnemöjnenet küldik egyetemre, míg a háttérbe szorult Ilmarinent kisebbségi komplexusa indítja autodidakta tudósi pályára. Ilmarinen megalkotja a csodaszampót, ám Louhi rájön a turpisságra: ígérete szerint a kovácsot illeti a lány, ezt megakadályozandó

még három teljesíthetetlen és persze mégis teljesíthető próbát eszel ki számára. A nász megtörténik, Louhi egyedül marad, egy gyenge férj oldalán állva, magányában amazon sorsát siratja: a férfias keménységet kívánó uralkodói pozíció visszaszorította nőiességét. Hozzá hasonlóan szomorú női sorsát beszél el a férjhez adott lány, akit a házassági tranzakció az uralkodói vér számára szolgáló edénnyé fokoz le. A lírai és a szituatívabb szövegeket a táncosok prózai kiszólásai tartják: viccesen ható, ismeretterjesztő tényyszerűséggel tálat adatokat hallunk a sarkvidéki jégtakaró olvadásának az ottani faunára gyakorolt hatásáról, a jegesmedvék felbomlott bioritmusról, a fókákat fenyegető veszélyekről, a terjedő olajfoltokról. Az állatokat meg is személyesítik: Louhi férje (Merics János) fehér bundát viselő, időnként fel-felhörgő jegesmedve, aki egészen aprólékosan számol be arról, hogy a víz szennyezettsége milyen elváltozásokat okozott a testében. Az előadás második felvonása megrendítő történettel és történetmeséléssel indít. A mesemondó színész a halott fiát isteni segítséggel feltámasztó asszony történetét közvetlen hangon, hadarásba, ismétlésekbe futva tárja elénk. A beszéd folyamatában rögtönzészzerűnek tűnő komikus vagy hihetetlenül túlzó elemek, az elmondás erős szándékának konfrontációja az elmondhatatlansággal az előadás egyik legszebb jelenetvé teszik ezt. Ezt egy másik mesélés-jelenet követi egy akaratlan, vérfertőző szerelmi viszonyról: Mészáros Tibor egy farönkön áll, miközben Krisztik folyamatosan akadályozza őt, piszkálja, csipkedti, és kihozza a sodrából. Az előadás végére a táncosok hatalmas vasszerkezet megépítésébe kezdenek. Szakszerűen pontos a koreográfia, a táncosok kézből kézbe adják a vaselemeket, összehangolt a fűrógépek működése, és bár az elhúzódozó jelenet végére már az alkotók és a közönség fáradtsága is érezhető, a Mucsi-Vati páros remek párbeszéddel dobja fel a véget.

Az előadás következetes mozgásnyelvet beszél, a fürdőruhába és csizmába öltözött táncosok mozdulatvilága, mimikája, gesztikája, beszéde mintha az emberi és állati természetet kifejező skála végpontjait fogná közre. Az artikulált beszéd artikulálatlan üvöltéssel, állati hönggéssel, csecsemőgöccseléssel, az érthető beszéd hadarással, elvékonyított hanggal, a szabályosan kidolgozott mozdulatok ideges rángatózással, görcsös mimikával váltakoznak. Mindeközben a mozgás szigorú feszes-séggel tüntet. A táncosok számára egy perc pihenő sincs, a lassított mozgás épp akkora erőfeszítést igényel, mint a cirkuszi akrobatikát elképesztően szép egyensúlyi költészetté transzponáló kompozíciók. Ezek a bonyolult összekapcsolódások drámai helyzetek plasztikus képei a szereplők közti viszonyoknak: a leghetlenebb helyzetekben, egymás mellén, hátán, ölben, törékeny egyensúlyi helyzetben is beszélnek, dialogizálnak a színészek.

Miközben Horváth Kalevalája olyan, mint egy túl gazdagon megterített asztal, ami a bőség zavarának gyomorrontó kockázatával kecsegtet. Az alkotók tehetsége nem vitatéma, ugyanakkor a saját anyagához, ötleteihez maradéktalanul ragaszkodó viszony dramaturgiai és szerkezeti problémákhoz vezet, és a nézői befogadás, a követhetőség, az értelmezés feltételeit nehezíti. A „kevesebb: több” szerkesztési elve közhelyszertűen hangzik, de termékeny lett volna az előadástól ellépve a hatásmechanizmusok összhangja felől megvizsgálni a színpadi jelentésalkotást. Az egyik kritikus pont a szöveg. Szálinger versei néhol kifejezetten erős színpadi érzékenységről tanúskodnak, máshol versek maradnak, azaz dramaturgiai megtorpanásokat eredményeznek, ahelyett, hogy továbblendítenék az előadást. A sűrített, tömörebb fogalmazás színházi értelemben mindig hálásabb, mint a bonyolultan árnyalt költői nyelvezet – a lassú olvasásra, illetve a tiszta artikulációra alapozó vers terében a nyelvnek nyilván más lehetőségei vannak. Extra energiákat von el a nézőtől a szövegre való koncentráció, nemkülönben a táncosoktól (sokszor a mozgás kárára). Különleges kivétel Mucsi, aki talán prózai színészi gyakorlatából kifolyólag az előadás során képes mindvégig fenntartani szövege erejét. Egy határozottabb vágással megelőzhető lett volna a szövegre vonatkozó aránytalan figyelem, melynek következtében nem csak a mozgásnyelv hatna erősebben, de az előadás szerkezete, dramaturgiai íve sem törne meg, nem szóródnának szét a töredékek és a nézői figyelem sem. A lazán összefüggő történeteket, versbetéteket Vejnemöjnen házassági történetének narratív szálára fűzné az előadás, csakhogy Mucsi jelenléte az első rész közepétől kezdve hangsúlytalanná válik (aminél egy jelentésesebb eltűnés is jobb volna). Az utolsó jelenetbe való „visszahozása” ezért hat szükségmegoldásként: míg a táncosok felépítik a vasszerkezetet, ő rendkívül lassan megkerüli a színpadot, hogy az építménybe hátulról belépve ismét egy erőteljes helyzetbe kerüljön: a rácsozat tetején ücsörgő közönyös és veszélyes – rákot okozó – Nappal (Vati Tamás) folytatott párbeszéde végső soron az emberi lét értelméről, lehetőségeiről szól.

Nils Petter Molvaer norvég zeneszerző dübörgő elektrohangzással elegyített éterien lebegő kompozíciója és Benedek Mari jelmezei viszont telitalálatként hatnak. A fürdőruhába és térdig érő csizmába öltözött színészek meztelen karjára és combjára festett tetoválás-szerű minták aktív részeivé válnak az előadásnak. Az első jelenetben a vörös színű csipkék szinte beleégnek a néző szemébe, és nem csak szép, de jelentéses is, ahogyan azok a testi interakciók következtében elmaszatólódnak. Kék, lila, sárga, türkiz, zöld színek keverednek egymással a táncosok bőrükre összetapadása, súrlódása által, az izzadság átmossa és átfesti a testeket, mignem az előadás végére hullafoltokat idéző jelmezzé válik a kezdetben dekoratív elemként is erős színpadi „ruha”.

Azon túl, hogy folyamatoszerű változásaival a fizikum szintjén jelzi a táncosok erőfeszítését, metaforikája is tökéletesen illeszkedik az előadás hangulatához: a Kalevala előttünk megidézett hősei egy önmaguk által élethetlenné tett, elrontott világban kénytelenek élni, amelyben a mitikus harmónia stabilan idilli emléke végérvényesen a múlté.

Kalevala újratöltve

Fotó: www.csokonaiszinhaz.hu

A méhesben

Weiner Sennyey Tibor
rovata

Kertszomszédem az imént elégedetten jelentette ki: helyben vagyunk. Vajon lehetséges-e, hogy forrásunk, a nyelv, nyelvünk ekkorát tévedjen, ennyire megtévesszen?

Ha azt halljuk, *hely*, valami megállapodottra, valami mozdulatlanra gondolunk, holott ebben a nem állandónak, nem véglegesnek és nem eredetinek érzett világban a hely ennek éppen a fordítottját jelenti: a *várakozás* helyét, a hely hiányát (pontosabban állapotát). A várakozását, mert bár azt hisszük, tudjuk, mire várunk, azzal is tisztában vagyunk (noha nem valljuk be magunknak!), hogy ami majd be fog következni és *itt* lesz, az sohasem *az* és sohasem *olyan*, mint amit elképzeltünk. Erkezésünk, megtelepedésünk *itt* sohasem a végső, s legjobb esetben is csupán halvány visszfénye annak a bizonytalanoknak, amit úgy nevezünk, *ott*, és amire szüntelenül várakozunk: a megismerhetetlenre, a megtapasztalhatatlanra, a tőlünk elzártra, a talán még soha fel sem nyíltára: a csodára. (Innen a jóslás lehetetlensége!)

Ez az itteni, ez a földi és illuzórikus hely az idő illúziójától várja, hogy valóságos helyé válhasson. Pedig ez a darabka tisztas az akácok partján egészen más hajnalban, mint délben vagy napnyugtakor, és így tovább az évszakok, az időjárás, az emberöltők szerint. A hely oly változékony, és mi is olyan változóak vagyunk ennek következtében – s fordítva úgyszintén! A hely a mi életidőnk tükröképe, olyannyira, hogy a hely szót korrekt grammatikával csakis többes számban lehetne használni. A hely ölelkezik az időfolyammal, és reménytelenül kibomlik öléseiből. Mi pedig, várakozásunk leszálkó kódében, továbbra is ott ülünk mozdulatlanul a parton, miközben a fejünk felett repkedő időmadár szárnycsapkodása szüntelenül emlékeztet rá: nem lehet itt maradásunk, nem ez az igazi helyünk.

Bolyongásunkban mindvégig ezt a kies helyet keressük; a rejteket az idő, más néven a halál nevű félelem elől. Az időtől várjuk helyünk megvalósulását, s az idővel futunk versenyt az idő elől. Keressük, holott lehetetlen nem tudnunk, hogy már maga a keresés is illúzió, hisz nincs olyan hely, legyen bár mégoly meghitt, amely más megvilágításban (az idővel) ne változnék, amelynek nyugalmát a legkisebb mozdulat, egy apró esemény, egy idegen váratlan megjelenése, akár a szívesen látotté is, meg ne zavarhatná.

A napfényes tengerparti villában éppúgy, mint egy szűk cellában, ahová a fény csupán a homályos pinceablakon keresztül szivárog be, ezt az örök helyet akarjuk berendezni – *ezen a földön*. Magunkhoz szelidítjük a tárgyakat, a bútorokat. S hogy a teljességből ne hiányozzék semmi, kecses, karcsú vázánkba állítjuk a kert feslő rózsáját. Becsempézzük magunkhoz a teljes világot – a teljes világot akarjuk körülötvünk, a soha idegenre nem való otthonra vagyunk. Am reggelre a tegnap még csak alig bimbózó rózsza szirmai mind az asztalon hevernek... Az otthonnak hitt, az időtől függetlennek vélt hely maga az örökös változás – a találkozások, a felismerések, az elválások helye. Am aki nem enged az idő csábításának, az abban a tévhitben ragaszkodik egy-egy vidékhez, városhoz, házhoz, hogy megérkezett, és éljen bár palotában, zugához tapad.

Tapadása felkelti az aluszékonyág démonait, és ölükbé süppedve maga is elalszik. A hely démonikussá válik. Lakóját egyik álmából a másikba üzik, élete örökös menekülés, véget nem érő száműzetés – az alvajárásban.

A másik csapdát az idő és a saját idő természetének végzetes fel nem ismerése jelenti, mely szerint a föld nem az otthonunk, és ahogy számos szentségre törekvő sorsa tanúsítja, a valódi hely utáni sóvárgásban az életidő szüntétől várjuk a beteljesedést. Am aki az önmagában felgyulladt fókuszba nem koncentrált a helyek mindenségét – és ez csupán egyik megfogalmazása annak, hogy a (folyó) idő többé nem létezik számára, vagy még pontosabban, hogy nem vált azonossá helyével – az az otthontalanságtól, az időtől, a várakozástól sem szabadul meg. Legfeljebb egy csonka helyé, befejezetlen időcsonkká dermed. Nincs olyan katabázisz, amely ne ezt példázná. Gondoljunk Odüsszeusz alászállására vagy Dante pokoljárására. A túlvilági lelkek mohó kérdéseikkel ostromolják őket, hogy mondják el, mi történt távozásuk óta. E lelkek az időtől még nem szabadultak meg, csupán haláluk idejébe rekedtek – elkárhoztak. Egyedül a Paradicsomban nem kérdezősködnek, ott, ahol minden a helyén van, ahol minden és mindenki azonos önmagával.

*

Nincs még egy olyan bizonytalan, olyan változó kép és képzet, mint a bizonyosság és változatlanág szimbóluma, a hely, ahol megvethetjük fáradt lábunk. Akkor hát hol az otthon, ha nincs otthon a földön? Mégis – van bizonyosság. S ennek egyetlen, cáfolhatatlan bizonyítéka maga a bizonyíthatatlanság. Ha azt mondom a gyermeknek: tenger, ég, tündér, angyal, ördög vagy Isten, soha nem vár magyarázatra, s ha balga módon magyarázkodni kezdenék, talán nem is figyelne rám, hiszen a gyermek *tudja*. Kétkedni, firtatni, keresni már csak eredendő elhomályosodása idején kezd, a határon, ahol a felnőttről útvesztőbe kerülve, a magával hozott tudás összekuszálódik.

De van valami, ami a felejtés hamuja alatt az utolsó lehetetleg parázslék, a bizonyosság az első és végső helyről, a *paradicsomról*. A határ lezárulásától kezdve az utolsó lehetetlenség ezt az elvesztett keressük, hol valami képzelt múltba, hol az elképzelt jövőbe vetítve, hol az ismeretlen sokaság, hol az ismerős társak arcában, hol a tárgyak és becsvágyak, hol a gon-

dolatok, a tettek, egyszóval a teremtett dolgok labirintusának zsákutcájában. Ez bennünk a keresés olthatatlan kényszere. A keresés pedig, mivel a megtaláltról minden esetben kiderül, hogy nem *az*, további vágyakozást szül *arra*... Mire? Arra, amit megnevezni nem tudunk, mivel a megtaláltról minden esetben kiderül, hogy maszk, mivel minden teremtett dolog álcája a megnevezhetetlennek.

Ahhoz, hogy a tér, s benne a teremtmények kaleidoszkópja ne váljon elnyeletéssel fenyegető úrré, hogy ne szippantson az örvény tölcsérébe, és hogy elengedhessük azt a széket, amiről Pascal beszélt, a határtalant olykor a tájban fogjuk össze. Miközben gyönyörködünk benne, úgy érezzük, mintha a táj kivételes szépsége árasztana el, holott más történt. Maga a *meg történet*.

Valójában életünk egyetlen mozzanata, amelyet *történet*nek nevezhetünk. Mert minden egyéb, történetnek vélt esemény – a sikerek, a kudarcok, az örömök, a kínok, még az emberi tragédiák is – az idő folyásának (a konstelláció) törvényét teljesítik be, és akár elfogadjuk őket, akár küzdünk ellenük, lényünk eközben az idő foglya marad. Az egyetlen döntő esemény, amikor a

Kemény Katalin Várakozás

rációtól, az érzelmeinktől, az akaratunktól függetlenül megtörténik az időfátyol felfelése, és felvillan az ősemlek, az esszenciális lét, a *valóság*. A valóság, ami álrühában öltött testet, amiben megmutatja és megnézi magát: megtörténtünk. Semmi köze a józan észhez, szavainkat azonban csak ennek az értelemnek nyelvi kincsestárából vehetjük, mint például megvilágosodás, koncentráció, beavatás, megszabadulás és hasonlók. Bizonyos megközelítés valamennyiben van, ám mindegyikük csupán egy-egy részletet, eszközt, célt érint. Hol van még innen a teljesség!

Semmi sem áll távolabb a tényleges megtörténésünktől, mint az üdvözülés görcsös akarata. Semmi sem áll távolabb attól a megfeszített (és absztrakt) koncentrációtól, amely a határokat beszűkíti. Az aszkéta eljárása ez, aki, amikor ráébred arra, hogy a teremtett dolgok az idő foglyai, megpróbálja kiküszöbölni őket, mondván, hogy ezek feleslegesek végcélja eléréséhez. Az ilyen ember közémből az iránt a hely iránt, ahol él, szobája, ha van neki, elhanyagolt lomtár benyomását kelti, vagy éppen egy csupasza falú celláét, amelyben nincs semmi fölösleges, csak egy-egy jelkép, egy porcelán Buddha vagy egy feszület, meg az iszonyú erőfeszítés, hogy azokhoz hasonlóva hazataláljon. De éppen ez, ez az iszonyú erőfeszítés a megvalósult lény helyett pusztán emberi művet, a maszkok maszkját, a bálványt teremt meg. A bálvány pedig nem segít. És az aszkéta éppúgy határlék marad, mint a többi, aki a helyét hajszolja: a világvándor, a kételkedő, a kalandor, a helyét megmérgező.

*

Nézem a homokozó gyerekeket. Az a homokvár, az a homokpogácsa, az a rongybábu, az a cserepekkal, kavicsokkal körülvevett apró halom számukra valódi vár, valódi ország, lélettel teli játszótárs. Amikor a szülők sürgetésére meg kell szakítaniuk a játékokat, a játszótérert durcásan hagyják el. Igen, hisz helyben voltak! A játszó gyermek nem tud az időről. Aki helyben van, az nem tud az időről. Sem az, aki a Paradicsomban él. Úgy is fogalmazhatnánk: nem az időben élnek. Ha az idő az, ami elmúlt és (a várt) eljövendő, ha az idő az elmúlás és a keletkezés folyamata, úgy a Paradicsomban nincs idő: az állandó *jelenlét* független az idő-léttől, pontosabban szólva a lét valósága a megszakíthatatlan: az oszthatatlan *jelen*. A Paradicsom, a mindenség csúcsa és centruma, ahogy a *Tao* tanítja: „a változatlan közép”, a helyek helye, az idő időtlen forrása, ahonnan minden változó, minden teremtmény származik, és ami nélkül nem is részesülhetne a létezésből. A gyermekben még nem aludt el első otthonának, az eredet helyének emléke. Neki, aki *ott* van, nincs mire várnia. Ő, aki nem szakadt le gyökerétől, teremtettben és teremtményekben nem is tud más látni, mint azok valóságát. Ezért mondhatjuk, hogy mindenütt centrum van.

Am közeleg az este, a szülők hazaviszik a gyerekeket. A játéknak vége. Másnap iskolába kell menni, nemsokára pedig valami komoly és komor munkahelyre (és nincs olyan munkahelynek minősülő tér, amelyet az idő súlya ne szürkítene el), ahol meg kell tanulniuk felülkerekedni, ahogy minden idők nyelve mondja: „megállni a helyüket”, azaz teremtő képzetüket gúzsba kötni, és ez, hangozzék bár ellentmondásnak, hozza magával a versenyt, az idővel való versenyfutást, a kényszert, hogy „lépést tartsunk az idővel”, amely azonban éppenséggel nem más, mint megrekedni az idő-hely kátyujában – és csak várni, várni, sóváran várni. A rohanásban magunk előtt hajtott idő felhője árnyat vet a várva várt helyre, és kapkodva húzzuk fel horgonyunkat, hogy egyik ideiglenes kikötőből a másik felé vegyük az irányt.

*

Az élet paradoxona: létünk és lényünk azonos egyetlen és örök helyünkkel. A hely lényegét (*lémegünket*) az életidő tagadja, sőt támadja, mintha takarásával kifejezetten meg akarná semmisíteni. Az a lény, az a *hely*, aki valójában vagyunk, nem változik, nem is tud változni, de az idő homályba tudja borítani. Az idő homályában összetévesztjük magunkat azzal a képpel, amit az idő teste, a tükrök mutat. De a foncsor nem lehet olyan zavaros, nem lehet olyan durva, hogy tényleges lényünkről ne adna valamiféle derengő visszajelzést, ha másként nem, hát a nyugtalanság és félelem amorf alakjában. A félelem, a szorongás kényszerzubbonyában, akarva, nem akarva várakozókká válunk, várakozókká valami (valaki) *másra* – önmagunkra.

A végletes, hiábavaló várakozás végállomása nem lehet más, mint Isten halála.

Egészen addig, míg egy-egy táj varázsa, egy-egy kedves, felfénylő mosolyra, egy-egy nem tudni honnan felcsendülő, a tücsökciripelésnél is halkabb hangra, sőt, talán minden érzékelhető hang teljes elnémulására valami megreped, az időburkon

egy rés keletkezik, s megpillantjuk a mindennél ismerősebb ismeretlent, amit megnevezni nem tudunk, de amit nem is kell megneveznünk, a legtávolabbi egészen közletről, és mintha a megfoghatatlan tartana fogva bennünket – egy útra vélünk ráismerni, olyan ismerősnek tűnik (valamikor jártunk már erre?), még nem vagyunk otthon, de az út otthonos, és az idő (amelynek ruhája a sietség, a kötelesség, a munka, a gond s a valamennyiben ott lapuló félelem) megcsendesedik, elsúlytalanodik, talán el is feledkezünk róla – az út végén valaki vár bennünket, az az ismerős-idegen, aki most kísér, hogy is nem ismertünk eddig rá, hisz az maga az út! Ha ez idáig egyhelyben állva is kimerülve lihegtünk, azóta, hogy az út a vállára vett bennünket, nem halljuk az időmadár szárnya verdesését a fejünk felett.

A paradoxon akkor oldódik fel, azaz a hely akkor talál el önmagába (önmagunkba), ha a tovafolyó időt átengedi magán, ha engedi, hogy emésze meg őt az idő, ami által ő kebelezi be az időt. És ez ugyanaz, mintha azt mondanánk, ahhoz, hogy a káprázatvilág megszűnjön, végig kell élni a teljes káprázatot. Gyermekként kell élni, a káprázatvilágban kell a valóságot megélni. Játszani kell, valahogy úgy, mint a gyermekhez legközelebb álló felnőtt, a művész teszi. Mindkettő a felnőtt világtól elütő időben él. Kinek ne lenne megkönnyebbülés, amikor a munka ideje lejár, amikor letudtuk kötelezettségeinket. Am micsoda szenvedés a festő számára, ha rácsengetnek a szomszédból, és le kell tennie az ecsetet, nem is szóva a költőről, akiben éppen megszületett *az a szó*, de a takarítónő buzgalma elriasztja azt, vagy elképzeltető-e tapintatlanabb tett, mintha valaki miatt fel kell függeszteni a már elkezdett koncertet. Mert a különbség a munka és a teremtő alkotás között az időminőség különbségében, a profán és a megszentelt idő közötti különbségben áll. Abünbeesés s vele a kiüzetés a Paradicsomból azt jelenti, hogy száműztettünk az Istennel közös időfeletti létből a munka idejébe. Az ihlet pedig nem más, mint kiemelkedés a profán, osztható időből, az ihlet a lét felnyílása bennünk, ahol mindenkégyidejű jelenében a teremtő szabadság végtelen játéktérré válik.

Az ihlet azonban nem a gyermeké. Ahhoz, hogy teremtő képzelete szabadon játszahasson, sehonnán sem szükséges kiemelkednie, míg az észrevétlen erőszaknak engedve nem veszi magára a profán idő kötelekeit. A gyermek számára az áldozat ismeretlen. Nem így a művész esetében. Ahhoz, hogy a lét telje (az egyedül szabadnak nevezhető állapot) megnyíljon benne, hogy kínzó várakozására választ kapjon, élete teljes áldozatával kell áttörnie a profán idő burkát. Ez az áldozat a játéka, ez a játék az alkotás. Áldozata nyomán áttetszenek az időtlen csendben (a *semmiben*) alvó örök csírák, a kifogyhatatlan archetipusok. Az idő terhetől megkönnyebbedett érzékelése ezeket hallja, látja meg, és a Maya időruhába öltöztetve *formát* teremt számunkra. Így részesíti a profán időt az eredet szentségének idő fölötti valójában. A kimeríthetetlen őscsírákra (az esszenciákra) érzékeny lény a változatlan valóság változásainak ritmusát visszhangozza. Mert a ritmus, a teremtő imagináció rezdüllete előbb való az ősképnél, az őshangnál, mivel minden jelenség elő- és létfeltétele. Az érzékelhető világban megnyilatkozó ritmus neve: *ritus*. Ritmus – ritus: a törvény feletti törvény abban a szabadságban, amely a csillagok járásában, a fűszálak lélegzetében, az emberi utakban rejtezők. És ha a szokást követve időtálló művekről szólunk, az annyiban érvényes, amennyiben az idő adta formán áttetszik tartópillérük, az időtlen törvény. A művek műve pedig nem a piramis, nem a diadalív, nem a kép, nem a szimfónia, még a himnusz sem, hanem az az ember, akiben ez az *itt* és az *ott* egyetlen helyé válik, aki számára a várakozás ideje megszűnt – aki helyével azonossá, *önmagává* vált.

*

Játék? Igen. Valahogy úgy, ahogy a Védanta-tudat a teremtményekben arról, hogy kezdetben történt – ahogy szüntelenül történi. A Világlélek, meg akarván ragadni önmagát, különböző istenekben ölt testet. Így darabolja fel lényét. Ez az áldozata, ez a játéka, ez a tükre – ez a tükör a nagyvilág. Nap alakjában költözik az ember szemébe, szél alakjában lélegzetébe, és így tovább minden tagba, érzékiszervbe a legkisebbtől a legnagyobbig. Így válik érzékelhetővé, a lények táplálékává. Áldozata azonban őt magát nem érinti, nemcsak azért, mert kimeríthetetlen, hanem mert míg a világot alkotó istenek illúziók, valamennyien a Mayának nevezett időnek alávetett tünemények, addig ő, a Lény az egyetlen való, a múlhatatlan. Az alászállásban a mayafátyol, az idő káprázata megsűrűsödik (ez az, amit a gyorsuló időként érzékelünk!), s ezzel párhuzamosan a magát feláldozó Világlélek emléke a mayatükrében elhalványul. Ha Maya istennőnek egyik arca kala (az idő), másik arca és neve a tanító. Annak, aki belepillant tükrébe, nemcsak azt tanítja meg, hogy káprázatidőben élünk, hanem azt is, hogy akárcsak ő, a hol tündöklő, hol homályba boruló istenasszony a valóságtól kapja fényét, árnyát, és hogy a tükör nem önmagát tükrözi, hanem a tükör a tükröző játéka.

Úgy látszik, nekünk, akik az idő fogságában várunk örök helyünkre, a mi áldozatunk, a mi utunk a Teremtőhöz képest fordított. Tudja ezt a nyelv is: „visszatalálni”. Ha az övé az alászállás áldozatában (az idő gyorsulásának tükrében) elhomályosul, a mi utunk a visszatalálásban egyre inkább kivilágosodik. Ha az egyetlen megfoghatatlan és felfoghatatlan s ezért megnevezhetetlen Maya káprázatába öltözött, ugyanez a Maya old ki bennünket az idő burkából, míg nem marad belőlünk más, csak az örök Teremtővel azonos lény – akkor már nincs mire várunk: helyben vagyunk. Nem, ez így még csonka, marad a Hely, mi magunk.

S ha valaki ezt így mondaná: Istennél vagyunk, ez a valaki az idővilág tükrözöttségéből szólna, onnan, ahonnan a teljesség még megnevezhetőnek tűnik. „Aki tudja, nem tudja, aki nem tudja, az tudja.”

*

Ahogy ablakomból kinézek, ismét megpillantom szomszédomat. Az ást már befejezte. Miközben tempós mozdulatokkal gereblyézi a virágpalánták számára formált ágyást, idehallatszik, ahogy egy nyugodt dallamot dúdol halkán magában. Be kell lássam, az imént tévedtem. Igaza volt, amikor azt mondta: helyben vagyok. Helyben – az úton.

Hogyan írjunk és publikáljunk verset?

(Szinte halálosan komoly tanulmány a versről, annak megírásáról és a lehetőségekről. Kezdő és haladó versfaragóknak)

Bevezető

Versék népe a magyar; gondolom, ezzel semmi újat nem mondok, mert már elmondtam többször¹. Rengeteg hivatásos poétánk van: több ezer. Több tízezer igyekszik azzá válni, ostromolva az irodalmi és nem irodalmi lapokat, pár százezeren még csak barátainak merték megmutatni, hárommillióan pedig csak az asztalfióknak.

Ennyi poétának kevés az a pár száz magyar irodalmi folyóirat, meg a nem irodalmi, de időnként verseket is közlő lapok. Nagy tehát a konkurencia, és minden négyzetcentiméternyi versnek szánt nyomdafelületre 12311,53 négyzetcentiméternyi vers pályázik, legalábbis az Állami Versstatistikai Hivatal (a továbbiakban AVH) szerint.

Csábító intermezzo a publikálás gyönyörűségéről

Publikálni! Oh, mily isteni dolog, mily isteni érzés!

Megjelent!

Anyád, apád megbocsátja bűneidet. „Fiam, mégis vitted valamire.” Nagymama zokogni kezd boldogságában, és ismét fánkot süt neked. Feleséged szemében újra fölcillan az a bizonyos régi fény, mint amikor pillanatnyi önkívületében kimondta az akkor boldogítóknak hitt igent, és lámpaoltás után oly tüzes, mint a nászéjszakán. Lenge öltözékben jönnek a lányok, és üzekedésre csábítanak – mely nő nem vágyik egy igaz költő szenvedélyes ölelésére? A baráti körben megint te vagy a középpont. Másiként köszön a postás, a kéményseprő, és a szomszéd többé nem dobja át a kutyaszart a kertedbe.

Mindenki a te versedet olvassa, kivágják a lapból és szobájuk falára ragasztják. Betéve megtanulják, ezt susogják a kedves fülébe, vagy ezt szavalják el a főnök születésnapján, erről beszélnek a cigarettaszünetben, majd munka helyett a guglit böngészik, hogy minél többet megtudjanak rólad.

Több tucat Kossuth- és József Attila-díjas költőtől kapsz levelet. „Olvastam költőtárs, olvastam művedet” mottóval. Tizenegy magyar írószövetség küld felvételi űrlapot. Kétszáz versszerkesztő telepedik rád, és verseket kunyerál, természetesen kiemelt honorárium fejében.

Te lettél a 98767-ik költő, aki az ezredforduló után verset publikált². Mától fogva mindenki ismeri nevedet, hisz beléptél a felső százezerbe.

Egyáltalán, megváltozik az életed, és minden megváltozik körülötted, és bármerre jársz-kelsz Nagy-Magyarországon és a nyugati magyarok lakta vidékeken, a szemekből tisztelet sugárzik feléd, az a különös, bódító tisztelet, mellyel a magyarok költőikhez, az indiánok pedig az elme-hunytakhoz viszonyulnak.

A kultuszminiszter ezután neked is küld hűsvéti és karácsonyi üdvözlőket.

Publikálni! Oh, mily isteni dolog, mily isteni érzés!

A jó szándék bejelentése

A teljesség igénye nélkül, szeretnék néhány biztos tippet és tanácsot adni azon versfaragó olvasóinknak, akik nem elégednek meg az olvasói státusszal, hanem alkotóként szeretnék viszonlatni magukat a lap hasábjain. Amde kezdjük az elején:

A. Elméleti gondolatok a versről

Költőnek születni kell.

Isten, genetika, anyatej

Ne próbáld megtanulni a versírás! Felesleges elolvasnod több tízezer klasszikus és kortárs verset, megtanulnod a verstant, a grammatikát, a stilszabályokat, a poétikát, a retorikát és egyéb hasonlószerű tárgyságokat. Költőnek születni kell. A görög mitológiában Apolló tette költővé a kiválasztottakat. Nálunk, keresztényeknél Isten, egészen pontosan a Szentlélek osztogatja a tehetséget.

Am mai, modern világunkban a tudomány szavát is meg kell hallgatnunk. A kutatások bebizonyították, hogy a költészetnek is van egy génje. Különleges gén, mert nem annyira örökletes, mint inkább esetleges, azaz nem költő apának lehet költő fia, de nem minden költő fia válik költővé. A gén vagy megvan, vagy nincs meg. Ez egyes teóriák szerint – melyek összekapcsolják a teológiát a tudománnyal – a Szentlélek akarától függ. Más, ateista elméletek alapján csak a genetika játszik közre, de mindkét esetben igaz az állítás, hogy erre születni kell.

Nekünk nem kell aggódnunk, hiszen a magyar ember általában rendelkezik ezzel a génnel. DNS-vizsgálattal bizonyították, hogy 1000 magyarból 879-en megáldottak a bűvös génnel.

Egy kutatócsoport azt is bebizonyította, hogy a versolvasás gyönyöre egy kémiai anyagot sz-

badít föl, mely a vérben és az anyatejben is kimutatható. Ezért azok a csecsemők, kiknek édesanyja verset olvas szoptatás közben, később inkább hajlamosak a költővé válásra.

Az ihlet és a múzsák

Nem elég az isteni és/vagy genetikai adottság. Hiába a tehetség, ihlet nélkül nincs költészet.

Mi is az ihlet? A múzsa csókja, vágják rá az ókori görögök, Apolló hozzánk küldi a múzsát, az homlokon csókol, és megfogja a vers. Mi talán mosolygunk ezen, de mint azt mindjárt meglátjuk, nem kell ám ezen felelőtlenül vigyorogni.

A tudományos elméletek meglehetősen kezdetlegesek és konfúznak a témát illetően. Persze, egyesek, akik mindent a (bio)kémia redukálnak, azt állítják, hogy bizonyos helyzetek (szerelem, egy tulipán fölötti elmerengés, a nemzet sorsának féltése) kémiai anyagokat szabadítanak föl, melyek aktiválják ezt a gént. Ezt jómagam kötvé hiszem, és amíg nem tárnak elem konkrét bizonyítékokat, csacsakaságnak tartom.

Mások – földönjáró elmék – a gondolkodás fogalmára hivatkoznak. Az ember gondolkodik, majd legjobb tudása szerint versebe önti gondolatait. Vagy érez, és versbe önti az érzelmeit.

Ez túl száraz – és bizony-bizony: ihletlenül megközelítés. A gondolat és az érzélem csak egy szeletét képezik annak a komplex valaminek, ami a vers fogantatásához vezet, és amit ihletnek szoktunk nevezni. Lélek, elme, gondolat; érzélem, látás, hallás, szaglás, tapintás – tehát az érzékek; gyomor, tüdő s bizony a húgyhólyag meg a here is –, tehát a szervek; vértünk, nyálunk, mindenünk közrejátszhat. Bátran kijelenthetjük: a felsoroltakból, a fel nem soroltakból és a megnevezhetetlenekből egy lény áll össze. Az ihlet oly komplex, mint egy lény, olyan, mint egy angyal – ezért is szokták szárnyas ihletnek nevezni.

Ugye-ugye, már nem mosolygunk annyira a görögöknél. Hiszen gondolkodjunk egy kicsit áttetelelesen. A múzsa csókja adja az ihletet. A múzsa lehet a kedvestünk vagy akár egy lány, akit meglátunk és megragadja képzeletünket. Lehet édesanyánk, kinek ajkán oly szótlánul csüggünk, mint Villon az akasztófán. Lehet egy barátunk, akinek nagyon élvezzük a társaságát, egy színész, aki elbűvöl alakításával, egy cirksuzi bohóc, aki megkacagtat, vagy akár egy nagyon vicces elefántbébi. De lehet egy ostoba politikus, aki feldűhít, vagy egy kültelki nehézfű, aki orra vagy az utcán. Bárki lehet, aki nem csak közönséges, hétköznapi hatással van ránk. És az ihlet, amit képletes csókjuk teremt, és olyan lény-, illetve angyalszerű, lehet vidám és pufók, mint a reneszánsz festők angyalkái, lehet fenséges, mint az arkangyalok, de lehet bukott, groteszk angyal is, mint Lucifer. Sokféle angyal van, mint ahogy sokféle ihlet is. Sőt, egyes szakértők szerint többféle ihlet van, mint ahányféle angyal.

Az ihlet támad, az ihlet jön, az ihlet szárnyal – mindenképpen lényzerű. Metafizikus értelemben az ihlet az apa, míg a költő elméje az anya. Igen, hiszen az elme is lényű, egy olyan lény, amelynek a lélek a vére.

Kettejük nászából fogan a vers.

Ne gyötrődj hát, poeta vagy poétajelölt gondolkodással, ne akarj mindenképpen verset írni, ne rágd ceruzád végét, ne babráld türelmetlenül az egeret. Ha nincs ihlet, nincs igaz vers. Mikor megadatik neked, az ihlet megjelenik, és megtörténik a megfogantatás. Kinek megjelenik, kinek nem, így vagyon ez az Úr angyalával meg a gyomorfelekkel is. Vannak oly szerencsések, kiket gyakran látogat. Bogdán Lászlóhoz például az ihlet évtizedekkel ezelőtt egyenesen beköltözött, a dolgozószobába, tizenhat éve meg már a teledkönyvben is szerepel, és a Mester utána is fizeti a közköltséget.

Az ihletet várd, ne más! Mert bizony mondom neked, a gondolkodásból született vers olyan, mint a sperma nélkül fogant gyermek.

A versmagzat kihordása és a vers születése

Megfogant tehát a vers a fentebb leírt, csodás módon. Kezdetben még zígóta, még csak sejlik, hogy mi lesz belőle. Majd elkezd gyarapodni, szavak, költői képek, dallamok fejlődnek ki, mint magzatnál a szervek, a testrészek.

Illyés Gyula, nemzetünk, költészetünk és több rendszerünk szimbóluma, izgalmas alkotója, meg-unhatatlan vátesze csodásan fogalmaz egy ösziket tartalmazó, kései verskönyvnek utószavában. Mily érzéletes pontosság, mily eredeti szemlélet: a költő úgy hordja ki magában a verset, mint gyermekét az asszony, ugyanúgy vajúdik, és fájdalommal szül, majd kivetvén magából, úgy könnyebbül meg, mint a megszült asszonyok.

Ennél szebben és igazabban nem is lehet megfogalmazni; sem elvenni, sem hozzátenni nem lehet.

Papíron tehát a vers, vagy Microsoft Word dokumentumban, a számítógép képernyőjén, a költő pedig boldogan piheg...

Szülés utáni teendők

Amde most mi a teendő?

Egyes teóriák szerint az újszülöttet föl kell nevelni. Azaz stilizálni, egyes sorait, szakaszait újra-meg újraini, érlelni, eltenni, ismét elővenni és csiszolgatni. Vannak olyan szélsőségesek is, akik azt vallják, hogy akkor van igazán kész a vers, mikor már egyetlen szavát, költői képét, sorát sem tudjuk valami szebbre-jobbra kicserélni.

Az ilyesminek nem szabad bedölni. Olyan ez, mint mikor egy kutyának levágjuk a farkát, vagy megnyírjuk. Isten olyannak teremtette, amilyen, úgy szép az a kutya, ahogy van.

A vers is úgy szép, ahogy megszületik. Ahogy kiszakad bensőnkől. Úgy igaz, úgy őszinte. Ha hozzányúlunk, már mesterkél, már erőltetett, már zizsázászagú, és már nem hiteles. Olyan, mint a lepke szárnya, ha zsíros ujjunkkal babráljuk. Az isteni hímport nem szabad letörölni.

A mi gyermekünk, fogadjuk el olyannak, amilyen.

Mit számít, hogyha szonett, és nem tizenegyet, hanem tizenkilenc sorral születik? A versformák konvenciók. A forma, a rím emberi találmány, semmi köze a vers isteni lényegéhez. Ha mi úgy érezzük, hogy a „hosszan csókolnám ajkaidat”-ra tökéletesen rimel a „mert én téged nagyon akarlak”, akkor az úgy is van.

Ne hallgassunk azokra sem, akik képzavart vélnék versünkben fölfedezni. Például ezt írjuk: „Szerelmem mint kacsacsőrű emlős / szerelmed fájára fölkapaszkodik”. Jó a kolléga, aszondja: te hülye, ez képzavar, mert a kacsacsőrű emlős nem mászik fára. Nem érti, hogy ebben az ihletett versben ennek igenis így kell lennie. Te jobban tudod, hisz te írtad. (Egyébként is nincsenek tudományos bizonyítékok arra, hogy a kacsacsőrű emlős ne tudna fölkapaszkodni egy fára.)

Soha, soha ne hagyj magad befolyásolni.

Kijött a vers, pontot tétél a végére. Ne nyúlj hozzá többé, hanem azonnal küldd el valamelyik irodalmi laphoz, a versszerkesztőnek!

És most már következhetnek a gyakorlati útmutatók.

B. A népszerűsítés és a biztos közlés gyakorlati útmutatói, valamint gondolatok és példák arról, hogy milyen típusú lírára van szükség a kortárs költészetben

A népszerűsítés első fázisa

A vers nem a fióknak íródik. Nem azért született, hogy csak te lásd, hiszen akkor felesleges papírra vetni, mert egy ihletett vers örökre, szóról szóra megmarad az ihletett költő emlékezetében.

Ha már papírra vetted, meg kell mutatnod másoknak is.

Szüleid, nagyszüleid, feleséged, gyermekeid – mennyire örülnek, ha a család költője az éjszaka folyamán írt újabb verseit olvassa föl nekik a reggelinél. És a kollégák... Minő üdvözléssel fogadják, midőn kipirult arccal berobogsz a munkahelyre, és elkiáltod magad: „Gyerekek, az éjszaka írtam nyolc új verset!!!”. Mily áhitattal ülnek körül, míg te állva (hisz verset fölolvadni csak úgy szabad!) recitálsz a gyöngyszemeket, és a főnök is elnézi a kis munkaszünetet, hisz nincs magyar, ki a verset ne tisztelné.

Közvetlen környezetben szinte kötelező terjesztened a műveket. Bátran állítsd meg ismerőseidet az utcán, nem ember az, aki nem szakít pár percet arra, hogy néhány verset meghallgasson. És milyen jólesik a postásnak, ha egyhangú, fásult munkáját egy kis rögtönzött irodalmi oszonnával fűszerezed. Vagy a közelben lakó nyugdíjas néni... Ügylehet, hetekig nem csörren meg a telefonja, most pedig egyenesen egy költő hívja, hogy utolsó napjait lírával édesítsd.

De hát mennyi embert ismersz? Két-háromszázat? Nyilván, egy ember költészettel való elgyönyörködötése is szép és nemes dolog, nem hogy háromszázé. De a magyarul olvasni tudók száma 3 526 304. Közülük 3 525 776 verset ír, a többi olvas is³.

Velük mi lesz? Megfosztanád őket az élményről? Nyilván nem.

Erre való az irodalmi folyóirat.

A versszerkesztő és annak becsérszése

Az irodalmi folyóirat versekért felelős alkalmazottját versszerkesztőnek hívják. Nagyon szereti a verseket, ezért lett versszerkesztő. Legtöbbször maga is gyakorló költő.

A versszerkesztő olyannyira imádja a verseket, hogy egész nap csak verseket olvasna. Egy magyar versszerkesztőnek ez a lehetőség – hála istennek és népünk költői mivoltának – mindig megadatik.

No de szegénynek rengeteg remekmű közül kell válogatnia, hiszen, mint említettük, a versnek szánt nyomdafelületre több mint tizenkétezerszeres túljelentkezés van.

Szeretnél te lenni az egyik boldog kiválasztott? Persze, hogy szeretnél!

Elsősorban: nem mindegy a tálalás. Nagyon sok műhat ezen.

Az Irodalmi Jelen egy korábbi lapszámában már bemutatam egy típuslevelet⁴, mely pozitív előérzeteket gerjeszt a versszerkesztőben. Összefoglalnám a lényegét:

Tisztelettel kell köszönteni a szerkesztőt, utána kell nézni a guglin, hogy kicsoda-micsoda. Nagyon kellemesen érinti a derek urat, ha címeit, díjait felsorolod a megszólításban, valahogy így: „Legmélyebben tisztelt és szeretett Dr. Ikszip-szilón, Márai-, Déry- és József Attila-díjas költő, irodalomkritikus és versszerkesztő Ur!” Hiszen ki nem örül az elismerésnek, annak, hogy valaki tudja róla, hogy ő ki (a levél folyamán néhány művét is illik megdicseréni).

Majd következzen a bemutatkozás, minél részletesebb, az életkörülmények és a család prezentálása, beleértve a háziállatokat is, mert a legapróbb információ is segíti a szerkesztőt emberének megismerésében és verseinek jobb átélésében. Legyen a levélben ars poetica, a poémák mondanivalójának részletes bemutatása, verselemzés, minden-minden. Dicsérni kell a folyóiratot, kedvesen üzeni a főszerkesztő úrnak és a többi kollégának is.

Illik 4-5 oldalas levelet írni, hiszen egy rövid, száraz levél azt sugallhatja, hogy lenézted a szerkesztőt, csak egy közvetítőnek tartod, és hogy nem is érdekel annyira a dolog. A hosszú levél jelzésértékű: mindenek fölött szíveden viseled verseid sorsát.

Rendkívül fontos: lehetőleg mellőzd az elektronikus postát. A versszerkesztő általában szereti a régi módú dolgokat. Postázd a küldeményt. A levelet mindenképpen kézzel írd, mert úgy személyesebb. A verseket lehet gépelte-nyomatott formában is küldeni, bár kézírással elegánsabb. A versszerkesztők általában a patikusoknál is jobb grafológusok, bármilyen kézírás könnyedén ki tudnak olvasni, és az írásképből is láthatják: szíved tiszta, szándékaid nemesek. Vannak, akik aztán visszaírnak, és bekérlik

¹ OJD: Versék népe. In: Irodalmi Jelen. IV. évf. 40. sz., 2005. február

² 2008. április 11-i adat, az AVH költészetnapj közleménye alapján.

³ 2008. április 11-i adat, az AVH költészetnapj közleménye alapján.

⁴ OJD: Levél a szerkesztőnek. In: Irodalmi Jelen. V. évf. 48. sz., 2005. október

elektronikus formában az anyagot, de jobb helyeken villámgyors, jól fizetett titkárnók gépelik be a műveket, számos versszerkesztő pedig maga végzi el a szerkesztést, hiszen egy jó szerkesztő gépirónői sebességgel gépel, és nagy-nagy örömmel teszi azt, és megtisztelve érzi magát.

És milyen legyen a vers?

Túljutottunk a levél és az ildomos formáságok túljelentkezésére. De még mindig háromezerszeres a túljelentkezés.

És itt már csak a vers beszél!

Milyen legyen a vers?

A morális, a metafizikai, az elméleti igazság az, hogy mindegy milyen, hosszú vagy rövid, érzelmes vagy vicces, szelíd vagy harcias – csak jó legyen. Bármiről lehet jó verset írni, még egy bacilusról vagy egy marék szarról is. A lényeg az, hogy ihletett legyen, őszinte, és a sok lehetséges hatás közül minél többel hasson a versszerkesztőre (és majd az olvasóra).

A versszűrőn ismét kihull a poéták egy része. Már csak néhány százszoros a túljelentkezés. Most már csak az igazán jó versek versenyeznek.

Mit tehet szegény szerkesztő, hiszen az ötszáz remek versfüzérből csak hét-nyolc csokornyit fér el a lapban.

Hát, kéremszépen, én megmondom: olyan műveket válogat össze, melyekből hiány van a kortárs irodalmi prérin. Így teszi egyedivé a lapot, melyet szerkeszt.

És bizony, van hiány. A kortárs magyar költészetet megrontotta a modern idők szele. Rendkívül fontos, meghatározó témák és típusok maradtak ki az elmúlt esztendő folyamán.

Mindenekelőtt a szép, szívmengető, klasszikus szerelmi líra.

Sajnos nagyon kevés olyan vers érkezik be a szerkesztőségekbe, mely a tiszta szerelemről, a vágyról, az álmodozásról, a csókról szól. Hiányoznak az ilyen strófák:

*Mióta megláttalak, megszerettelek én,
a remény csónakján eveztem tefeléd.
Ányújtottam neked egy kis virágot,
és szépnek láttam körülöttünk a világot.*

*Ányújtottad nekem a piros ajkaidat.
Én szorítottalak karommal és megcsókoltalak.
Azóta elcsúsztak a hullámok az életnek vizén,
és kis kezdetet szorongatva boldog lettem én.
(Mióta megláttalak)*

Vagy:

*Rólad álmodom, mert nem vagy itt velem,
hogyan velem együtt fogd a kezem.
Ha felébrednek, akkor sem vagy itt,
miért nem tudja az ember megvalósítani álmait?
(Álmodom)*

Hát nem szörnyű, hogy manapság már nem írunk ilyeneket? De az úgynevezett egzisztencialista líra is kiveszett:

*Az ember élete olyan, akár a sors.
Csak az tiéd, mit megvalósítasz.
Lépkedj emelt fővel az élet utcaféjén!
Majd eljön a nyugdíjas kor és akkor lassíthatsz.
(Az élet olyan, akár a sors)*

Istenes versek sem születnek manapság. Pedig milyen szépeket lehetne írni:

*Az Úr, a mennyben lakó az én Istenem.
Bárhová megyek, ő jön mellettem.
Minden este hozzá imádkozom,
ha kocsit vezetek, a kormányt is átadom.
Meggyóonom neki, ha félrelépek,*

*ő szeret és mindig megbocsát nekem.
A feleségemet is nagyon szeretem.
Hárman vagyunk, fogjuk egymás kezét,
én, Isten, és a kedves feleségem.
A gyerekeimet is hitben nevelem,
mert szeretem az én Uram, Istenem.
(Az én Istenem)*

És a haza! A nemzet! Miért nem írtok hazafias verseket?

*Hazám az Európai Unió gyöngyszeme,
Árpád vezér szép tájakra hozott.
Magyar, ez itt a te otthonod,
Ósied sírján itt nyílik virág,
és azóta is csodál minket a világ,
hogyan mennyi vérről öntöttük e földet.
Ezért van az, hogy a fű nálunk zöldebb.
(Hazám füve)*

Erdélyiek! Mi történt a transzszilvanizmussal? Ne-hogy már Ojédé és a hülye helyőrségek eltakarnák a délceg törpefenyő szimbolikus visszatitkrozódását az édes anyanyelv megőrző havasi tavában!

*Az én anyanyelvem böhöm törpefenyő,
porladó sziklán is sudár himnusza nő.
A büszke béreken irtón siklik a hó,
nem jut ide fel más, csak erdélyi ember
s a Fennvaló.*

*Lovamat feresztem a Szent Anna tóban,
reszket szegény pára, mert erőst hideg van.
Didereg a hitvány, ám a szíve tiszta.
Ami nekünk vissza kéne adni, ejszen
adják vissza!
(Ejszen vissza)*

A hagyományok ilyenszerű újraélesztése garantált sikert aratna szerkesztői és olvasói körökben. Ám az újfajta költészet kedvelői és művelői se csüggedjenek el, hiszen jőféle, mives modern szövegekre is nagy igény volna.

Például poszt-posztmodernoavangárd szerelmi költészetre:

*génmanipulatív koncentrátumok
tested nyílásai kétszer is ühüm
a konkáv és a váknok
traktorfaktorainak
merész globalizmusában
te te te
et et et
kong a Mekong
(kétszer is ühüm)*

vagy:

*szerelem meleresz
smár ráms
petting gnittep
dugás ságud*

*coming out
with
a másságud
(meleresz másság)*

Még:

*párkapcsolatunk tök jó után baromi rossz
elgondolkodtam a gondolataimom
és rájöttem te egy fekete macska vagy
én egy fehér macska vagyok
te a yin én a yang
időnként én a yang és te a yin
de mi lesz a csi-mmel
párkapcsolatunk
sehogy se stimmel
(párkapcsolat és csi)*

Naná, hogy a modern egzisztenciofilozofikum terén sem születnek mércét megítő műalkotások:

*kompromisszum az egzisztencem
a lét okádék tőle okádnék
menesz mindenfelé a szegmens
ovalbumin és csupa reciprok
kolorofszet itt már a komfort
a halál indelebilis
meg a canabis
(egzisztenc)*

Nincs szociális érzékenység a kortárs költészetben:

*gyere kedves hajléktalan
veszek tőled Fedél Nélkül
adok érte kétszáz forint
azon vehetsz vonaljegyet*

*azzal felülisz a metróra
kiszállasz a Deák téren
ott is eladsz Fedél Nélkül
elmész onnan Moszkva térig*

*így aztán nem unatkozol
én sem mert a Fedél Nélkül
olvasgatom s boldog vagyok*

*hogyan rajtad így segítettem
ne bússulj hogy nincsen fedél
jobban lát téged az Isten
(rendhagyó szonett a hajléktalanhoz)*

És még folytathatnám, hosszasan, de tudom, hogy már türelmetlenek vagytok, és a fenti tanításokat és példázatokat magatokba szíván közeledni érzitek az ihletet, és pennátokból a versírás vágyának téntája csöpög. Szent ihletet és szépségesen fájdalmas versszülett kíván tinéktek pompás költeményeitek repesve váró versszerkesztőtök,

JOHANN VON KRONSTADT,
úgy is mint
ORBÁN JÁNOS DÉNES

Csanádi János, Réhon József: Ahol a patika áll...

Miközben a könyv készült, sokszor leírtam a patika szót. Néhányszor ki is húztam.

Közben a fülembé költözött egy buta, de kedves dallam, szöveggel együtt.

„...Paplak mellett lakik a Katika,
Ahol a patika áll...”

Eisemann Mihály és Kellér Dezső dalát Rátónyi Róbert pergő ritmusú előadásában ismertem meg.

Közben címet is találok kellett a könyvhöz.

A három vegyész...

Európai hírű aradiak...

A magyar kémia és gyógyszerészet aradi nagyjai...

De hát ezekkel elriasztom az olvasókat, pedig a könyv érdekes, humoros is.

A dallam, a szöveg – valójában köze sincs a könyvhöz – végig ott duruzsolt a fülemben.

Eisemann Mihály és Kellér Dezső így lett társszerzője a könyvnek.

Megszületett a cím: *Ahol a patika áll...*

U-barátaink

Aradon

Szálláshelyek

Fehér Kereszt Szálloda ()**
és vendéglő (Hotel Ardealul)
– B-dul Revoluției nr. 98. – a
Szentháromság-szobor és a színház
szomszédságában.

www.hotelardealul.ro
Tel.: +40-257-280-840,
fax: +40-257-281-845

Hotel Central (*)**
– szálloda, vendéglő, catering,
konferencia és reptéri transzfer –
Str. Horia 8., a belvárosban.

www.bwcentral.ro
e-mail: hotel@bwcentral.ro
Tel.: +40-257-256-636,
fax: +40-257-256-629

Hotel Coandi (*)**
– szálloda, vendéglő, szabadidős sport-
lehetőség, konferenciaközpont a Maros
partján, panorámás környezetben –
Str. Romanilor nr. 47.
www.hotelcoandi.ro
e-mail: contact@hotelcoandi.ro
Tel.: +40-257-287-777,
fax: +40-257-287-775
Reptéri transzfer!

Wine Princess Kft.
Arad–Hegyalja–Ménés, borturizmus
dr. Balla Géza pincészeténél,
borkóstolás, szálláslehetőség.
„Mi szép vagy Kolna Ménés oldalán!
Borod setét mint a cigány leány...”
(Vörösmarty)
www.wineprincess.ro
Tel.: +40-257-251-000
+40-744-702-892

Galériák

Takács Gallery – képtár –
Str. Lucian Blaga 3.
Tel.: +40-(0)357-43-606;
+40-(0)740-641-235,
e-mail: mihaitakacs@yahoo.com

Jelen Galéria
Str. M. Eminescu nr. 55–57.

Szabadidő központ

**Maros Tájvédelmi Park
(Parcul Natural Lunca Muresului, Romsilva)**
– látogató és információs köz-
pont, természetvédelmi nevelési köz-
pont, vadállomány-megfigyelő és
-követő lehetőség, tudományos kon-
ferenciák színhelye, erdei szállás le-
hetősége, vízi- és kerékpáros túra le-
hetősége –
www.luncamuresului.ro
e-mail: parc@luncamuresului.ro
Tel.: +40-257-258-010

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szóke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Szócs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária, Márton László (Főmunkatársak).
A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor
Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula
Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofigetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:
Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128;
Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.
Anyagaink utánkölzése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el.
Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

HIRDESSEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

Lapszámunk szerzői

Adonyi Sztancs János – 1958-ban született Nyíradonyban, író, újságíró, közgazdász. Legutóbbi kötete: *Arisztokraták ma* (2007).

Ármos Lóránd – 1980-ban született Nagykárolyban. Temesváron jogot végzett, jelenleg Budapesten él. Kötete: *Rózsahús* (2005).

Balaskó Ákos – 1984-ben született Dombóváron, programtervező matematikus.

Bene Zoltán – 1973-ban született Kecskeméten, író. Legutóbbi kötete: *Legendák helyett* (2006).

Bianki Annamária – 1977-ben született Miskolcon, író.

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar–könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Műhely tagja.

Fejér Zsuzsa – 1973-ban született Debrecenben, rendező.

Filip Gabriella – 1959-ben született Szikszón, kritikus.

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Ez, és nem más* (2007).

Kádár Ferenc – 1947-ben született Kolozsváron, pszichológus-logopédus, költő. Legutóbbi kötete: *Hunfibu* (2005).

Kemény Katalin – (1909–2004) Író, művészettörténész, műfordító. Novellákat, tanulmányokat publikál 1947-ig. Hamvas Béla felesége, 1948–1949-ben férjével együtt tiltólistára kerül. 1968 után haláláig Hamvas írásos hagyatékát gondozza, rendezi sajtó alá. 2000-tól a Magyar Művészeti Akadémia tagja.

Koncz Tamás – 1982-ben született Marosvásárhelyen, kritikus.

Kőrösi Zoltán – 1962-ben született Budapesten, író. Legutóbbi kötete Burger Barnával közösen: *Délutáni alvás – a történet árnyéka* (2007).

Kutszegi Csaba – 1957-ben született Budapesten, kritikus. Kötete: *Titkosügynök pírzingfényben* (2007).

Magyar Csaba – 1963-ban született Győrben, tanár, író.

Makkai Ádám – 1935-ben született Budapesten, műfordító, világhírű nyelvész, a Harvardon végzett, amerikai egyetemeken tanít. Legutóbbi kötete: *Az Erő* (2003).

Márkus Béla – 1945-ben született Bükkaranyoson. Irodalomtörténész, kritikus, a Debreceni Egyetem tanára. Legutóbbi kötete: *Tények és képzetek* (2005).

Najmányi László – 1946-ban született, író, színházművész, zeneszerző, képzőművész, újságíró. Legutóbbi kötete: *ABlumpház rejtélye* (2007).

N. Pál József – 1957-ben született Pethőhenyén, egyetemi adjunktus, irodalomtörténész, író. Legutóbbi kötete: *A megtartók jöjjenek...* (2004).

Óry Kovács Katalin – 1973-ban született Kárpátalján, kultúratanró, kommunikációs szakember.

Petró János – 1958-ban született, szabadújságíró, szerkesztő.

Pécsi Györgyi – 1958-ban született Zalaszentgróton, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Olvasásprobák 2* (2003).

Prágai Tamás – 1968-ban született Budapesten, író, költő, kritikus. Legutóbbi kötete: *Pesti Kornél* (2007).

Sárközi Máttyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nagyvilágban* (2007).

Serdián Miklós György – 1954-ben született Budapesten, író. Legutóbbi kötete: *Havannai napló* (2008).

Simó Márton – 1963-ban született Urinkányban, vállalkozó, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Bozgor III.* (2007).

Stiller Kriszta – 1973-ban született, Gyömrőn él. Költő, műfordító, szakújságíró.

Szabó Tibor – 1976-ban született Gyulán, író, kritikus, szerkesztő. Kötete: *A lányos apák puskája* (2007).

Thimár Attila – 1969-ben született Budapesten, irodalomtörténész, tanár, a Szépirodalmi Figyelő főszerkesztője.

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Varga László – 1985-ben született Margittán. A Perspektíva nevű diáklap szerkesztője.

Várad B. László – Nagyváradon született, író. Filmesként dolgozott Németországban. Jelenleg Somogyfajszon él.

■ **BABITS-ÉV.** Babits-esttel indította Szekszárd, a város szülötte, Babits Mihály születésének 125. évében, a költőre való megemlékezés ünneppsorozatát a költészet napján. A szervezők a Babits-év kiemelt programjának szánják a költő másik kedves városával, Esztergombbal közösen a Babits Hajó elindítását a Dunán Esztergomból, Budapest érintésével Szekszárdig, szeptember 18–19-én. Itt kerülne bemutatásra a költő életéről készült tíz tabló, amely vándorkiállítás formájában élne tovább. November 26-án, Babits születésnapján Szekszárd és Esztergom közös emléknapot rendez a felújított szülőház ünnepélyes átadásán, majd 29–30-án kerül sor az Országos Babits versmondó verseny döntőjére, amelynek selejtezői Esztergomban és Pécsen lesznek. A Babits-év alkalmából készül el egy antológia is, *Mit jelent a mai magyar irodalomban Babits?* címmel.

■ **FALUDY-EMLEKTÁBLA.** Faludy György költő, író tiszteletére avatott emléktáblát Gyurcsány Ferenc miniszterelnök, Faludy egykori Szent István körúti lakóházánál a költészet napján, Budapesten. A Gyurcsány Ferenc által leleplezett emléktáblán az alkotó arcképét ábrázoló plasztika felett (illetve a *Faludy György 1910–2006* felirat felett) *Ballada az ember fiáról* című versének részlete olvasható. „Magyar író, költő, humanista gondolkodó, a XX. század minden szépségének és szörnyűségének részt vevő krónikása. 1996 és 2003 között e házában élt, s ha kedve úgy tartotta, alkotott. Írásai, bölcsessége s életszeretete legyenek kísérőink minden időben.” – olvasható a Magyar Köztársaság kormánya által állíttatott táblán.

■ **KLEIST-DÍJ.** Az író és zenész Max Goldt a 2008-as Kleist-díj tulajdonosa. A 20 000 euróval járó kitüntetést Goldt november 23-án veheti át Berlinben. Az író a zsűri bizalmi tanácsadója, Daniel Kehlmann terjesztette fel a kitüntetésre.

■ **XV. BUDAPESTI NEMZETKÖZI KÖNYVFESTIVÁL.** Az idén új helyszínen, a Millenáris parkban április 24. és 27. között megrendezett fesztiválra több mint harminc országból csaknem ötszáz könyves cég érkezett. A jubileumi könyvfesztivál fővendége idén Bret Easton Ellis amerikai író, díszvendég országa pedig Kína volt. Kínára egyebek mellett azért esett a választás, mert az ország a világ könyvtermésének húsz százalékát adja, kultúrája pedig szinte a legősibb a világon.

■ **ARTISJUS-DÍJAK.** Az Artisjus Irodalmi Alapítvány ebben az évben Oravecz Imre költő, műfordítónak ítélte oda a nettó 3 millió forinttal járó nagydíjat. A díjazottak között van Bertók László író, költő, Majoros Sándor író, Marno János költő, műfordító, Mesterházi Mónika író, költő, műfordító és Vida Gábor író. Az irodalmi elismeréssel egyenként nettó 1 millió 800 ezer forintos jutalom jár.

■ **DÍJAZTÁK AZ ASZTALIZENÉT.** Térey János író, költő, drámaíró, műfordító kapta idén az AEGON Művészeti Díjat az *Asztalízene* című színdarabjáért. Az elismerést harmadik alkalommal ítélték oda. A díjjal az előző évben napvilágot látott, kiemelkedő magyar szépirodalmi műveket, illetve azok szerzőit jutalmazták. A zsűri nevében Radnóti Sándor esztéta, kritikus a következőképp indokolta a döntést: „Monumentális költői versbeszède, érett és nagyszabású jellemformálása, leleményes, sokrétű dramaturgiája mellett kitünteteti ezt a művet az is, hogy minden publicisztikai jellegű kibeszélés nélkül, tárgya művészi

megformálása révén tud hozzászólni a magyar élet aktuális kérdéseire.”

■ **E-MIL RENDEZVÉNYEK KOLOZSVÁRON.** A költészet napja alkalmából április 12-én és 13-án kétnapos rendezvénysorozatot szervezett az Erdélyi Magyar Írók Ligája. A *Kanon(ok).* *Pantheon(ok).* címmel megtartott konferencia témája: magyarországi szerzők az erdélyi irodalmi folyóiratokban, erdélyi írók jelenléte és recepciója magyarországi folyóiratokban. Több felolvasóestre is sor került, ahol a magyarországi szerzők közül Karafiáth Orsolya, Havasi Attila, Szálinger Balázs, az erdélyiek közül Bréda Ferenc, Egyed Emese, Farkas Wellmann Endre, Gáll Attila, Karácsonyi Zsolt, Király Zoltán, László Noémi, Márkus András, Márkus-Barbarossa János, Orbán János Dénes és Papp Attila Zsolt olvastak fel versekből.

■ **JUHÁSZ GYULA EMLÉKÉV.** 1883. április 4-én született a Tisza menti táj és nép tragikus sorsú lírikusa, Juhász Gyula. A 125. évforduló alkalmából szülővárosa, Szeged koszorúzásokkal, kiállításokkal, irodalmi estekkel és városörténeti sétával tisztelgett emléke előtt. Juhász Gyula első versei 1899. május 21-én jelentek meg a Szegedi Naplóban, első újságírói sikerét jelentő vezércikkét pedig a Szeged és Vidékében publikálta *Tetemre hívás* címmel, 1907-ben. Ugyanebben az esztendőben *Juhász Gyula versei* címen jelent meg első kötete szülővárosában. 1902–1906-ban a pesti egyetem magyar–latin szakos hallgatója volt, tanárvizsgát tett, majd tanárként dolgozott. 1929. január 18-án elsőként jutalmazták Baumgarten-díjjal, majd a következő két esztendőben is megkapta az elismerést. Többször is öngyilkosságot kísérelt meg, idegbetegséggel kezelték, 1914-ben hivatalosan elmebetegnek nyilvánították. 1917-től élete végéig Szegeden élt. Utolsó éveit visszavonultságban töltötte. A mellőzés, az üldözöttség, a magány és súlyos betegsége teljesen felőrölte. 1937. április 6-án öngyilkos lett.

■ **ELHUNYT ANTAL IMRE.** Életének 73-ik évében elhunyt Antal Imre, Erdemes művész, televíziós műsorvezető. Temetéséről később intézkednek.

■ **ÚJRALÁTOGATHATÓ A RÁKÓCZI SÍRKAMRA.** A kassai Szent Erzsébet székesegyház attemplomában ünnepélyesen ismét megnyitották II. Rákóczi Ferenc és a fejedelem bujdosó társainak hamvait őrző sírkamrát. A Rákóczi-évfordulóra időzített felújításon a restaurátorok több mint egy évig dolgoztak, az Interreg programból közel 200 ezer eurót fordítottak a restaurálásra. A sírkamra Kassa leglátogatottabb turisztikai objektuma. Elsősorban magyarok látogatják, akik évente tízezerszámra zárlátogatnak el a magyar történelem egyik legnagyobb alakjának kőkoporsójához, és koszorúkat helyeznek el a dóm utcai homlokzatán található emlékhelyen is. A fejedelem és rodostói sorstársainak hamvait 1906-ban, sosem látott pompával szállították haza. Kassa elcsatolása után voltak idők, amikor az egyszerű halandó évtizedekig nem tehetette be a lábát a szent helyre. A Rákóczi-év eseményeinek keretében jelentős magyarországi segítséggel felújították a Rodostói Házat, annak az épületnek az 1906-ra megépített pontos mását, amelyben a fejedelem száműzetése utolsó szakaszában lakott. Akkor az épület udvarán egy monumentális Rákóczi-szobrot is felállítottak.

■ **NYÁRI FESZTIVÁL.** Az idei Budapesti Nyári Fesztiválon csaknem 100 programmal, köztük opera- és musicalbemutatókkal várják az érdeklődőket a Margitszigeten és a Városmajori Szabadtéri Színpadon június 10. és augusztus 31. között.

■ **BÍRÓSÁGRA MENT A POTTER-KÖNYVEK ÍRÓNÓJE.** Bíróságon jelent meg J. K. Rowling New York-ban, hogy így akadályozza meg egy „Harry Potter-lexikon” megjelenését. Rowling szerint, ha az általa nem engedélyezett Potter-kötetet a piacra dobnák, akkor az „nagykereskedelmi lopásnak számítana” és „aláásná a varázslótanonc-könyvekbe fektetett 17 éves munkáját”. Az íróhozátette: annyira felháborította az ügy, hogy már egy hónapja nem tud új művének írására koncentrálni.

■ **SZÉKELY JERUZSÁLEM.** Bukarestben, a Magyar Kulturális Intézetben mutatták be április 8-án Szávai Géza *Székelly Jeruzsálem* című esszéregényének román nyelvű változatát (Alexandru Skultéty fordításában), valamint a könyv harmadik magyar kiadását. A nagyszámú – magyar és román – közönség előtt a könyvet Markó Béla költő, az RMDSZ elnöke és Ion Bogdan Lefter irodalomkritikus méltatták.

■ **MÚZEUMBAN A MAGYAR NYELV.** Újra megszólalt Kempelen Farkas beszélőgépe, harangok alatt meghallgatható, hogyan „öznak” Szeged környékén, felépült egy pannotikum, ahol a *Halotti beszéd*korhú környezetben szólal meg eredeti nyelvezettel, hanghordozással. Csak néhány példa abból, miként is tehető érzékelhetővé az anyanyelv a Magyar Nyelv Múzeumában. Az intézmény április 23-án, a magyar nyelv hétének hivatalos megnyitójának keretében nyitotta meg kapuit – három időszakos tárlattal.

